

T.C
ÇAĞ ÜNİVERSİTESİ
SOSYAL BİLİMLER ENSTİTÜSÜ
KAMU HUKUKU ANABİLİM DALI

TÜRKİYE'DE PARTİ İÇİ DEMOKRASİ

TEZİ YAZAN

Sadık TOKMAKOĞLU

TEZ DANIŞMANI

Prof. Dr. Yücel ERTEKİN

YÜKSEK LİSANS TEZİ

MERSİN / NİSAN-2016

T.C
ÇAĞ ÜNİVERSİTESİ
SOSYAL BİLİMLER ENSTİTÜSÜ MÜDÜRLÜĞÜ' NE

20132040 numaralı öğrencimiz olan Sadık TOKMAKOĞLU tarafından hazırlanan "TÜRKİYE'DE PARTİ İÇİ DEMOKRASİ" başlıklı bu tez çalışması jürilerimiz tarafından oy birliği ile KAMU HUKUKU Anabilim Dalında YÜKSEK LİSANS TEZİ olarak kabul edilmiştir.

(Enstitü Müdürlüğünde evrak aslı imzalıdır.)

Üniv. İçi - Tez Danışmanı - Jüri Başkanı: Prof. Dr. Yücel ERTEKİN

(Enstitü Müdürlüğünde evrak aslı imzalıdır.)

Üniv. İçi - Jüri Üyesi: Yrd. Doç. Dr. Şenol KANDEMİR

(Enstitü Müdürlüğünde evrak aslı imzalıdır.)

Üniv. Dışı - Jüri Üyesi: Yrd. Doç. Dr. Ali KOTAN
(MERSİN TOROS Üniversitesi)

Yukarıdaki imzaların, adı geçen öğretim elemanlarına ait olduklarını onaylıyorum.

(Enstitü Müdürlüğünde evrak aslı imzalıdır.)

28 / 04 / 2016

Yrd. Doç. Dr. Murat KOÇ
Sosyal Bilimler Enstitüsü Müdürü

Not: Bu tezde kullanılan özgün ve başka kaynaktan yapılan bildirişlerin, çizelge, şekil ve fotoğrafların kaynak gösterilmeden kullanımı, 5846 Sayılı Fikir ve Sanat Eserleri Kanunu'ndaki hükümlere tabidir.

ÖNSÖZ

“Türkiye’de Parti İçi Demokrasi” konulu söz konusu çalışma, Çağ Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Kamu Hukuku Yüksek Lisans Programı kapsamında yüksek lisans tezi olarak hazırlanmıştır.

Yüksek lisans tezinin oluşumu aşamasında kişiler, aile ve özel yaşamlarından feragat ederek büyük bir emek vermektedirler. Kamu görevlisi olmamdan ötürü çoğu zaman uykularımdan bile ödün vererek hazırladığım bu çalışmamda, benden desteklerini esirgemeyen iş arkadaşlarıma ve amirlerime de teşekkürlerimi sunarım.

Bu hayatta herkesin bir ideali olmalıdır. Benim de bir davam vardır. Yürüdüğüm bu dava yolunda, bana ileride de katkı sağlayabilecek bir tez çalışması arıyordum. Bunun için saygı değer hocam Prof. Dr. Yücel ERTEKİN’e düşüncelerimi bildirdim. Konuşmalarım doğrultusunda ve görüşmelerimiz sonucunda, Türkiye’de Parti İçi Demokrasi adlı tez çalışmasını yapmaya karar verdik.

Yaptığım bu çalışmada, çalışmamın başından sonuna gerek literatür taraması gerekse kaynakların sınıflandırılması ve gerekse yazım aşamasında benden desteklerini esirgemeyen hocam Prof. Dr. Yücel ERTEKİN’e, Yrd. Doç. Dr. Şenol KANDEMİR ve Yrd. Doç. Dr. Ali KOTAN’a teşekkürlerimi sunarım. İmla konusunda yardımcı olan Edebiyat Öğretmeni’m Yılmaz AYDIN’a teşekkürlerimi sunarım. Ayrıca eğitim hayatım boyunca bana maddi ve manevi olarak destek veren anneme şükranlarımı sunarım.

28.04.2016

Sadık TOKMAKOĞLU

ÖZET

TÜRKİYE'DE PARTİ İÇİ DEMOKRASİ

Sadık TOKMAKOĞLU

Yüksek Lisans Tezi, Kamu Hukuku Anabilim Dalı

Tez Danışmanı: Prof. Dr. Yücel ERTEKİN

Nisan 2016, 88 Sayfa

Gerçek anlamda siyasi partilerin ortaya çıkması, demokrasi kavramına göre oldukça yeni olmasına rağmen siyasi partiler, demokrasinin vazgeçilmez unsuru olmuştur. Parti içi demokrasi, demokratik kuralların parti içinde uygulanmasıdır. Yani parti içinde herhangi bir kişi veya grubun üstünlüğü ya da baskısı olmaksızın düşüncelerin özgürce paylaşıldığı demokratik uygulamalar olmalıdır.

İktidara gelen partiler, ülke genelinde uygulayacağı demokratik yapının benzerini kendi iç işleyişlerinde de uygulamak zorundadırlar. Bu çalışmada siyasi partilerin iç örgütlenmeleri, genel seçimlerde aday belirleme yöntemleri ve parti içi siyasal karar alma ve uygulamaları açısından siyasi parti içinde demokratik bir işleyişin olup olmadığı incelenmiştir. Bu incelemeyi yaparken parti içi demokrasiyi etkileyen faktörlere ve Siyasi Parti Kanunu'ndan parti içi işleyişin demokratikliğini etkileyen maddeler ele alınmıştır. Aynı zamanda AKP, CHP ve MHP'nin tüzüklerinden parti içi demokrasiyi etkileyen maddeler karşılaştırılmıştır.

Sonuç olarak ülkemizde partilerin iç yapılanmasına baktığımızda, oligarşik eğilimler ve liderlik egemenliği görülmektedir. Bu durumu önlemek için ise Anayasa Mahkemesi'nin parti içi demokrasi ilkelerine aykırılık hususunda, partilere maddi bir yaptırım cezası öngörmeli ve Siyasi Partiler Kanunu'nda milletvekili aday belirleme yönteminde, partilere adaylarını ön seçimle belirleme zorunluluğu getirilmelidir. İktidar parti liderlerine, parti içinde mutlak hâkimiyet sağlayan anayasal haklara düzenleme getirilmelidir. Örneğin, Başbakan'ın bakanları belirleme yetkisi, milletvekillerini bakan olmak arzusuyla Başbakan'a daha bağlı kılmaktadır. Aynı zamanda partilerin genel başkanlarına başarısız olmaları halinde dönem sınırlaması getirilmelidir.

Anahtar Kelimeler: Demokrasi, Siyasi Partiler, Parti İçi Demokrasi, Siyasi Partiler Kanunu.

ABSTRACT

IN-PARTY DEMOCRACY IN TURKEY

Sadık TOKMAKOĞLU

Master's Thesis, Department of Public Law

Supervisor: Prof. Dr. Yücel ERTEKİN

April 2016, 88 Pages

Political parties have become irreplaceable components of democracy even though the appearance of political parties in real terms is quite new compared to the concept democracy. In-party democracy means the implementation of democratic rules within the party. In other words, there must be democratic executions within the party in which opinions are shared freely without any pressure and dominance of any person or groups.

The parties which come into power have to execute the similar type of democratic structure which they will put into practice throughout the country in their internal affairs. This study was carried out to investigate whether there is a democratic process within the parties in terms of their internal organizations, nomination methods for general elections, decision-making and execution processes or not. During this investigation, the factors that affect the in-party democracy and the items that affect the democratic in-party functioning from the Political Parties Law were dealt with. At the same time, the items which affect the in-party democracy existing in the constitution of Justice and Development Party (AKP), Republican People's Party (CHP) and the Nationalist Movement Party (MHP) were compared.

Consequently, oligarchic tendencies and leader's domination are observed when the internal organizations of the political parties in our country. So as to prevent this, the Constitutional Court must project a pecuniary enforcement for the parties in terms of opposition to the principles of in-party democracy and primary elections must be obligated during the nomination process for members of parliament in the Political Parties Law. The constitutional rights which provide the party leaders who are in power with autarchy within the party must be reregulated. For example, the Prime Minister's authority to define the ministers make the members of parliament to become blind

obedient to the Prime Minister for becoming a minister. At the same time, period limitation must be put into practice for the political party leaders when they are considered unsuccessful.

Key Words: Democracy, In-Party Democracy, Political Parties, Political Parties Law.

KISALTMALAR LİSTESİ

a.g.e.	: Adı geçen eser
AKP	: Adalet ve Kalkınma Partisi
CHP	: Cumhuriyet Halk Partisi
HDP	: Halkların Demokrat Partisi
MHP	: Milliyetçi Hareket Partisi
MKYK	: Merkez Karar ve Yönetim Kurulu
MYK	: Merkez Yönetim / Yürütme Kurulu
PM	: Parti Meclisi
s.	: Sayfa
SPK	: Siyasi Partiler Kanunu
ss.	: Sayfaları arası
TBMM	: Türkiye Büyük Millet Meclisi
vb	: Ve benzeri
yy.	: Yüzyıl

İÇİNDEKİLER

KAPAK	i
TEZ İMZA SİRKÜLERİ	ii
ÖNSÖZ	iii
ÖZET	iv
ABSTRACT	v
KISALTMALAR LİSTESİ	vii
İÇİNDEKİLER	viii
GİRİŞ	1

BİRİNCİ BÖLÜM

1. DEMOKRASİ	3
1.1. Demokrasi Kavramının Çıkışı.....	3
1.2. Demokrasi Kavramı.....	4
1.3. Demokrasi Türleri.....	5
1.3.1. Doğrudan Demokrasi.....	5
1.3.2. Temsili Demokrasi.....	5
1.3.3. Yarı Doğrudan ve Yarı Temsili Demokrasi.....	5
1.3.4. Klasik (Çoğulcu) Demokrasi.....	6
1.3.5. Mutlak (Çoğunlukçu) Demokrasi.....	6
1.4. Demokrasi Üzerine Eleştiri.....	6

İKİNCİ BÖLÜM

2. SİYASİ PARTİLER	10
2.1. Siyasi Partilerin Doğuşu, Tanımı ve Vazgeçilmezliği.....	10
2.2. Siyasi Partilerin İşlevleri.....	12
2.3. Siyasi Partilerin Sınıflandırılması.....	14
2.3.1. Siyasi Partilerde Üyelik Kriteri.....	14
2.3.2. Kadro Partileri.....	14

2.3.3. Kitle Partileri.....	15
2.3.4. Kadro ve Kitle Ayrımı Yönünden AKP, CHP ve MHP	15

ÜÇÜNCÜ BÖLÜM

3. PARTİ İÇİ DEMOKRASİ..... 17

3.1. Parti İçi Demokrasi Kavramı.....	17
3.2. Parti İçi Demokrasiyi Etkileyen Faktörler.....	18
3.2.1. Çevresel Faktörler	18
3.2.1.1. Siyasal Yapı	18
3.2.1.1.(1). Siyasal Kültür.....	18
3.2.1.1.(2). Hükümet Sistemleri.....	20
3.2.1.1.(3). Seçim Sistemleri ve Milletvekilinin Belirlenme Şekli.....	21
3.2.1.1.(3).(a). Çoğunluk Sistemi.....	21
3.2.1.1.(3).(b). Çoğunluk Seçim Sisteminin Yararları ve Sakıncaları	23
3.2.1.1.(3).(c). Nispi Temsil Sistemi.....	24
3.2.1.1.(3).(d). Nispi Temsil Sisteminin Yararları ve Sakıncaları.....	25
3.2.1.2. Sosyo-Ekonomik Yapı.....	25
3.2.1.3. Yönetimsel Yapı ve Bürokrasi.....	29
3.2.1.4. Toplumsal Örgütlenme ve Baskı Grupları.....	30
3.2.2. İçsel Faktörler.....	33
3.2.2.1. Örgütsel Yapı	33
3.2.2.1.(1). Karizmatik Liderlik ve Oligarşik Yapı.....	35
3.2.2.2. Aday Belirleme Yöntemleri.....	37
3.2.2.2.(1). Merkez Yoklaması	38
3.2.2.2.(2). Aday Yoklaması.....	38
3.2.2.2.(3). Ön Seçim Yoklaması.....	38
3.2.2.2.(4). Aday Belirleme Yönteminde Dünyadaki Bazı Ülkelerden Örnekler	39
3.2.2.3. Parti Disiplini	39
3.2.2.4. Devlet Yardımı ve Mali Denetim.....	41

3.2.2.5. Anayasa Mahkemesi ve Mali Denetim ile Parti İçi Demokrasi İlkesine Aykırılık.....	43
--	----

DÖRDÜNCÜ BÖLÜM

4. SİYASİ PARTİLER KANUNU'NUN PARTİ İÇİ DEMOKRASİYE ETKİ EDEN HÜKÜMLERİ.....	46
4.1. Parti Örgütü	46
4.1.1. Genel Merkez Teşkilatı.....	46
4.1.1.1. Büyük Kongre	47
4.1.1.2. Genel Başkan	47
4.1.1.3. Merkez Karar Yönetim ve İcra Organları.....	48
4.1.1.4. Merkez Disiplin Kurulu.....	49
4.1.2. İl ve İlçe Teşkilatı.....	50
4.1.3. Siyasi Partilerin Meclis Grupları.....	52
4.2. Parti Üyeliği.....	53
4.3. Aday Tespit Yöntemi	54

BEŞİNCİ BÖLÜM

5. TÜRKİYEDE PARTİ İÇİ DEMOKRASİ YÖNÜNDEN AKP, CHP VE MHP TÜZÜKLERİNİN KARŞILAŞTIRILMASI.....	55
5.1. Parti Üyeliği.....	55
5.2. Organların veya Delegelerin Seçim Şekli	56
5.3. Parti Meclisi, Merkez Karar ve Yönetim Kurulu ve Merkez Yönetim Kurulu'nun Yapısı	58
5.4. Aday Belirleme Yöntemi.....	59
5.5. Olağanüstü Kongre Toplantıları	61
5.6. Kurultay ve Büyük Kongrelerin Tabii Üyeleri.....	62
5.7. Genel Başkan Adaylığı.....	63
5.8. Partiden İhraç Nedeni.....	64
5.9. Merkez Yönetim/Yürütme Kurulu.....	65

5.10. Parti İçi Demokrasi Hakem Kurulları	66
5.11. Parti Adayı Olarak Seçilmiş Olanların Yeniden Adaylığı	66
6. GENEL SONUÇ ve DEğERLENDİRME.....	68
7. KAYNAKÇA	73

GİRİŞ

Gerçek anlamda siyasi partilerin ortaya çıkması, demokrasi kavramına göre oldukça yeni olmasına rağmen siyasi partiler demokrasinin vazgeçilmez unsuru olmuştur. Günümüzde siyasi partilerin iç işleyişinde demokratik usullerden uzak olması, ülkemizin en önemli sorunlarından biridir.

“Türkiye’de Parti İçi Demokrasi” çalışmamız altı bölümden oluşmaktadır.

Çalışmamızın birinci bölümü “Demokrasi” başlığını taşımaktadır. Bu bölümde demokrasi kavramına kısa bir giriş yaptıktan sonra demokrasinin ne anlama geldiğini ve türlerini açıklayacağız.

Çalışmamızın ikinci bölümü “Siyasi Partiler” başlığını taşımaktadır. Bu bölümde ise siyasi partilerin doğuşu, tanımı ve vazgeçilmezliği konusunda açıklamalarda bulunacağız. Sonrasında ise siyasi partilerin ne işe yaradığını ve siyasi partilerin sınıflandırılması konusu ele alınacaktır. AKP, CHP ve MHP’nin bu sınıflandırmalardan hangisine girdiği tahlil edilecektir.

Çalışmamızın üçüncü bölümü “Parti İçi Demokrasi” başlığını taşımaktadır. Bu bölümde, parti içi demokrasinin ne olduğu açıklanacaktır. Devamında parti içi demokrasiye etki eden içsel ve dışsal faktörler tahlil edilecektir. Çevresel faktörlerin; siyasal yapı, sosyo-ekonomik yapı, yönetsel yapı ve bürokrasi, toplumsal örgütlenme ve baskı grupları başlıkları altında parti içi demokrasiye ne gibi etkileri oldukları tahlil edilecektir. İçsel faktörler ise örgütsel yapı, aday belirleme yöntemleri, parti disiplini, devlet yardımı ve mali denetim olarak alt başlıklar halinde tahlil edilecektir. Anayasa Mahkemesi’nin siyasi partilerin mali denetimini yapması ve parti içi demokrasiye aykırı davranmaları konusunda verdiği kararlar hakkındaki sorunlar tahlil edilecektir.

Çalışmamızın dördüncü bölümü “Siyasi Parti Kanunları’nın Parti İçi Demokrasiye Etki Eden Hükümleri” başlığını taşımaktadır. Bu başlık altında parti örgütü, parti üyeliği ve aday tespit yöntemlerinin parti içi demokrasinin işlemesindeki etkileri ve parti içinde nelere yol açtıkları tahlil edilecektir.

Çalışmamızın son bölümünde ki “Türkiye’de Parti İçi Demokrasi Yönünden AKP, CHP ve MHP Tüzüklerinin Karşılaştırılması” adlı başlığımızda ise 3 partinin tüzüklerinden parti içi demokrasiyi etkileyen durumlar karşılaştırılacaktır. Bunlar; parti üyeliği, organ ve delege seçim şekli, PM - MKYK - MYK’nin yapısı, aday belirleme yöntemleri, olağanüstü kongre toplantıları, Kurultay ve Büyük Kongre’nin tabii üyeleri,

genel başkan adaylığı, partiden ihraç nedeni ve MYK'nin yapısı ile ilgili maddeler parti içi demokrasi açısından karşılaştırılmalı olarak ele alınacaktır. Hemen akabinde ise sadece AKP'de olan, PİDHK ile milletvekili olanlara 3 dönem kuralı getirilmesinin parti içi demokrasiye ne gibi etkileri oldukları tahlil edilecektir.

Sonuç kısmında ise Türkiye'de parti içi demokrasinin olup olmadığı açıklanacaktır. Parti içi demokrasi yoksa parti içi demokratik usullere bağlı kalınması için ne gibi önlemler alınması gerektiğini açıklayacağız.

BİRİNCİ BÖLÜM

1. DEMOKRASİ

1.1. Demokrasi Kavramının Çıkışı

Demokrasi, köken olarak 24 asırlık bir geçmişi olan, 1820'lerde Amerika Birleşik Devletleri'nde seçme hakkının önemli ölçüde genişletilmesiyle başlamış ve I. Dünya Savaşı'ndan sonra demokrasinin yaygınlaşması hız kazanmıştır.¹

Fransız İhtilali'nden 20. yy'a kadarki gelişmede demokrasi kavramı liberalizm² ile bir bütün haline gelmiştir. Bir yandan eşitlik ve özgürlük kavramları incelenirken bir yandan da otoriteye karşı bireyin haklarının nasıl sağlanacağı konusunda çözümler aranmıştır. Öte yandan liberalizm ve demokrasi kavramları da tartışılmaktadır. Friedrich August von Hayek liberalizm ve demokrasi konusunda şu ifadeleri kullanmıştır: "Liberalizm ve demokrasi birbirleri ile uyuşabilmelerine rağmen, aynı şey demek değildirler. Liberalizm devlet gücünün kapsamı, demokrasi ise bu gücün kimin elinde olduğu ile ilgilenir. Aralarındaki fark, her iki kavramın karşıt anlamını ele alınca daha iyi anlaşılır; liberalizmin zıddı totaliterizm; demokrasinin zıddı otoriterizmdir. Neticede en azından ilke olarak demokratik bir devletin totaliter, otoriter bir devletin ise liberal olması mümkündür."³

Demokratik liberal akımın temsilcileri, çoğunluk karşısında azınlık haklarını koruyacak çözümler aramıştır. Çoğulcu demokrasi, Batı demokrasisi olarak kabul edilmiştir. Birçok partinin yarıştığı, siyasi kararları etkileyen baskı grupları ve kararın alınmasında rol oynayan bağımsız kuruluşlar, basın ve televizyon ile iletişim kurularak tabandan tepeye bir talep olgusuyla yönetimin devam ettiği çağdaş demokrasi kavramı gündeme gelmiştir. Sonrasında siyasi rejim içinde yer alan sol ve sağ partilerin birleştiği demokratik seçimler kavramı ortaya çıkmaktadır.⁴ Ünlü siyaset bilimcisi Robert A. Dahl ise çağdaş temsili demokrasi kavramı için şu sözleri söylemiştir:

¹ ERDOĞAN, Mustafa. **Anayasal Demokrasi**, Siyasal Kitabevi, Ankara, 2015, s. 229.

² **Liberalizm**, bireysel özgürlükleri ve hakları temel alan ifade özgürlüğü, mülkiyet hakkı, çoğulcu demokrasi, sivil haklar, inanç özgürlüğü, serbest ticaret, basın özgürlüğü ve özel mülkiyet gibi fikirleri destekleyen bir siyasi ideolojidir.

³ <http://www.canaktan.org/politika/demokrasi/makaleler/ozlusoz-demok.htm>, 28.04.2016.

⁴ TUNCAY, Suavi. **Parti İçi Demokrasi ve Türkiye**, Gündoğan Yay., Ankara, 1996, s. 23-24.

“Çağdaş temsili demokrasilerin en önemli özelliklerinden biri vatandaşlara düzenli olarak yapılan seçimler yoluyla siyasal otoriteleri belirleme ve memnun kalmadıklarında da görevden uzaklaştırma gücünü vermesidir.”⁵

“İngiltere, Amerika Birleşik Devletleri (ABD) ve İsviçre’de demokrasi kendiliğinden, siyasal sistemin evrimi ile ortaya çıkmış, istikrar bulmuş ve pekişmiştir. Oysa Almanya, İtalya ve Japonya’da demokrasi İkinci Dünya Savaşı sonrasında çok özel çabalar sonucunda, adeta yapay bir ortamda işgal kuvvetleri tarafından hayata geçirilmiş, zamanla istikrar bulmuş ve pekişmiştir. Türkiye bu iki grup ülkeden daha çok ikincisine benzer bir konumdadır. Türkiye’de demokrasiye geçiş çeşitli akım kalan girişimlerden sonra 1945 yılında başlamış. 14 Mayıs 1950 seçimleriyle ivme kazanmış, ancak 1960’da bir askeri darbe ile darbe almıştır. 1961’de demokrasiye geri dönüş 1971’de bir askeri bildiriye dayalı yeni bir darbe ile kesilmiş, 1973’te yeniden başlayan demokratik hayat büyük iktisadi ve siyasal bunalımlar içinde yeni bir askeri darbe ile 1980’de tekrar akamete uğramıştır. Demokrasiye geri dönüş ancak 1983’te yarı gönüllü çabalarla başlamış, 1986’dan sonra ivme kazanmış, bu kez güçlenmesinde askeri hükümetin de uygulamalarıyla rolü olduğu artık kabul edilen Kürt milliyetçiliği ve İslamcılık Cereyanı’nın siyasal meydan okumalarının yükü altında ciddi kısıtlarla boğuşarak günümüze kadar gelmiştir. Bu genel hatlarıyla ifade ettiğimiz demokrasi uygulamasının gelişimi demokrasinin Türkiye’nin doğal, kendiliğinden gelişen siyasal rejimi olduğu izlenimi vermemektedir.”⁶

1.2. Demokrasi Kavramı

En basit tanımıyla demokrasi, halkın halk tarafından halk için yönetimidir. Bu tanımda geçen yönetim kelimesi, siyasal kararları almak ve uygulamak anlamına gelmektedir.

Yıllar önce Gazi Mustafa Kemal Atatürk de demokrasi konusunda şu sözleri söylemiştir:

“Demokrasi esasına müstenit hükümetlerde, hâkimiyet, halka, halkın ekseriyetine aittir. Demokrasi prensibi, hâkimiyetin millete ait olduğunu, başka yerde olmayacağını iltizam eder. Bu suretle, demokrasi prensibi, siyasi kuvvetin, hâkimiyetin menşesine ve meşruiyetine temas etmektedir. Yöneticiler, iktidara saltanat sürmek için değil, millete hizmet için getirilmişlerdir. Ulusa karşı olan görevlerini kötüye

⁵ AKGÜN, Birol. Türkiye’de Seçmen Davranışı: Partizan Tutumlar, İdeoloji ve Ekonomik Faktörlerin Oy Vermeye Yetkisi, <http://dergipark.ulakbim.gov.tr/selcuksbmyd/article/viewFile/5000084348/5000078444>, 27.04.2016

⁶ KALAYCIOĞLU, Ersin. **Türkiye’de Demokrasi’nin Pekişmesi: Bir Siyasal Kültür Sorunu**, Sabancı Üniversitesi, Yetkin Yayınevi, Ankara, 2008, s. 4.

kullandıkları takdirde, şu ya da bu biçimde ulusal iradenin kendi haklarında vereceği kararla karşılaşılır. Ulus tarafından, ulus adına devleti yönetmeye yetkili kılınanlar, gerektiğinde ulusa hesap vermek zorunda olduklarını bilmelidirler.”⁷

1.3. Demokrasi Türleri

1.3.1. Doğrudan Demokrasi

Egemenliğin halk tarafından aracısız olarak kullanılmasına doğrudan demokrasi denir. Doğrudan demokrasi, İsviçre’de uygulanmaktadır.

1.3.2. Temsili Demokrasi

Temsili demokrasi, milletin egemenlik hakkını doğrudan değil, seçtiği temsilciler aracılığıyla kullandığı bir demokrasi uygulamasıdır. Bu uygulamada temel araç seçimdir. Türkiye’nin de uyguladığı bu uygulamada, seçilen temsilci seçildiği bölgenin değil, tüm milletin temsilcisidir.⁸ “Siyasal temsil, her şeyden önce, halk için, halk adına fakat halk tarafından kullanılmayan bir iktidar anlayışı içerir.”⁹

1.3.3. Yarı Doğrudan ve Yarı Temsili Demokrasi

Yarı doğrudan demokraside, halk bir yasama organı seçer ve yasaların yapılmasına da katkı sağlar. Bunun için halka tanınan yetkilerin başında halkoylaması yani referandum, halk girişimi ve halk vetosu gelir. Referandum, meclisçe kabul edilen yasanın, halkın da kabul etmesiyle yürürlüğe girebilmesidir. Halk girişimi, halkın belirlediği yasa metni veya çıkarılmasını istediği yasayı konu olarak parlamentoya bildirmesidir. Halk vetosu ise yürürlüğe konulan yasalara karşı halkın itiraz hakkını kullanmasıdır.

Yarı temsili demokraside ise halk yasama faaliyetlerine katılmamaktadır. Yarı temsili demokraside halk seçtiği kişileri çeşitli yollarla denetleyerek faaliyetlerine etki edebilmektedir. Bunların başında ise dilekçe hakkı, yürütme organının yasamayı feshetmesi, danışma niteliğinde referandum ve politik grev uygulamaları gelir. Dilekçe hakkı, bireylerin kişisel veya kamusal alanda istek ve şikâyetlerini yasama organına

⁷ <http://www.canaktan.org/politika/demokrasi/makaleler/ozlusoz-demok.htm>, 28.04.2016.

⁸ TUNÇ, Hasan. “Demokrasi Türleri ve Müzakereci Demokrasi Kavramı, Demokrasi Türleri ve Müzakereci Demokrasi Kavramı”, **Gazi Üniversitesi Hukuk Fakültesi Dergisi**, Cilt 12, Sayı 1-2, 2008, s. 1117.

⁹ AKAD, Mehmet., DİNÇKOL, Bihterin Vural. **Genel Kamu Hukuku**, Der Yayınları, Gözden Geçirilmiş 5. Basım, İstanbul, 2009, s. 335.

yazılı olarak bildirmesiyle yasama organını belirli konularda etkileyebilmesidir. Yürütme organının yasamayı feshetmesi, öngörülmeven önemli bir siyasi sorun hakkında seçim zamanı gelmeden başbakanın aldığı kararla vatandaşların görüşünü almak amacıyla seçimlerin yenilenmesidir. Dolayısıyla vatandaşın hükümeti ve hükümetin kararlarını etkileme olanağı oluşturulur. Danışma niteliğinde referandum, uluslararası bir antlaşma veya yasa tasarısının mecliste kabul edilmeden önce halkın görüşüne başvurulmasıdır. Politik grev ise hükümet veya yasama organını politika uygulamaya veya uygulayacağı politikadan vazgeçmesine yönelik yapılan grev olarak tanımlanabilir. Burada muhatap işveren değil devlettir. Aynı zamanda grevde bulunanlarda işçi değil yurttıştır.¹⁰

1.3.4. Klasik (Çoğulcu) Demokrasi

Diğer bir adıyla çoğulcu veya Batı demokrasisi, yönetme hakkının çoğunluğu elde eden siyasal iktidara bırakıldığı fakat mutlak hâkimiyeti reddeden, azınlıkta kalanların da haklarını kabul eden bir demokrasi türüdür.

Çoğulcu demokrasiye, toplumda değişik düşüncelerin varlığına da yer verilir.¹¹ Klasik demokrasi, farklı yönetim sistemlerine örneğin parlamenter sisteme, başkanlık sistemine veya meclis hükümeti sistemine uyum sağlayabilmektedir.¹²

1.3.5. Mutlak (Çoğunlukçu) Demokrasi

Mutlak demokrasi; halkın, çoğunluğun iradesine göre yönetilmesidir. Yani çoğunluk yönetecek azınlık ise muhalefet edecektir. “Bu demokrasi anlayışına göre, çoğunluğun yöneldiği irade (genel irade) hiçbir zaman yanılmaz. Çünkü genel irade kamunun iyiliğine yönelir.”¹³

1.4. Demokrasi Üzerine Eleştiri

Günümüzde demokrasinin yaygın olarak kullanılan modeli temsili demokrasidir. Temsil esasına dayanan yöntemlerde ise seçmenler, seçim zamanlarında bazı kişilerin yer aldığı partiye veya bağımsız adaya oy vermektedirler. Seçmenler

¹⁰ DEMİR, Fevzi. **Demokrasilerde Hükümet Sistemleri ve Başkanlık Hükümeti Rejimi**, Ege Genç İşadamları Derneği Yayınları, İzmir, 1998, s. 14-16.

¹¹ TANİLLİ, Server. **Devlet ve Demokrasi**, Adam Yayınları, 2. Basım, İstanbul, 2001, s.40.

¹² TUNÇ, a.g.e., s. 1118.

¹³ KÜÇÜK, Tefik Sönmez. **Parti İçi Demokrasi**, 12 Levha Yayınları, 1. Baskı, İstanbul, 2015, s.15.

sadece seçim zamanlarında oy kullanırken özgür olmakta, seçimlerden sonra ise seçtiği kişilere bağlı olmaktadır yani seçilenlere boyun eğmektedir. Bu tür bir uygulama ise günümüz demokrasi anlayışı ile bağdaşmamaktadır.¹⁴

Doğrudan demokrasi, demokrasi idealine en yakın sistemdir. Fakat doğrudan demokrasiyi, günümüzde uygulamak ve doğrudan demokrasinin gereklerini yerine getirmek çok zordur. Ülkemizin büyüklüğünü ve nüfusunu göz önüne alırsak, belli bir noktadan sonra uygulamak mümkün değildir. Tek uygulanabilir çözüm, ne kadar kusurlu olsa da, vatandaşların en tepedeki görevlileri seçmeleri ve bir sonraki seçimlerde onları görevden alabilme ve yaptıklarından sorumlu tutabilme hakkıdır.¹⁵

“Demokrasi siyasi katılmaya dayanır ancak gerek siyasi partiler yoluyla gerekse seçimlerle gerçekleşen katılmanın gerçek bir katılma olmadığı belirtilmektedir. Çünkü burada esas itibariyle önceden alınmış kararların veya önceden belirlenmiş adayların liderler tarafından onaylanması söz konusudur. Gerçek katılma ise yurttaşların siyasi süreçte rol almaları ile ilgilidir ve kararların alınmasında ve adayların belirlenmesinden önce gerçekleşen bir süreçtir. Elbette parti içi demokrasi gerçekleşirse bu eleştiri bir derece ortadan kaldırılmış olur. Zira parti içi demokrasi ile onaylanmadan önce katılma gerçekleşeceği için katılma sorunu ortaya çıkmaz.”¹⁶

Türkiye’de d’Hont nispi temsil sistemi uygulanmaktadır. Bu sistemde % 10 barajını aşan partiler aldıkları oy oranına göre mecliste sandalye hakkına sahip olmaktadır. Hükümetin kurulması yönünden çoğunlukçu, mecliste siyasi partilerin temsili açısından çoğulcu bir yapı vardır. Ancak geçerli oy sayılarını incelediğimizde kayıtlı seçmen ve kullanılan oy sayıları arasında çok ciddi bir fark vardır. Bu durumu 26. Dönem yurt içi genel seçim sonuçlarına baktığımızda daha iyi anlayacağız. Sonuçlar şöyledir:

- Seçime katılma oranı	: % 87,33
- Kayıtlı seçmen sayısı	: 54.049.940
- Oy kullanan seçmen sayısı	: 47.204.104
- Geçerli oy sayısı	: 46.520.576
- Geçersiz oy sayısı	: 683.528

¹⁴ İNAN, Seçkin. Türkiye’de Demokrasinin Yapılanmasında Önemli Bir Unsur: Parti İçi Demokrasi, Gazi Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, **Yüksek Lisans Tezi**, Ankara, 2014, s.14-15.

¹⁵ EKİZCELEROĞLU, Rengül. “Türkiye’de Parti İçi Demokrasinin Hukuksal Boyutları”, Trakya Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, **Yüksek Lisans Tezi**, Edirne, 2008, s.36.

¹⁶ YANIK, Murat. **Parti İçi Demokrasi**, Adalet Yayın Evi, 2. Baskı, Ankara, 2013, s. 93.

AKP, CHP, MHP ve HDP'nin aldığı oylar ise şöyledir:

- AKP : 22.952.750
- CHP : 11.889.993
- MHP : 5.599.324
- HDP : 4.900.926

Kayıtlı seçmen ile geçerli oy arasındaki fark 7.529.364'tür.¹⁷ Dolayısıyla hükümet kurulmasında çoğunlukçu sistemin uygulanması açısından pek de adaletli bir durum olduğunu söylemek çok zordur. Alınan oylar sonucu iktidar partilerinin daha fazla sandalyeye sahip olmasından dolayı azınlığı temsil eden muhalefet partilerinin azınlıkta kalan seçmenler için politika üretseler dahi sandalye olarak mecliste yeterli sayıya sahip olamamalarından ötürü muhalefet partiler yeteri kadar aktif olamamaktadırlar. Aynı zamanda % 10 barajına takılan ve meclise giremeyen siyasi partiler vardır. Bu partilerin % 5 - % 10 bandında oy aldığı düşünülürse hiçte küçümsenmeyecek oy kesimini temsil etmektedirler. Türkiye'de uygulanan bu sistemin demokrasiyle bağdaştığını söylemek zordur.

Siyasi katılım yönünden ise adayların seçilmesi tercihi ve adaylarla halkın ilişkisinin çok az olduğu bir demokratik sistemimiz vardır. Bu nedenle Türk demokrasisi siyasal katılım yönünden oldukça zayıf bir görünüm arz etmektedir.

Türkiye Cumhuriyeti'nin siyasi tarihi Osmanlı İmparatorluğu'nun temelleri üzerine Gazi Mustafa Kemal Atatürk tarafından inşa edilmiştir. Osmanlı İmparatorluğu ise İslam tarihinde en gelişmiş İslam devletidir.¹⁸ Osmanlı İmparatorluğu'nda devlet yönetiminde egemenlik padişaha ait olup yönetim şekli ise saltanattır. "Seçim kültürü ve seçilmiş meclis kavramı tamamen Meşrutiyet'in eseridir.". Osmanlı Mebusan Meclisi'nde Misak-ı Milli yayınlanması sonucu İstanbul işgal edilince, toplantılarını erteleyen Osmanlı Mebusan Meclis üyeleri, Ankara'da açılan Büyük Millet Meclisi'ne katılarak faaliyetlerini devam ettirmiştir. Büyük Millet Meclisi, Osmanlı Mebusan Meclisi'nin devamıdır denilebilir. Bu devamlılık neticesinde Cumhuriyet Türkiye'si'ne Meşrutiyet döneminden milletin kendi kendini idare edebilmesi ve egemenliğin sultana değil millete ait olması gibi yasal kavram miras kalmıştır.¹⁹ Türkiye demokrasi yolunda önemli ilerlemeler kaydetse de demokrasi kültürümüzün zayıf olduğunu söylemek çok

¹⁷ <https://sonuc.ysk.gov.tr/module/ssps.jsf>, 28.04.2016.

¹⁸ AKYOL, Taha. **Türkiye'nin Hukuk Serüveni**, Doğan Egmont Yayıncılık ve Yapımcılık, İstanbul, 2015, s. 86.

¹⁹ AKYOL, a.g.e., s. 256-257.

da yanlış bir ifade olmayacaktır. Çünkü demokrasinin vazgeçilmez unsuru olan siyasi partiler içerisinde tek adam yönetimi devam etmektedir.

İKİNCİ BÖLÜM

2. SİYASİ PARTİLER

2.1. Siyasi Partilerin Doğuşu, Tanımı ve Vazgeçilmezliği

Siyasi partiler, köken olarak çok eski dönemlere dayanmaktadır. Atina toplumundaki bölünmeler, siyasal partileşme olarak nitelendirilebilir. İlk toplulukların oluşmaya başladığı dönemlerde gruplaşmalar, iktidar yarışları ve liderlerin etrafında toplanma çabaları eskiye dayansa da günümüzdeki anlamıyla modern siyasi partilerin oluşumu ve seçimlerin uygulanması oldukça yeni sayılır.²⁰ Gerçek partiler ortaya çıkmalı yüz yıl bile olmamıştır. 1850’de Amerika dışında dünyanın hiçbir ülkesi, bugünkü anlamıyla siyasi partilere yabancıydı. Siyasi partilerin yerine fikir akımları, halk kulüpleri, felsefi dernekler ve parlamento grupları sahne almıştır.²¹

Partilerin doğuşu, parlamento içinde doğan partiler ve parlamento dışında doğan partiler olmak üzere ikiye ayrılmıştır. Parlamento içinden doğan partilerde ilkin parlamento grupları oluşur, sonrasında yerel seçim komiteleri meydana gelir. Bu iki unsur arasında sürekli bir bağlantı vardır. Bu grupların seçmenlerini örgütlemek ve seçim işlerini düzenlemek amacıyla geliştirdikleri seçim komiteleri arasındaki ilişki sonucu, modern anlamda ilk siyasal partiler ortaya çıkmıştır.²²

Parlamento dışından doğan partiler ise genellikle parlamentoda temsil edilme olanağına kavuşmamış işçi sendikaları, tarım kooperatifleri, çeşitli dernekler, fikir kulüpleri, halk kulüpleri, dinsel kuruluşlar gibi dışarıdan kurulmuş yapılardır. Bu tip partiler, diğerlerine oranla daha disiplinli daha merkeziyetçi yapıya sahiptirler. Parlamento dışından doğan partilere örnek olarak Sendikalar Kongresi’nde aldığı karar sonucu kurulan İngiliz İşçi Partisi’ni örnek gösterebiliriz.²³

“Günümüzde soruna daha geniş bir açıdan bakıldığı zaman siyasal partilerin doğuşuna yol açan daha farklı etkenler saptanabilir. Toplumsal yapının değişmesi sonucu oluşan sosyal gelişme (modernleşme) bunların en önemlilerinden biridir. Sanayileşme, kentleşme, ulaşım ve haberleşmenin

²⁰ EKİZCELEOĞLU, a.g.e., s. 8.

²¹ MUTLU, Abdullah. “Kurumsallaşmış Demokrasilerdeki Siyasi Partiler Sistemi ile Ülkemizdeki Siyasi Partiler Sisteminin Karşılaştırmalı Değerlendirmesi ve Özgün Model Arayışları”, **Uzmanlık Tezi**, İçişleri Bakanlığı İl Planlama Uzman Yardımcılığı, Ankara, 2005, s. 8.

²² KAPANİ, Münci. **Politika Bilimine Giriş**, Bilgi Yayınevi, 36. Basım, Ankara, 2014, s. 178.

²³ KAPANİ, a.g.e., s.178.

yaygınlaşması, okuryazarlığın artması, kültürün laikleşmesi, kişi başına düşen milli gelirin artması gibi değişimleri kapsayan modernleşme, sosyal grupların siyasal planda örgütlenerek iktidara ağırlıklarını koyma çabalarına yönelmesine yol açar. Başka deyişle, modernleşme siyasal katılmayı, siyasal katılma da siyasal örgütlenmeyi geliştirir. Öte yandan, toplumu sarsan büyük krizler (savaş, devrim, ekonomik bunalım gibi) siyasal partilerin kuruluşunda rol oynayan başlıca etkenler arasındadır. Örneğin 20. yüzyılda emperyalizme ve sömürgeciliğe karşı bağımsızlık mücadelesi veren ülkelerin birçoğunda bu savaşı (ya da direnişi) başlatan ve yürüten örgüt genellikle bir siyasal parti olmuştur(Hindistan'da Kongre Partisi, Tunus'ta Yeni Destur Partisi, Cezayir'de Ulusal Kurtuluş Cephesi gibi. Türkiye'de Kurtuluş Savaşı'nın öncülüğünü yapan Anadolu ve Rumeli Müdafaa-i Hukuk Cemiyeti 1923'te kurulan Cumhuriyet Halk Partisi'nin çekirdeğini oluşturmuştur.)”²⁴

Partilerin doğuş ve kuruluşu bakımından bir durum daha vardır: Mevcut partilerin kapatılma ihtimali olması ya da kapatılması, bölünmeleri veya birleşmeleri sonucunda ortaya çıkan partiler. Türkiye'de partilerin önemli bir bölümü bu yoldan kurulmuştur. Bölünmeden doğan partiye örnek olarak CHP'den ayrılanların kurdukları Demokrat Parti'yi, birleşmeden doğan partilere örnek olarak Halkçı Parti ile Sosyal Demokrat Parti'nin birleşmeleriyle kurulan Sosyal Demokrat Halkçı Parti gösterilebilir.²⁵ Kapatılma ihtimaline karşı kurulan partiye örnek olarak ise Sosyalist Parti hakkında Anayasa Mahkemesi'nde dava devam ederken İşçi Partisi'nin kurulması söylenebilir.²⁶

Siyasi parti, aynı siyasi görüşler üzerinde birleşmiş kişilerin, hedeflerini gerçekleştirmek amacıyla bir araya gelmesidir.²⁷ Siyasal parti olmanın 4 şartı vardır. Bunlar:

- Partinin sürekliliği
- Ülke düzeyinde devamlı bölgesel örgütünün olması ve bu örgütün aktif olması
- İktidarı ele geçirme çabası
- Halkın desteğini alma çabası²⁸

²⁴ KAPANİ, a.g.e., s. 179-180.

²⁵ KAPANİ, a.g.e., s. 180.

²⁶ YÜCEL, M. Serhan. **Türkiye'nin Siyasal Partileri**, Melisa Matbaacılık, Alfa Yayınları, 1. Basım, İstanbul, 2006, s.96.

²⁷ TUNAYA, Tarık Zafer. **Siyasi Müesseseler ve Anayasa Hukuku**, Siyaset İlimi Serisi, No:9, 2. Baskı, İstanbul, 1969, s.8

²⁸ ÇAM, Esat. **Siyaset Bilimine Giriş**, Güryay Matbaacılık, İstanbul, 1977, s.168.

“22.04.1983 tarih ve 2820 sayılı Siyasi Partiler Kanunu’nda ise siyasi parti tanımı şöyle tanımlanmaktadır: Anayasa ve kanunlara uygun olarak; milletvekili ve mahalli idareler seçimleri yoluyla, tüzük ve programlarında belirlenen görüşleri doğrultusunda çalışmaları ve açık propagandaları ile milli iradenin oluşmasını sağlayarak demokratik bir devlet ve toplum düzeni içinde ülkenin çağdaş medeniyet seviyesine ulaşması amacını güden ve ülke çapında faaliyet göstermek üzere teşkilatlanan tüzel kişiliğe sahip kuruluşlardır.”²⁹

“1982 Anayasası’nda (m. 68/2) siyasi partiler için şu ifade kullanılmıştır: Siyasî partiler, demokratik siyasî hayatın vazgeçilmez unsurlarıdır.”³⁰

Çağdaş siyasi hayatın vazgeçilmez unsurlarından biri olan siyasi partiler, sadece demokratik sistemlerde değil, anti demokratik sistemlerde de önemli rollere sahiptir. Tabii ki bu ikisi aynı anlama gelmemektedir. Liberal demokrasi olan ülkelerde ise siyasi partilerin yerini doldurabilecek başka bir kurum gözükmemektedir. Çok partili siyasetin veya tek parti siyasetinin egemen olduğu yerlerde bile parti kültürü öylesine kökleşmiştir ki sistem dışı, sistemleri reddeden veya yıkmak isteyen hareketler dahi parti olarak örgütlenme ihtiyacı hissetmemektedir.³¹

Demokrasi esasına dayanan yönetimlerde partiler, sistemin temel taşıdır. Demokrasinin doğru olarak yürütülmesi ve var olması partilerin varlığı ile mümkündür. Çünkü demokrasi demek toplumdaki her kesimin sesini dinlemek demektir ve bu da en iyi partiler sayesinde yapılabilir. Kişiler, bireysel düşüncelerine ve görüşlerine uygun olan partiyi seçerek ve bunu seçimlere de yansıtarak gösterirler. Siyasal partiler, bir ülkede siyasal iradenin oluşumuna katkıda bulunan unsurlardan biridir. Dolayısıyla, demokratik siyasal yaşamın vazgeçilmez unsurları olarak tanımlanmaktadır.³²

2.2. Siyasi Partilerin İşlevleri

Siyasal bir sistem içinde, siyasal olsun veya olmasın her kurumun yeri mevcuttur. Daha önce de belirttiğimiz gibi demokratik siyasal rejimlerin vazgeçilmez unsuru olan siyasi partilerin, toplum içinde büyük önemi vardır. Dolayısıyla partilerin toplumun ihtiyaçlarına yönelmiş işlevleri olacaktır.³³ Bazı fonksiyonlar tüm partiler için

²⁹ <http://www.mevzuat.gov.tr/MevzuatMetin/1.5.2820.pdf>, md3., 01.10.2015.

³⁰ <http://www.anayasa.gen.tr/1982ay.htm> md68/2., 01.10.2015.

³¹ YAYLA, Atilla. **Siyaset Teorisine Giriş**, Kesit Yayınları, Gözden Geçirilmiş 5. Baskı, İstanbul, 2014, s. 243.

³² <http://www.e-akademi.org/makaleler/mtgulsoy-2.htm>, 01.10.2015.

³³ http://www.turkhukuk sitesi.com/makale_861.htm, 01.10.2015.

geçerli iken bazı fonksiyonlar bazı sistemlere özgü olabilmektedir. Bu çalışmada genel olarak bazı işlevler ele alınacaktır. Bunlar:

i. Toplumdaki farklı siyasal görüş ve çıkarların bağdaştırılması ve temsili siyasal partilerin en önemli işlevlerinden biridir. Yönetimle ilgili olarak partilerin olmadığı bir toplumda insanların aralarında bağlantı kuramamış, dağınık kişisel görüş ve eylemler bir anlam ifade etmezler. Siyasi partiler bu kişisel eğilimlere yön vermeye, açıklık ve süreklilik kazandırmaya çalışırlar.³⁴

ii. Siyasal personelin, yönetici kadroların ve liderlerin seçilmelerini sağlar. Demokratik veya totaliter olsun bütün modern siyasal sistemlerde liderler genellikle parti içinden çıkarlar. Çoğulcu demokrasilerde de parlamento üyeleri, bakanlar, başbakanlar, devlet başkanları çoğunlukla parti adamlarıdır. Partiler bir tür politika okulu olma görevi görür.³⁵ Parlamento dışından kabineye bakan alınması bir istisnadır. Bu işlevleri açısından siyasal partilere, liderlerin ve politik kadroların devşirildiği ve yetiştirildiği ocaklar gözüyle bakılabilir. Siyasal partilerin olmadığı ülkelerde, liderler geleneksel elitler içinden veya silahlı kuvvetler içinden çıkarlar.³⁶

iii. Partilerin işlevlerinden biri de iktidarın kullanılması ve denetlenmesidir. Çok partili demokratik sistemlerde, çoğunluğu sağlayan iktidarı kullanır, azınlıkta kalanlar ise muhalefet olarak iktidarı denetleme görevini yüklenirler.³⁷

iv. Siyasal partiler, genelde halk kitleleri ile iktidar arasında bir köprü vazifesi görmektedirler. Günümüzde partiler, siyasal katılmanın başlıca kanalları haline gelmişlerdir. Toplumdaki istekler, beklentiler ve onların gerçekleştirilmesi yolundaki etkileme faaliyetleri, çoğunlukla bu kanallardan geçmektedir.³⁸

v. Siyasi partilerin önemli bir işlevi de eğitici olmalarıdır. Partiler siyasal katılmanın temel aracı olarak geleceğin yönetici kadrolarını yetiştirmek, ulusal ve uluslararası sorunlar üzerine halkın dikkatini çekmek ve onların bu konularda belirli görüşlere ulaşmalarına yardımcı olmak şeklinde eğitme işlevlerini yerine getirmektedirler. Partiler halk yığınlarını temel sorunlarla ilgili olarak eğitirler ve toplumsal bir taban oluşturabilmek için de halkı kendi doktrinleri doğrultusunda bilinçlendirmeye çalışırlar.³⁹

³⁴ TEZİÇ, Erdoğan. **Anayasa Hukuku**, Beta Yayınları, 8. Baskı, İstanbul, 2003, s.332.

³⁵ TEZİÇ, a.g.e. 2003, s. 333.

³⁶ KAPANİ, a.g.e., s. 183.

³⁷ TEZİÇ, a.g.e. 2003, s. 333.

³⁸ KAPANİ, a.g.e. s. 182.

³⁹ TEZİÇ, a.g.e. 2003, s.334.

2.3. Siyasi Partilerin Sınıflandırılması

Siyasal partiler arasında birçok yönden farklılıklar vardır. Partileri iç yapı, örgütlenme, sosyal taban, ideoloji gibi değişik tiplere ayırabiliriz. Bu çalışmada en tanınmış ve en önemli olarak kabul edilen kitle ve kadro partileri açıklanacaktır.⁴⁰

Günümüzde ülkemizde de görülen bu iki tipin özelliklerini içeren partilerin de bulunduğunu belirtmeliyiz ancak ilkin sınıflandırmanın ana unsuru üyelik kriteri ele alınacaktır.⁴¹

2.3.1. Siyasi Partilerde Üyelik Kriteri

İlk olarak üyelik kriterinin ele alınması parti içi demokrasinin işleminde başlangıç noktasıdır. Üyesi olmayan bir parti, ne varlığını devam ettirebilir ne de bir faaliyette bulunabilir. Duverger bu durumu “üyesiz partiyi, öğrencisiz öğretmene” benzetmektedir. Bu nedenle hangi parti tipi olursa olsun, belli ölçülere göre üye kaydı almak zorundadırlar.⁴²

Parti üyeliği, herhangi bir partiye ilgi duymaktan veya o partiyi desteklemekten çok üye ile parti arasındaki resmi ilişkiye dayanan bir bağlıdır.⁴³ Duverger’e göre üye; “partiye karşı bir taahhütname imzalayan ve sonra da aidatını düzenli şekilde ödeyen bir kimse”dir. Üyeler partinin bir mensubu olduğundan partiyi destekleyen taraftarlardan farklı bir konumdadırlar. Üyelik kriteri açısından kadro ve kitle partileri aşağıda açıklanacaktır. Ayrıca AKP, CHP ve MHP’nin bu sınıflandırmadan hangisine girdiği açıklanacaktır.

2.3.2. Kadro Partileri

Bir diğer adı da komite partileri olan kadro partileri, üye sayılarını artırmak bakımında bir çaba harcamazlar. Üye bakımından, bu tip partilerde amaç nicelik değil niteliktir. Az sayıda, nüfuz gücüne sahip, seçkin üyelere oluşan bu tip örgütlerin gayesi parti adaylarına parasal destek ve oy sağlamaktır. Etkin nüfuz gücüne sahip seçkin üyelerce seçim giderleri karşılanırken, örgütlenme ve seçim çalışmaları

⁴⁰ KAPANI, a.g.e. s. 184-185.

⁴¹ TUNCAY, a.g.e. s. 41.

⁴² TUNCAY, a.g.e., s.42

⁴³ TEZİÇ, Erdoğan. **100 Soruda Siyasi Partiler**, Gerçek Yayınevi, 1. Baskı, İstanbul, 1976, s.45.

teknisyenlerce yürütülür. Kadro partilerinde üyelik kaydı için herhangi bir kriter yoktur.⁴⁴

Kadro partileri âdemi merkezîyetçi gevşek bağlar taşıyan komite partilerine benzemektedir. Çünkü merkez organlar ile yerel birimler arasındaki bağlantı zayıftır. Bu tip partiler zayıf disiplinli partilerdir. Bu tip partiler daha çok seçim dönemlerinde faaliyet göstermektedir.⁴⁵

2.3.3. Kitle Partileri

Kitle partilerinin özü ve faaliyet malzemesi tamamen üyeleridir. Üyelik kavramı ve üye sayısını artırmak çok önemlidir. Kitle partilerinde 2 üyelik kriteri esas alınır. Birincisi şekli kayda dayanan ikincisi ise yıllık bir aidat ödenmek üzere yapılan üyeliklerdir. Kitle partilerinin mali yapısı genellikle üyelerin aidatlarına dayanır. Seçim çalışmalarının giderleri ve siyasal eğitim çalışmalarının maliyeti üyelere toplanan aidatla demokratik bir şekilde yürütülmektedir. Kitle partileri ideolojiye dayanır ve birer siyasi okuldurlar. Kitle partilerinde üyeler siyasal yönden önemlidir. Üyelerine dışarıdan siyasi bilinç yükleme görevi üstlenirler. Üyelerini eğitirler ve üyelerinin çokluğu sayesinde bir ekonomik büyüme kazanırlar.⁴⁶

2.3.4. Kadro ve Kitle Ayrımı Yönünden AKP, CHP ve MHP

Bir partinin kadro partisi mi kitle partisi mi olduğu şu ayrıntılardan anlaşılır:

- Kadro partileri az sayıda ancak nitelikli üyeye sahiptir, kitle partileri ise çok sayıda üyeye sahip bir yapıdadır.

- Kadro partilerinde az sayıda üyeden bağış toplanırken, kitle partilerinde üyelere aidat toplanmaktadır.

- Kitle partileri üyelere siyasal eğitim vermeyi amaç edinmektedir. Kadro partilerinde üyelere siyasal eğitim verme gibi bir faaliyet bulunmamaktadır.

Bu kriterler ve partilerin tüzükleri dikkate alındığında AKP, CHP ve MHP kitle partisi özelliği göstermektedir. CHP'nin tarihine bakılırsa kuruluşunun ilk yıllarında, az sayıda seçkin üyelere oluşmuştur. Günümüzde ise milyonlarca ve karma yapıda üyesi vardır. Üyelerinden aidat toplaması ve üyelere eğitim vermeyi amaçlaması CHP'nin

⁴⁴ ÖZTEKİN, Ali. **Siyaset Bilimine Giriş**, Siyasal Kitabevi, 5. Baskı, Ankara, 2007, s.85-86.

⁴⁵ ÖZBUDUN, Ergün. **Türk Siyasal Hayatı**, Anadolu Üniversitesi Yayını Açıköğretim Fakültesi, 7. Baskı, Eskişehir, s. 78.

⁴⁶ YANIK, a.g.e., 2013, s. 41.

kadro partisinden kitle partisine doğru geçtiğini gösterir. AKP ise üyelerinin çoğunluğunun muhafazakâr olması yönünden ideolojik bir parti tipini gösterse de bu durum böyle değildir. Çünkü ideolojik partilerde ideoloji bir din gibi benimsenir ve lider putlaştırılmaktadır. AKP’de ise genel başkana dönem sınırlaması getirilmiştir. AKP seçmen yapısı ve tavırları ile birçok parti tipini barındırır da kitle partisi tipine daha yakındır. MHP ile AKP taban açısından birbirine benzese de MHP bir ideoloji partisi değildir. MHP, üyelerinin aidatla yükümlü olması ve partinin seçim faaliyetlerinde çalışması yönünden kitle partisi özelliği göstermektedir.

ÜÇÜNCÜ BÖLÜM

3. PARTİ İÇİ DEMOKRASİ

3.1. Parti İçi Demokrasi Kavramı

Parti içi demokrasi, demokratik kuralların parti içinde uygulanmasıdır. En genel tanımıyla parti içi demokrasi üyelerin yönetimi, hâkimiyeti anlamına gelmektedir. Parti içi demokrasi kavramından anlaşılması gereken parti içi düzen ve parti çalışmalarıdır. Bunlar parti tüzüğü, parti içi siyasal iradenin oluşumunu sağlayan organların kuruluşu, milletvekili adaylarının tespiti, parti üyelerinin hak ve ödevlerinin belirlenmesi, partilerin finansmanlarına ilişkin olan kurallar ve gelir kaynaklarının partinin merkez ve yerel örgütleri arasında paylaşılması ve parti içi iktidarın dağılımıdır.⁴⁷

*“Partilerde demokratik kuralların işlerliğini sağlayacak bir yapılanmanın gerekliliği kaçınılmazdır. Dolayısıyla parti içi demokrasi salt partilerin bir iç sorunu değildir. Çünkü parti içi demokrasi, demokrasiyi gerçekleştirmenin bir şartı olarak hem yönetilenleri hem de yönetenleri birinci derecede ilgilendirmektedir. Demokrasi ve toplum için bu derece önemli bir kurumun, sadece partilerin işlerine bırakılması söz konusu olmamalıdır.”*⁴⁸

1982 Anayasası ve Siyasi Partiler Kanunu’nda bu durum düzenlenmiştir. “Anayasa’nın 69. maddesinde, siyasî partilerin faaliyetleri, parti içi düzenlemeleri ve çalışmaları demokrasi ilkelerine uygun olur. Bu ilkelerin uygulanması kanunla düzenlenir.”⁴⁹

“SPK’nin 93. maddesinde ise siyasi partilerin parti içi çalışmaları, parti yönetimi ve denetimi; parti organları için yapılacak seçimler ile parti genel başkanlığınca, genel merkez organlarınca ve parti gruplarınca alınan kararları ve yapılan eylem ve işlemleri parti tüzüğüne, parti üyeleri arasındaki eşitlik ilkesine ve demokrasi esaslarına aykırı olamaz.”⁵⁰

⁴⁷ KÜÇÜK, a.g.e., s.86-87.

⁴⁸ YANIK, a.g.e., s.211-212.

⁴⁹ <http://www.anayasa.gen.tr/1982ay.htm>, 69/1., 06.10.2015.

⁵⁰ <http://www.mevzuat.gov.tr/MevzuatMetin/1.5.2820.pdf>, md93., 06.10.2015.

3.2. Parti İçi Demokrasiyi Etkileyen Faktörler

3.2.1. Çevresel Faktörler

3.2.1.1. Siyasal Yapı

“Siyasal yapı, kamu politikasının oluşturulmasına ve yürütülmesine katılan ya da bunu etkileyen somut ve analitik yapıların meydana getirdiği bütündür. Yapı (bünye) kavramı, biçimsel, teknik ve maddi örgütleri ya da birimleri anlattığı gibi, insanlar arasındaki ilişkiler düzenini ve davranış modellerini de ifade eder.”⁵¹ Siyasal yapıyı oluşturan unsurlardan siyasal kültür, hükümet sistemleri, seçim sistemleri ve milletvekilinin belirlenme şeklinin parti içi demokrasi üzerindeki etkileri aşağıda açıklanacaktır.

3.2.1.1.(1). Siyasal Kültür

Siyasal kültür, toplumun siyasal düzenini şekillendirmede rol oynayan inançlar, değerler ve tutumların oluşturduğu bir bütündür.⁵² Yani toplumun siyasete bakışını açıklayan bir kavramdır. Bundan dolayı siyaset, yetiştiği ortamın özelliklerini yansıtır. Siyasal kültür ve siyaset birbirinden ayrılmaz iki kavramdır.⁵³

Türkiye’deki partiler, lider partileridir. Türkiye’de siyaset liderler üzerinden yapılmaktadır. Siyasi partiler adlarından çok liderleriyle anılmaktadır. Türkiye’de seçmen eğilimine baktığımızda liderlerin profili seçmen davranışına etki etmektedir. Yani seçmenlerin oy kullanmasında liderlerin dış görünüşlerinin etkisi büyüktür. Hatta günümüzde siyasi partilerin seçimlere girerken hazırladıkları kampanya şarkıları bile iletişim aracı olarkten kullanılmıştır. Halkın oy kullanırken bu türden etkilerin altında kalması siyasi kültürümüzün yeterli düzeyde olmadığını göstermektedir.

Siyasal yapı ve siyasal kültür arasında belli bir uyum vardır. Siyasal bilgilerin doğru algılanması, kişilerin siyasal rollerini siyasal sisteme uygun ve tamamlayıcı bir biçimde yerine getirmelerine katkı sağlamaktadır. Batı demokrasilerine göre ülkemiz siyasal kültür açısından yeterli seviyede değildir. Toplumun aynası olan parlamento ve milletvekillerinin ortaya koyduğu kalite ortalaması ise Türk halkının iradesini yansıtmamaktadır. Yöneten ve yönetilenler arasında hâkim olan inanç ve tutumlar,

⁵¹ <http://www.genelbilge.com/siyasal-yai-nedir.html/>, 01.05.2016

⁵² SİTEMBÖLÜKBAŞI, Şaban. “Siyasal Kültürün Kavramlaştırma Sırasında Karşılaşılan Bazı Güçlükler”, *Süleyman Demirel Üniversitesi İktisadi ve İdari Bilimler Fakültesi Dergisi*, Cilt: 2, 1997, s. 6.

⁵³ <http://www.mesutkarakoc.com/blog/sivil-toplum-siyasi-kultur-siyasal-katilma-devlet-toplum-iliskisi-plu-ralizm-elitizm-korporatizm.html>, 06.10.2015.

değerler ve deyimler bütünü o toplumun siyasi ve idari kültürünü oluşturur. Aynı parti içerisinde bile farklı grupların, farklı görüş ve düşüncelerinde orta yolu bulamadıkları görülmektedir. Toplumsal yaşamda uzlaşma, kaçınılmaz bir zorunluluktur. Uzlaşmaz tutum ve davranışlar sonucu politik sistemin etkinliği zedelenmektedir. Siyasal kültürün gelişmediği toplumlarda kendi sorunlarını çözemeyen veya kendi sorunlarının çözümüne katkıda bulunmayan bireyler, genellikle sistem dışına çıkmaktadır. Hatta rejime karşı şiddet faaliyetlerinde bulunmaktadır. Demokrasilerde ise şiddet kavramına yer yoktur. Zaten demokrasi şiddeti yok etmek için kurulmuş bir sistemdir.⁵⁴

Türkiye'deki siyasi kültür ortamına bakıldığında karşımıza evrensel değerlerden uzak, merkezîyetçi, farklılıklara tahammül edemeyen ve uzlaşmacı değil çatışmacı bir yapı görülmektedir.⁵⁵

Türkiye'de parti içi demokrasi ilişkisini zedeleyen durumlardan biri de siyasi yozlaşmadır. Siyasal yozlaşma, siyasi karar alma mekanizmasında rol alan aktörlerin bir takım özel menfaatler sağlamak amacıyla toplumda mevcut hukuki, dini, ahlaki ve kültürel normları ihlal edecek davranış ve eylemlerde bulunması demektir. Kısaca siyasi ahlakı bozan davranış ve eylemler olarak da tanımlayabiliriz. Bu bağlamda Türk toplumu tarafından partilerin menfaat temin eden ve dağıtan örgütler olarak öngörülmesi parti içi demokrasi ilkesinin gelişmesinin önündeki en büyük etmenlerden biridir. Aynı zaman da partilerin de taraftarlarının desteğini devamlı sağlamak için ekonomik yardım ve çeşitli araç hizmetleri imkânını sunması anlamına gelen parti patronajı ve siyasi kayırmacılık da parti içi demokrasi ilkesini zedelemektedir. Türkiye'de siyasi yozlaşmanın temelinde yatan nedenler şunlardır:

- Devlet yönetiminin rant dağıtan bir mekanizma olarak görülmesi
- Siyasetin parayla yapılan bir iş haline gelmesi
- Toplumun siyasi partileri iş bulma, tayin veya terfi işlemleri ve ihale dağıtımını gibi işlerde fonksiyonel yapıya sahip olduğunu düşünmesi
- Seçilmişlerin seçilmelerinde rol oynayanlara karşı kendini borçlu hissetmesi nedeniyle bu kişilerden gelen doğru ya da yanlış her türlü talep karşısında taviz vermesi

Bu gibi nedenlerden dolayı Türk siyaseti menfaat mücadelelerine dönmektedir. Böyle bir ortamda ise demokrasinin gelişmesi güçtür. Hâlbuki siyaset, akraba ya da

⁵⁴ TUNCAY, a.g.e., s. 68-71.

⁵⁵ <http://www.siyasaliletisim.org/sie-modul/306-siyasal-kultur.html>, 06.10.2015.

hemşehricilik siyaseti yerine liyakatine uygun ve donanımlı insanların tecrübesini sunması olarak yapılmalıdır.⁵⁶

3.2.1.1.(2). Hükümet Sistemleri

Bu çalışmada Türkiye’de uygulanan parlamenter sistemin parti içi demokrasiye etkisi tahlil edilecektir.

Parti içi demokrasi açısından parlamenter sistemin etkisi, parti lideri olan başbakanın siyasal gücü bakımından önemlidir. Başbakanın yetkilerinin genişliği açısından, parlamenter rejimin ana aktörleri parlamento, hükümet ve devlet başkanı olsa da bunlar arasında başrol başbakandır. Başbakanı farklı kılan, anayasal düzeyde bakan ve milletvekillerinin kullanamadığı belirli hukuku yetkilerin kullanması ve parlamentodaki iktidar partisinin lideri olmasıdır. Fakat her ne olursa olsun başbakanın bu yetkileri, iktidar partisinin iç düzen ve işleyişinin demokratikliğini etkileyeceği ve parti içi demokrasi açısından bazı olumsuz sonuçlara yol açar. İktidar partisinin liderine anayasal düzeyde tanınmış olan yetkiler vardır. Bunlardan biride kabine üyelerini dilediği gibi atar veya görevden alabilir. Atama yetkisi Cumhurbaşkanı’nın olsa da kimlerin bakan olacağına en son kararını başbakan verir. Bir kişiyi bakan olarak göreve getirmede veya görevine son vermede başbakan herhangi bir gerekçe sunmak zorunda değildir. Atatürk’ün belirttiği gibi, başbakanla uyumlu çalışmamak yeterli bir gerekçedir. Bu nedenle bakanlık görevini devam ettirmek isteyen kişiler, başbakanla ters düşmemeli ve onun istediği politikaya bağlı olup onunla uyumlu çalışmalıdır. Dolayısıyla bu yetkinin kullanılmasındaki serbestlik milletvekillerini tamamen başbakana bağlı olmaya yöneltir. Nedeni ise iktidar partisi milletvekillerinin siyasal kariyerlerinin doruk noktasının bakanlık olmasıdır. Tabii ki başbakanın sahip olduğu bu yetki parti içi demokrasiyi olumsuz bir şekilde etkiler. Partinin milletvekilleri bakan olabilmek için partisinin aldığı kararları benimsemese dahi başbakanla zıt düşmemek için görüşlerini bildirmeyebilir. Bu durumu önlemek için bakanlık görevini milletvekillerine değil parlamento üyesi olmayanlara vermek daha uygun olur. Dolayısıyla kariyerlerinin doruk noktası olarak gördükleri bakanlık görevine milletvekillerinin gelmesinin mümkün olmaması başbakana parti içinde sorgusuz sualsiz itaati engeller.⁵⁷

⁵⁶ KÜÇÜK, a.g.e., s. 487, YANIK, a.g.e., s. 193-198.

⁵⁷ KÜÇÜK, a.g.e., s. 284-287.

3.2.1.1.(3). Seçim Sistemleri ve Milletvekilinin Belirlenme Şekli

Seçim sistemi yönetenler ve yönetilenler arasındaki bağıdır. Demokrasiden bahsedebilmemiz için gerçek anlamda yönetilenlerin temsil edilmesi gerekir. Günümüzdeki uygulamada ise seçmenler evet ya da hayır diyerekten ideolojik olarak kendini yakın bulduğu partiyi seçebilmektedir.⁵⁸

Seçim sistemlerinin aday belirleme usullerine ve temsilcilerin parti içindeki siyasal davranışlarına etkileri 2 başlık altında değerlendirilecektir. Bunlar çoğunluk ve nispi temsil sistemleridir.⁵⁹

3.2.1.1.(3).(a). Çoğunluk Sistemi

Çoğunluk sistemi, seçime katılan birden fazla parti ya da adaylar arasından en çok oyu alan seçimi kazanmış sayılır. 3 tür uygulaması vardır.

i. Tek İsimli Tek turlu Çoğunluk Sistemi

Bir diğer adı da dar bölgeli çoğunluk sistemidir. Bu sistemde seçmenler küçük bir seçim çevresinde tek temsilci seçerler. Seçimler tek turda yapılmaktadır. Seçim çevresi ile partilerin adaylar üzerindeki etkisi ters orantılıdır. Seçim çevresi ne kadar küçük olursa, partilerin müdahalesi de o kadar azalır. Bu sistemde seçmenlerin tutumunu partilerin politikaları değil adayların kişisel özellikleri ve seçmenle olan ilişkileri etkilemektedir. Tek turlu çoğunluk sisteminde en fazla oyu alan aday seçilir.⁶⁰

Tek isimli tek turlu çoğunluk sisteminde partiler tarafından ön seçim yapılması durumunda sorun çıkabilmektedir. Etnik veya mezhepsel olarak kozmopolit olmayan seçim bölgelerinde seçmenlerin oy kullanırken kendi etnik kimliği veya mezhebine mensup olan adaylara yönelik tutumda bulunması belirli etnik veya mezhepsel gruba dâhil olmayan adayın seçilmesini zorlaştırmaktadır. Tek isimli tek turlu çoğunluk sisteminde adayların parti merkez organlarınca belirlenmesi, yerel teşkilatların sadece bilgisine başvurulması veya milletvekili adaylarının kimlerden oluşacağını belirleyecek olan mahalli düzeyde oluşturulan kurulların sınırlı sayıda olması durumunda partilerin parti içi demokrasi ilkelerine uygun hareket ettiğini söyleyemeyiz.⁶¹

⁵⁸ ÇAM, a.g.e., s. 234-235.

⁵⁹ KÜÇÜK, a.g.e., s. 254-255.

⁶⁰ DUVERGER, Maurice. (1974). **Siyasi Partiler**, Çeviren Ergun Özbudun, Bilgi Yayınevi, 2. Baskı, İstanbul s. 458-460.

⁶¹ KÜÇÜK, a.g.e., s.268-269.

ii. Tek İsimli İki Turlu Çoğunluk Sistemi

Tek isimli iki turlu çoğunluk sisteminde ülkenin tamamı her biri tek milletvekili çıkaracak şekilde seçim çevresine bölünür. İlk turda adaylardan herhangi birinin mutlak çoğunluğu elde edememesi durumunda belirli bir oy alan veya ilk iki aday için ikinci bir oylama daha yapılır.⁶² Bu sistemde ilk turda aday geçerli oyların salt çoğunluğunu elde etmekle birlikte, toplam seçmen sayısının dörtte birine eşit sayıda oy toplaması gerekir. Dörtte bir koşulunun gerekçesi katılım oranının düşük olduğu yerde adayın seçilmesini önlemektir. Bu şartlar yerine gelmediği zaman bir hafta sonra yapılacak ikinci tur seçiminde adayın geçerli oyların çoğunluğunu alması gerekir.⁶³

Tek isimli iki turlu çoğunluk sisteminde seçimlerin iki turlu olma ihtimalinin olması seçmenlerin oy kullanırken tutumlarını etkilemektedir. Çünkü seçmen adayın kazanma ihtimali olup olmadığını gözetmeksizin ilk turda istediği adaya oy vermektedir. Dolayısıyla seçmenlerin tercihleri ilk turda seçime yansımış olur. Tek isimli tek turlu sistemde olduğu gibi tek isimli iki turlu sistemde de seçmen tercihinde adayların kişisel nitelikleri ve seçmenle olan ilişkisinin önemli bir yeri vardır. Fakat tek isimli iki turlu sistemin tek isimli tek turlu sistemden farklı yanı vardır. Tek isimli iki turlu seçim sisteminde adaylar ilk turda seçimi kazanmak için mutlak çoğunluğu almak zorundadır. İlk turda mutlak çoğunluğu sağlamak için adayların sadece kişisel nitelikleri yeterli olmadığından adaylar parti desteğine ihtiyaç duymaktadır. Bu durum ise aday belirleme konusunda parti merkez organlarını teşvik eder. Ayrıca ikinci turda en çok oy alan iki adayın katılması durumunda partiler anlaşma yapabilmektedir. Kazanamayacakları yerlerde birbirlerinin lehine çekilerekten birbirlerini destekleme vaatlerinde bulunmaktadırlar. Dolayısıyla seçimlerin kazanılması adayların becerileri değil partilerin yaptığı anlaşmalar sonucunda gerçekleşmektedir. Partilerin yaptığı bu anlaşma aday tespit konusunda partileri daha yetkili kılabilir.⁶⁴ Bu durum etik olmadığı gibi parti içi demokratik ilkelerin uygulanmasına da zarar vermektedir.

iii. Listeli Çoğunluk Sistemi

Listeli çoğunluk sistemi dar çevrede uygulanabileceği gibi geniş çevrede de uygulanabilmektedir. Listeli çoğunluk sisteminde ülke iki ya da daha fazla milletvekili çıkaracak şekilde geniş seçim çevrelerine bölünür. Bu sistemde seçmenlere adayların

⁶² KÜÇÜK, a.g.e., s. 275.

⁶³ TÜRK, Hikmet Sami. "Seçim, Seçim Sistemleri ve Anayasal Tercih", **Anayasa Yargısı**, Cilt: 23, 2006, s. 80.

⁶⁴ KÜÇÜK, a.g.e., s. 275-276.

isimlerinin yazılı olduğu listeler sunulur. Seçmenler partilerin sunduğu bu listeleri olduğu gibi kabul edebilir ya da listedeki bazı adayların üstünü çizerek bağımsız veya başka partili adayların adlarını yazma imkânına sahiptirler. Olduğu gibi kabul etmeleri kapalı yani blok liste, değiştirme imkânına sahip oldukları durum ise karma liste uygulamasıdır.⁶⁵ Geniş bölgele çoğunluk sisteminde partilerin sundukları listedeki aday sayısı o bölgeden çıkarılacak milletvekili sayısına eşit olmalıdır.⁶⁶

Türkiye’de 1946, 1950, 1954 ve 1957 seçimlerinde çoğunluk sistemi uygulanmıştır.

Listeli çoğunluk sistemi, tek isimli çoğunluk sistemine göre daha adaletsiz sonuçlar doğurmaktadır. Buna örnek olarak ülkemizde yapılan 1950 yılındaki genel seçimlerini gösterebiliriz. 1950 yılındaki genel seçimlerde Demokrat Parti ülke genelinde seçimlerin % 53,57 oy oranıyla meclisteki sandalyelerin % 83,57’sini almıştır. Cumhuriyet Halk Partisi ise ülke genelinde oyların % 39,78’ini alarak meclisteki sandalyelerin % 14,40’ına sahip olmuştur. Bu oranlar rakamsal olarak karşılaştırıldığında Demokrat Parti 10399 oyla 1 milletvekili çıkarırken Cumhuriyet Halk Partisi 45870 oyla 1 milletvekili çıkarabilmiştir.⁶⁷

3.2.1.1.(3).(b). Çoğunluk Seçim Sisteminin Yararları ve Sakıncaları

Çoğunluk seçim sisteminin üstünlükleri;

- i. Sistemin uygulanması basit ve kolaydır.
- ii. Sistemin kolay olması nedeniyle seçimlere katılım artmakta ve geçersiz oy sayısı daha azdır.

iii. Partiden çok adayların kişisel nitelikleri ve bilgileri ön plana çıkmaktadır. Dolayısıyla adayların kişisel nitelikleri ortaya çıkmaktadır.

iv. Bu sistemin dar bölgede uygulanması durumunda seçmenler adayla daha yakın ilişki kurabildiklerinden bağımsız adaylar daha etkili olmaktadır. Bu da adayları siyasi parti baskısından uzak tutmaktadır.

Sakıncaları ise;

- i. Dar bölge uygulamalarında adayların kişisel nitelikleri ön plana çıktığından partilere bağımlılıkları azalmaktadır. Bu durum ise parti disiplinini zayıflatmaktadır.

⁶⁵ TÜRK, a.g.e., s. 79-80.

⁶⁶ TEZİÇ, a.g.e., 2003, s.282.

⁶⁷ ÖZTEKİN, a.g.e., s.269.

ii. Siyasi partilerin aldıkları oylar mecliste sandalye dağılımına yansımamaktadır.

iii. Bu sistem mecliste çok sesliliği ve çok partililiği önlemektedir. Mecliste bir ya da iki partinin olması keyfi tutumlara yol açabilir.⁶⁸

3.2.1.1.(3).(c). Nispi Temsil Sistemi

Nispi temsil sistemi, siyasi partilerin aldıkları oy oranına göre meclislerde sandalye hakkına sahip olmalarıdır. Diğer seçim sistemlerinde oyların boşa gitmesinden dolayı bir tepki olarak uygulanmış sistemdir.⁶⁹

Nispi temsil sisteminde seçmenler adaylara değil partilere oy verirler. Bu durumda ise seçilmiş adaylar seçmenden çok partiye bağlı olur. Siyasi partilerin bu etkinliği ise milletvekillerinin bağımsız hareket etmesine engel olur.⁷⁰

1960'tan sonra çoğunluk sisteminden nispi temsil sistemine geçilmiştir. Bu sistemin Türkiye'de 1995'ten itibaren uygulama biçimi % 10 barajlı d'Hondt sistemidir. Sistemdeki ana hedef adil temsil ilkesi ve yönetimde istikrarı sağlamaktır.

Partilerin, adaylar üzerindeki etkileri, seçim çevresinin büyüklüğü ile doğru orantılıdır. Seçim çevresi küçük ise partilerin etkisi sınırlıdır fakat çevre büyüdükçe partilerin müdahalesi de artar. Küçük olan seçim çevresinde adayların tanınma imkânı daha kolay olduğundan, seçilmelerinde kişisel nitelikleri rol oynar. Seçim çevresi büyük olduğu zaman seçmenler ile aday arasındaki temas azalır. Tabii ki tek faktör seçmen aday ilişkisi diyemeyiz. Seçim giderlerinin de bu duruma etkisi de vardır. Küçük bir seçim çevresinde ki giderler ile büyük seçim çevresindeki giderler arasındaki fark da bu durumu etkiler.⁷¹ Seçim çevrelerinin genişliğinden kasıt, o bölgenin coğrafi büyüklüğü değil, o bölgede çıkarılabilecek milletvekili sayısıdır.⁷²

Türkiye'de milletvekili adayları merkezden blok liste usulü ile belirlenmektedir. Seçim çevresinde alınan oy çıkarılacak milletvekili sayısına bölünerek elde edilmektedir. Bu durumda ise listenin ilk sırasında olanlara kesin seçilir gözüyle bakılmaktadır. Merkezden belirlenen değişmez liste adayların liderlere bağlılığını

⁶⁸ ÖZTEKİN, a.g.e., s. 177-178.

⁶⁹ ÖZTEKİN, a.g.e., s.179.

⁷⁰ ÖZTEKİN, a.g.e., s. 182

⁷¹ DUVERGER, a.g.e., s. 458-459

⁷² YÜCE, Müge. **Seçim Sistemleri, Türkiye'deki Uygulamaları ve Ortaya Çıkan İktidar Yapıları**, <http://www.siyasaliletisim.org/pdf/SECIMSISTEMLERIVEORTAYACIKANIKTIDARYAPILARIMUGUYUCE.pdf>, E.T., 04.11.2015.

arttırmaktadır.⁷³ Dolayısıyla bir sonraki dönemde de yerini korumak isteyen milletvekili yönetimle ters düşmemek için düşüncelerini özgürce açıklayamamaktadır.

Halkın yönetimde etkinliğini arttırmak ve parti içi demokrasiyi gerçekleştirmek için liderlerin veya parti içerisinde yetkili organların aday belirleme yetkisine kota getirilmeli ve ön seçim zorunlu kılınmalıdır. Böylelikle oligarşik eğilimler ve lider sultasını kırmış oluruz.

3.2.1.1.(3).(d). Nispi Temsil Sisteminin Yararları ve Sakıncaları

Nispi temsil sisteminin yararları;

i. Nispi temsil sisteminde çoğunluk sistemine göre daha az oy boşa gitmektedir.

ii. Nispi temsil sisteminde partilerin aldıkları oylar mecliste sandalye dağılımına daha adaletli yansımaktadır.

iii. Toplumdaki görüşlerin büyük çoğunluğu temsil edildiğinden meclis içinde çok sesliliğe ve çok partililiğe katkı sağlamaktadır.

Nispi temsil sisteminin sakıncaları ise;

i. Adayların kişisel niteliklerinden çok partiler ön plana çıkmaktadır. Dolayısıyla aday belirlemede partiler daha etkin olmaktadır. Bu da adayları partilere bağımlı kılmaktadır.

ii. Adaylar siyasi partiler tarafından belirlenmektedir. Seçmenler oylarını adaylara değil partilere vermektedir. Dolayısıyla seçmen ile aday arasında zayıf bir bağ oluşmaktadır. Seçmenlerin adayları tanımaması veya aday hakkındaki olumsuz düşünceleri seçmenlerin seçimlere olan ilgisini azaltmaktadır.

iii. Mecliste birden çok partinin olması nedeniyle tek bir partinin iktidara gelmesi zordur. Bu durum ise koalisyonlara neden olmaktadır. Koalisyon hükümetlerinin kurulması ise istikrarsız yönetimleri meydana getirmektedir.⁷⁴

3.2.1.2. Sosyo-Ekonomik Yapı

Siyasi yapı ile ekonomik yapı arasında çok yönlü bir etkileşim vardır. Siyaset bilimciler tarafından genel görüş, ekonomisi gelişmiş olan devletlerde demokrasinin gerçekleşme oranı yüksekken, ekonomisi gelişmemiş devletlerin daha çok otoriter

⁷³ EKİZCELEROĞLU, a.g.e., s.84.

⁷⁴ ÖZTEKİN, a.g.e., s. 181-182.

sistemlerce idare edileceği yönündedir. Demokraside iktidar yarışları eşit şartlar altında yapılmalıdır. Partilerin iç yapılanmasının demokratikliğini sürdürebilmesi için, mali yönden kendine yeter durumda olmalıdır. Mali yönden yetersiz olan partiler devlet tarafından desteklenmelidir.⁷⁵

Parti içi demokrasiyi etkileyen pek çok sosyo-ekonomik faktörler vardır. Bunlar; siyasi partilerin kurumsallaşması, sivil toplum örgütlerinin gelişmesi, basın özgürlüğü, yargı bağımsızlığı, yerel yönetimlerin güçlendirilmesi, devletin ekonomideki ağırlığının küçülmesi.⁷⁶

Türkiye'deki partiler kurumsallaşma yönünden incelendiğinde, 1981 yılında çıkarılan kanunla bütün partiler kapatılmış, 1983 yılından bu yana kurulan partilerin birçoğu ya fesih kararı almış ya kapatılmış ya da hülle yoluyla diğer partilere katılmıştır.⁷⁷ Hülle yoluyla diğer partilere katılma ise o dönemde milletvekillerinin diğer partilere katılımını yasaklayan yasadan dolayı partisinden ayrılan milletvekillerinin parti kururaktan diğer partilere katılma kararı almasıdır. Türkiye'de parti kimliklerinin oluşamamasındaki ana nedenlerden biri de 1960'tan beri partilerin kapatılmalarıdır. Bu durum parti içi demokrasiyi olumsuz etkilemiştir.⁷⁸

Parti içi demokrasinin gerçekleşmesinin önündeki bir diğer engel de siyasetin sadece siyasi partilerin tekelinde olduğunun düşünülmesidir. Türkiye'de Anayasa ve SPK'ye yansımış olan bu anlayış nedeniyle odalar, barolar, sendikalar, dernekler, vakıflar ve kooperatifler gibi toplumsal örgütlere siyaset yasaklarıyla ağır yaptırım uygulanmıştır. Hâlbuki baskı gruplarının çoğaldığı ortamda parti liderleri ve yönetici kadrolar kendilerini yenilemek zorunda kalırlar.⁷⁹

Parti içi demokrasiye etki eden, sivil toplum örgütlerinin iki temel fonksiyonu vardır: Birincisi, demokratik hakların elde edilmesidir. Diğeri ise ekonomi yönünden insanlar arasında oluşan sınıf farkının dengesizliğini gidermeye yönelik politikalar üretmesidir. Sivil toplum kuruluşları bu yönden ürettikleri politikalar ile devletin çıkmaza girdiği durumlarda baskı oluşturarak, bazı sosyo-ekonomik hakların elde

⁷⁵ YANIK, a.g.e., s.131-132.

⁷⁶ EKİZCELEROĞLU, a.g.e., s.89.

⁷⁷ İBRAHİMOĞLU, Zeki Hacı. **Seçim Sistemleri ve Siyasi Partiler**, Bilgeoğuz Yayınları, İstanbul, 2010, s.61.

⁷⁸ TEZİÇ, Erdoğan. "Siyasi Partiler Yasası", 1997, http://www.tusiad.org.tr/_rsc/shared/file/dsy1.pdf, E.T: 06.11.2015

⁷⁹ EKİZCELEROĞLU, a.g.e., s. 89

edilmesinde önemli bir etkidir.⁸⁰ Dolayısıyla sivil toplumun oluşma kapılarının açılması gereklidir. Bu sayede dernekler sendikalar ve baskı grupları gibi kurumlar aracılığı ile siyasi partileri yeni programlar üretmeye zorlayacak bir sistem meydana gelecektir. İlerleyen bölümde sivil toplum örgütlerinin, parti içi demokrasiye etkileri detaylı bir şekilde açıklanacaktır.⁸¹

Parti içi demokrasinin işlemedeki etkenlerden biri de basındır. 17. yüzyıldan başlayarak yazılı basın alanında meydana gelen gelişmeler daha sonraları basının 4. güç olarak kabul edilmesiyle sonuçlanmıştır. Kamuoyunu açıklama, oluşturma, iktidarı, devlet kurum ve kuruluşlarının faaliyetlerini halk adına denetleme ve eleştirme gibi son derece önemli görevleri olan basın, etkili olduğu sahanın genişliği göz önüne alındığında bu tanımlamayı tamamen hak etmektedir. Basın özgürlüğü sadece gazetecinin kendini ifade edebilme özgürlüğü değil, aynı zamanda halkın haber alma özgürlüğüdür. Basın, halkın gözü kulağı ve sesi olma anlamında çağdaş demokrasinin güvencesi ve temel kaynağıdır.⁸²

Gerçek anlamıyla basın özgürlüğü olursa, şeffaf bir parti yönetiminin ortaya çıkmasında ve parti organlarının parti içi demokrasiye uygun olarak çalışıp çalışmadığının bilinmesinde seçmenlerin bilgilendirilmesi, oy kaybı oluşturacağı korkusuyla partilerde lider sultasını ve keyfi yönetimi önler.⁸³

Parti içi demokrasiyi etkileyen nedenlerden biri de yargı bağımsızlığıdır. 1982 Anayasası hukuk devleti ve yargı bağımsızlığı alanında eksikler içeren bir anayasadır. 2010 yılında yapılan değişiklikler ile yargı bağımsızlığı konusunda düzenlemeler yapılmıştır.⁸⁴

Demokratik rejimlerin en temel özelliklerinden biri de hukuk devleti ilkesidir. Bu ilkenin gereği olarak yönetimin hukuka bağlanmasında yargı organlarının bağımsızlığı çok önemlidir.⁸⁵

1982 Anayasası'nda HSYK'nin kararları (hâkimlerin atama, yer değiştirme, disiplin vb) yargı denetimi dışındaydı. 2010 değişikliği ile yargı denetimine tabi

⁸⁰ ÖZALP, Ali. "Sivil Toplum Örgütlerinin Toplumsal ve Siyasal Bakımdan Önemi", İçişleri Bakanlığı Dernekler Dairesi Başkanlığı, **Yüksek Lisans Tezi**, Ankara, 2007, s.63

⁸¹ TEZİÇ, a.g.e., 1997, s. 44.

⁸² GEZGİN, Suat. "**Medya ve Demokrasi**", 2006, s.165, <http://www.konrad.org.tr/Medya%20Merc ek/19gezgin.pdf>, E.T.: 27.10.2015.

⁸³ EKİZCELEROĞLU, a.g.e., s. 89-90.

⁸⁴ BALTACI, Cemal. "Demokrasi ve Yargı Bağımsızlığı Bağlamında Türkiye'de Hakimler ve Savcılar Yüksek Kurulu", **Cumhuriyet Üniversitesi, İktisadi ve İdari Bilimler Dergisi**, Cilt: 14, Sayı: 1 2013, s.158.

⁸⁵ BALTACI, a.g.e., s. 160.

tutulmuştur. 2010'da yapılan düzenlemeler ile Adalet Bakanı ve Müsteşarın konumları değişiklik öncesine göre zayıflamıştır. Kurulun 3 daire halinde görev yapacağı ve bu çalışmalara bakanın katılamayacağı düzenlenmiştir. Adalet bakanı genel kurula katılıp orada oy kullanma hakkına sahiptir. Bu durum bakanın yargı üzerindeki etkisini zayıflatmıştır. Kurulun doğal üyesi olan müsteşar ise dairelerden birinin çalışmalarına katılabilecek ve oy kullanma hakkına sahip olabilecektir. Değişiklik öncesinde kurul ve daire çalışmalarını, müsteşarın toplantıya katılmadığı zamanlarda yürütemiyordu. Bakana karşı yani yürütme organına karşı sorumlu olan bürokratin toplantıya katılmadığı zamanlarda HSYK'nin karar alamaması, HSYK'nin bağımsızlığına zarar veren durumlardan biriydi.⁸⁶

Değişiklik öncesi Adalet Bakanı, Müsteşar ile Danıştay ve Yargıtay üyeleri arasından seçilen beş üyeli yapı değişiklikle üye sayısı 22'ye çıkartılarak kurul daha karma bir hale getirilmiştir. Değişiklikle kurulda tek tip ve bürokratik yapının oluşması önlenmiştir. Yapılan bir diğer değişiklik ise HSYK'ye ait ayrı bir sekreteryaya kurularak genel sekreter, kurulun göstereceği 3 aday arasından bakan tarafından atanacaktır. Hâkim ve savcıların denetimi değişiklik öncesi Adalet Bakanlığı'na bağlı müfettişler tarafından yapılırken, değişiklikle kurulun denetimi ilgili dairenin teklifi ve HSYK başkanının oluru ile kurul müfettişlerine yaptırılır. Teftiş Kurulu HSYK'ye bağlı çalışacaktır.⁸⁷

Danıştay Başkanı Mustafa Birden bu değişiklikler üzerine şu açıklamaları yapmıştır: “Hükümetin anayasa değişikliği paketinin yargı bağımsızlığını geriye götüreceğini, HSYK ve Anayasa Mahkemesi siyasi iktidarın beklentilerine cevap verebilecek bir yapıya dönüştürülmesinin yargı reformu olarak kabul edilemez. HSYK'nin siyasi etkilere daha açık ve Adalet Bakanlığı'nın kontrolünde bir kurul oluşturulduğu görülmüştür. Adalet bakanı ve müsteşarına HSYK'de yer vermeye devam etmesinin, kurulun bağımsızlığını zedelediğini açıkladı.”⁸⁸

Bağımsızlık için en öncelikli konu HSYK'nin atama dâhil kendilerini ilgilendiren birçok konuda karar verirken diğer devlet eklerinden bağımsız olmasıdır. 2010 yılında yapılan bu değişiklikler ile yargı değişiklik öncesine nazaran bağımsız olsa da parti içi organların demokratik bir şekilde çalışması için yeterli değildir.

⁸⁶ BALTACI, a.g.e., s. 161-163.

⁸⁷ BALTACI, a.g.e., s. 164.

⁸⁸ <http://m.bianet.org/bianet/siyaset/120862-danistay-bu-anayasa-degisikligi-yargi-bagimsizligini-geriye-goturur>, 17.10.2015.

Parti içi demokrasiyi etkileyen etmenlerden biri de merkezi yönetimin yetki genişliğidir. Yerel yönetimlerin yetkilerinin çok sınırlı olması, ülkenin yönetimi konusunda önemli kararların merkezden alınması da parti içi demokrasiyi etkileyen diğer bir konudur. Parti içinde demokrasiyi sağlamak açısından devlet merkezli bir yönetimden insan merkezli bir yönetim sistemine, yani sivil toplum modeline geçilmelidir. Çünkü merkezin yetkilerinin yerel yönetimlere aktarılması iktidarda olan partinin veya partilerin liderlerin gücünü azaltır. Başka bir ifade ile liderlik sultanı ve oligarşik eğilimler önlenir.⁸⁹

Son olarak da devletin ekonomi içindeki ağırlığının küçültülmesi parti içi demokrasiye olumlu etkide bulunacaktır. Nasıl ki ekonomik hayat siyasi hayatı etkiliyorsa siyasi hayatta ekonomik hayatı etkiler. Ekonomide devletin ağırlığı büyük ise liderlik sultanı kolay kurulur. Nedeni ise ekonomiye egemen olan başbakanın rant dağıtımında oynadığı rol onu daha da güçlü bir lider haline getirecektir. Bu durum ise parti içini rant merkezine dönüştürür ve başkana bağlılık artar. Devletin ekonomideki ağırlığının küçültülmesi yani özelleştirme yapılmasının parti içi demokrasiye olumlu etkisi olur.⁹⁰

3.2.1.3. Yönetimsel Yapı ve Bürokrasi

Yönetimsel yapı ve bürokrasinin demokratik sistemlerde ayrı bir önemi vardır. Nedeni ise çağdaş demokrasi için kurumsallaşma gerekmektedir. Dolayısıyla bu kurumsallaşma ise bürokrasiyi meydana getirir.⁹¹

Bürokrasi, kamu yönetimi görevini yüklenmiş ve doğrudan siyasi karar verme sürecine katılmayan fakat bu kararların hayata geçmesi için kullanılan politikaların oluşturulması ve uygulanmasına dahil olan atanmış kişilerden oluşan bir yapıdır.⁹²

657 sayılı Devlet Memurları Kanunu'nu md. 7'ye göre: Devlet memurları siyasi partiye üye olamazlar, herhangi bir siyasi parti, kişi veya zümrenin yararını veya zararını hedef tutan bir davranışta bulunamazlar; görevlerini yerine getirirken dil, ırk, cinsiyet, siyasi düşünce, felsefi inanç, din ve mezhep gibi ayırım yapamazlar; hiçbir şekilde siyasi ve ideolojik amaçlı beyanda ve eylemde bulunamazlar ve bu eylemlere

⁸⁹ EKİZCELEROĞLU, a.g.e., s 90-91.

⁹⁰ EKİZCELEROĞLU, a.g.e., s. 92.

⁹¹ YANIK, a.g.e., s. 130.

⁹² DEMİR, a.g.e., s. 1.

katılamazlar.⁹³ Dolayısıyla kamu görevlisinin, bulunduğu kadro iktidara ne kadar yakın olursa olsun yasalara uygun işlem yapması gerekir. Fakat iktidara ters düşmek korkusuyla bulunduğu konumu kaybetmemek ve siyasette kendilerine koltuk edinmek için iktidar liderine körü körüne itaat edilmektedir.⁹⁴

Üst düzey yöneticilerin elinde güçlü bir araç, adeta bir silah olan bürokrasi demokratik usulleri ortadan kaldırılabilmektedir. Bu durum parti içinde de görülmektedir. Hâlbuki partilerin bürokratikleşmemesi lazım, çünkü siyasi partiler fikirlerin özgürce açıklandığı yapılardır. Tersine bir durumda bürokrasiye yön veren siyasiler, temsil hakkını kullanırken seçmenin bürokratik yapıya ulaşmasını engellemiş olur. Bu durum ise bilinçsiz insanların siyaset ve bürokraside rol alanların karşısında itaat etmelerine neden olur ve insanlar düşüncelerini özgürce ifade edemez.⁹⁵

Türkiye’de partiler, üst kurullara seçilmiş teşkilatları görevden alabilmekte ve parti teşkilatları bürokrasi gibi idare edilmektedir. Adaylar ise seçimle değil atama usulü göreve gelmektedir.⁹⁶ Parti içi demokrasi açısından bu uygulamalar olumsuz yöndedir

3.2.1.4. Toplumsal Örgütlenme ve Baskı Grupları

Etkili ve iyi örgütlenmiş bir sivil toplumun varlığı demokratik bir sistem için vazgeçilemez temel şartlardan biridir.⁹⁷

Sivil toplum kuruluşları, gönüllü ve kendi isteği ile kurulan destekçilerine sahip çıkan, resmi kurumlar dışında ve bunlardan bağımsız, özel alan ile devlet arasında aracı niteliğinde örgütlü sosyal oluşumlardır.⁹⁸ Bunlar siyasi partiler, sendikalar, toplumsal akımlar, baskı grupları, yerel idareler, kamu kurumu niteliğindeki meslek kuruluşları gibi toplumsal örgütlenme yapılarıdır. Bu sayılanlar içinde siyasi partiler farklı bir yapıya sahip olaraktan diğer gruplar tarafından baskı altındadır.⁹⁹

Devlet ile sivil toplum arasındaki ilişki ters orantılıdır. Yani devlet ne kadar genişlerse sivil toplum o kadar küçülür. Dolayısıyla devletin temel hakları desteklemesi, halktan gelen talepleri savunmak, hoşgörü ve beraber yaşamak sanatları konusunda

⁹³ <http://www.mevzuat.gov.tr/MevzuatMetin/1.5.657.pdf>, 17.10.2015.

⁹⁴ GÖKÇE, Gökçe., ŞAHİN, Ali., ÖRSELLİ, Erhan. “Türkiye’de Siyasetin Bürokrasi Üzerindeki Etkisi: Siyasallaşma”, *S.Ü İİBF Sosyal ve Ekonomik Araştırmalar Dergisi*, Sayı: 4, 2002, s 9.

⁹⁵ TUNCAY, a.g.e., s. 91.

⁹⁶ TUNCAY, a.g.e., s. 96.

⁹⁷ ÖZBUDUN, a.g.e., s. 151.

⁹⁸ SARIBAY, Yaşar. *Siyasal Sosyoloji*, Uludağ Üniversitesi, Gündoğan Yayınları, 3. Baskı, Bursa, 1996, s.592.

⁹⁹ EKİZCELEROĞLU, a.g.e., s. 94.

vatandaşları eğitmek gibi işlevleri yerine getirmesi için, birbiriyle etkileşim halinde örgütlenmiş olan dernekler veya birlikler tarafından gözetilmeli ve denetlenmelidir.¹⁰⁰

Baskı grupları siyasi iktidar peşinde koşmayan, iktidar yarışındaki siyasi partileri etkileyen ve onlarla dayanışma içinde olan destekledikleri parti iktidar olunca bu durumdan faydalanan insan gruplarıdır.¹⁰¹

Siyasi partiler ve partilerin iç yapılarını, baskı grupları etkiler. Baskı gruplarının en önemli fonksiyonu ise parti içerisinde demokratik yollarla partide farklı görüşlere saygı duyan, parti yöneticilerine ve milletvekillerine isteklerini inandırarak, siyasi rejime zarar vermeden faaliyetlerini devam ettirmektir. Siyaset salt bir grubun tekelinde olmasaydı, baskı gruplarının amaçlarını aşp iktidarın yerine geçerek karar alması durumunda, örgütlenemeyen vatandaşların hak ve özgürlüklerinin korunması ve isteklerinin dile getirilmesi hususunda problemler ortaya çıkardı.¹⁰²

Baskı grupları belirli mesleğin düzenlenmesinde çıkar amacı güderler. Dolayısıyla siyasi partilerle ya seçim çalışmalarında ya da meclisteki yasa çalışmalarında ilişki kurarlar. Baskı gruplarının en güçlü silahı ise oy potansiyelleridir.¹⁰³

Baskı grupları belirli aday ya da parti lehine veya aleyhine harekete geçebilmektedir. Kendi üyelerinin oylarını destekledikleri veya çıkarlarına aykırı bir politika güden kişi ya da partilere kamuoyu önünde cephe alarak, üye ve taraftarlarından bu kişi ya da partilere oy vermemelerini ya da beğendikleri aday ya da partiye oy vermelerini isteyebilir.¹⁰⁴

Baskı grupları amaçlarına daha çabuk ve kesin yollarla ulaşabilmek için kamuoyunu kullanmakta, muhatap olarak hükümet ve sorumlu bakanları almaktadırlar. Kurulan bu güçler dengesinde yürütme gücü, ister istemez baskı gruplarını dikkate almak zorunda kalmaktadır. Baskı gruplarının böylesi bir durumda güç dengesini kendi lehlerine çevirmesi yani meclisleri ikinci plana itmesi, çözüm bulunmasını gerektiren sorunlardan biridir. Fakat her şeye rağmen baskı grupları demokrasinin işleyişi için siyasi partiler kadar gerekli örgütlerdir.¹⁰⁵ Çünkü siyasi partiler ile baskı grupları

¹⁰⁰ YILDIRIM, Ahmet. "Sosyal Bütünleşme Açısından Sivil Toplum Örgütleri: Isparta Uygulaması", Süleyman Demirel Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, **Yüksek Lisans Tezi**, Isparta, 2001, s. 58.

¹⁰¹ ÖZALP, a.g.e., s. 48.

¹⁰² TUNCAY, a.g.e., s. 123-124.

¹⁰³ ÇAM, a.g.e., s. 206.

¹⁰⁴ ÇAM, a.g.e., s. 207.

¹⁰⁵ ÇAM, a.g.e., s. 205.

birbirlerinin işlevini tamamlayan gruplardır. Farklılaşan toplumun ihtiyaçlarının iletilmesinde köprü görevi görürler. Dolayısıyla farklı çıkar ve görüşlerin dile getirilmesinde denge görevi görmektedir. Baskı gruplarını çemberin dışına itmek isteyen yönetimler baskı rejimlerini meydana getirirler.¹⁰⁶

Baskı grupları, kendileri ile ilgili siyasal kararları ya doğrudan ya da kamuoyu aracılığıyla dolaylı olarak etkilemeye çalışırlar. Kendileri ile ilgili politikaları destekleyecek adaya seçimde destek verirler. Ülkemizde bu durumun örneği öğretmen kuruluşlarının, öğretmenlerin meclise girmesindeki verdikleri destek olarak görülmüştür. Doğrudan baskı, genelde mecliste yasa çalışmalarında görülür. İşçilerle ilgili yasa çalışmalarında, dinleyici localarında sendika başkanlarının olmasının etkisi büyüktür. Bir başka etkileme metodu ise bazı parlamenterlerle geliştirilmiş ilişki sonucu, örtülü bir biçimde maddi destek sağlanmasıdır. Bu duruma bazı siyaset bilimcileri kollektif rüşvet adını vermektedir.¹⁰⁷

Baskı gruplarının etkisi altında kalan partilerin, kendilerini mali yönden destekleyen yurtiçi ve yurtdışı sermaye çevrelerinin çeşitli meslek kuruluşlarına birer aracı haline gelmeleri gibi bir tehlikede mevcuttur. Bu durum siyasi partiler üzerinde oligarşik eğilimlerin olmasına sebep olabilir. Baskı gruplarının siyasal süreci etkilemek için kullandıkları yöntemlerden en etkili partiye maddi yardımda bulunmaktır. Parti içi demokrasi bakımından da parti ve baskı grubu ilişkilerinde en etkili olan yöntemin bu olduğu söylenebilir.¹⁰⁸

Baskı grupları, siyasal sistemi etkilemek amacıyla, çeşitli faaliyetlerinden biri de kulisçilik diğer adıyla lobcılıktır. Lobcılık, siyasal alanda kanun yapıcıları etkileme ve karar süreçlerini yönlendirme faaliyetleri olarak tanımlanmaktadır. Baskı grupları siyasal sistem içinde kendileriyle ilgili kararlarda yetkili kişi veya organlarla iletişime geçip onları etkileyerek, istediklerini yapması durumunda her türlü destekleme sözünü verirler.¹⁰⁹ Ülkemizde etkin olan baskı gruplarına TOBB, TUSİAD ve işçi sendikalarını örnek verebiliriz. Baskı grupları son yıllarda ki çalışmaları oldukça etkindir. Günümüzde bu duruma örnek olarak; en fazla üyeye sahip sendikanın hükümetle maaş görüşmesi yapması ve çalışanlar adına zam konusunda sözleşme yapması, seçim

¹⁰⁶ KIŞLALI, Ahmet Taner. **Siyaset Bilimi**, İmge Kitabevi, 4. Baskı, Ankara, 1994, s.248.

¹⁰⁷ KIŞLALI, a.g.e., s. 250.

¹⁰⁸ EKİZCELEROĞLU, a.g.e., s. 97.

¹⁰⁹ EKİZCELEROĞLU, a.g.e., s. 95.

zamanlarında siyasi partiler ile sendikaların iş birliğine gitmesi ve siyasi partilerin sendika üyelerine milletvekili kontenjanı ayırması gibi gelişmeleri gösterebiliriz.

Baskı grubu üyelerinin siyasi parti üyesi veya temsilcisi olması, parti içi demokrasiye olumlu katkıda bulunabilmektedir.¹¹⁰

3.2.2. İçsel Faktörler

3.2.2.1. Örgütsel Yapı

Örgüt, herhangi bir amacı olan sosyal aktivite ve aktiviteler topluluğu olarak tarif edilmektedir. Her örgütün kendine özgü bir kültürü vardır ve örgütlerin başarısında sahip oldukları kültürün önemli bir rolü bulunmaktadır. Örgüt kültürü ile uyumlaştırılmamış bir yönetim düşüncesinin uygulamada başarılı olamayacağı belirtilmiştir. Bir örgüt en mükemmel stratejiye sahip olabilir. Ancak örgütün kültürü bu strateji ile uyumlu değil veya asla diyerek desteklemiyorsa ya söz konusu stratejiden vazgeçilmesi gerekecek ya da strateji başarısız olacaktır.¹¹¹

Parti örgütü, üyelerin faaliyetlerinin genel çerçevesini, bunlar arasındaki dayanışmaya verilen biçimi belirler. Bu dayanışma aynı zamanda liderin seçim mekanizmasını ve yetkilerini de belirler. Genellikle partilerin güçlü ve etkin olmasını, diğer partilerin ise güçsüz ve etkisiz olduklarını açıklayan bir durumdur.¹¹²

Siyasi partileri meydana getiren çeşitli unsurlar ve organlar arasındaki ilişkilerin düzenleniş tarzını belirleyen yapısal bağlantıyı iki kategoride ele alabiliriz. Bunlar zayıf bağlantı ve kuvvetli bağlantıdır. Kısaca açıklanırsa; zayıf bağlantı, tüzük kurallarına göre federasyona kayıtlı olmayan komite üyeleri doğrudan üyelik başvurusunda bulunamaz. Siyasi parti örgütlerinde bu tarz üyelik söz konusu olduğunda zayıf bağlantı söz konusudur. Ancak bir parti örgütünde her temel unsurun parti yaşantısına katılımı ile ilgili çok ayrıntılı düzenlemeler yapılması halinde ise kuvvetli bağlantı oluşmaktadır. Kuvvetli bağlantılı, partiler demokratik olabileceği gibi demokratik olmayabilir. Fakat zayıf bağlantılı partiler demokratik değildir. Kuvvetli bağlantılı partilerde, genellikle dikey bağlar kurulmakta olduğundan bu tip örgütlenmeler daha demokratiktir.¹¹³ Dikey bağlantı, parti içinde hiyerarşiyi

¹¹⁰ TUNCAY, a.g.e., s. 129

¹¹¹ AYKANAT, Zafer. “Karizmatik Liderlik Ve Örgüt Kültürü İlişkisi Üzerine Bir Uygulama”, Karamanoğlu Mehmet Bey Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, **Yüksek Lisans Tezi**, Karaman 2010, s.77.

¹¹² DUVERGER, a.g.e., s. 37.

¹¹³ DUVERGER, a.g.e., s. 80-83.

güçlendirmektedir. Bu bağlantı türünde partinin birlik ve türdeşliği korunmakla birlikte alt kademeler ile üst kademeler arasında büyük bir kopukluk yaşanmaktadır. Yatay bağlantıda ise bu kopukluk oluşmamakta, dikey bağlantının aksine, astlık üstlük ilişkileri çok keskin olmamakta ve hiyerarşiden çok iş bölümü önem kazanmaktadır.¹¹⁴

Hangi kademedede olursa olsun parti içi iktidarın yatay bir şekilde paylaşılması, ulusal düzeyde kuvvetler ayrılığını anımsatır. Parti içi iktidarının farklı organlar arasında bölünmesi, üyelerin siyasal katılım özgürlüğünü korumayı hedefler. Ulusal düzeyde devlet iktidarına ilişkin yetkilerin bütünü elinde bulunduran bir makam bu iktidarını nasıl kötüye kullanabilirse aynı durum parti içi iktidarlar açısından da geçerlidir. Parti içi iktidarın kötüye kullanılmaması amacıyla bunun farklı organlar arasında pay edilmesi, yani bir kuvvetin başka bir kuvvet tarafından durdurulması gerekir. Dolayısıyla, parti içi iktidarı tek bir organa ait değil farklı organlar arasında paylaşılması, bir fren işlevi görecektir. Zira aksi halde parti içi iktidar, başka bir güçle karşılaşmıyaya kadar haiz olduğu bu gücü sonuna kadar kullanabilir ve mutlak bir niteliğe bürünebilir. Elbette, parti içi demokrasi; parti içi kararların tabandan tavana doğru bir silsile ile alınmasını gerektirdiğinden, partinin bütünü ve iradesini temsil eden büyük kongre, partinin hiyerarşik olarak en yüksek organıdır. Ancak bu üstünlük mutlak olmadığı gibi diğer organları etkisiz kılacak bir yapıya da sahip değildir.¹¹⁵

Parti içi demokrasi açısından önemli olan ocak - bucak örgütleri, 27 Mayıs 1960 darbesinden sonra siyasal kutuplaşmaya neden olduğu için kapatıldı.¹¹⁶ Ocak-bucak örgütünün kapatılması parti içi demokrasiyi olumsuz etkilemiştir. Çünkü demokratik bir örgütlenme için tabandan tavana doğru düşünce ve görüşlerin iletilmesi, kararların halka dayandırılması ocak-bucak örgütlenmesi ile gerçekleşmektedir. Gerçek anlamda demokratikliği sağlamak için toplum ile doğrudan bağ kurarak, örgütlenmeye en alt kademededen başlanılmalıdır. İdeal bir örgütsel yapı olmadan parti içi demokrasiyi işletmek zordur. Parti içi demokrasiyi işletmek için objektif hukuk kurallarına bağlı ve neden sonuç ilişkisine dayalı düzenlemeler yapılmalıdır. Türkiye’de parti örgütlenmesine, partinin alt kademeleri ve parti üyeleri karıştırılmamaktadır. Hâlbuki parti üyelerinin kaynağı ve siyasi katılımı parti demokratikliği açısından en önemli konulardan biridir. Türkiye’de genelde tanınmış aileler, üst bürokratlar, zengin iş çevreleri siyasi örgütlerin kurulmasında önemli roller üstlenmişlerdir. Dolayısıyla

¹¹⁴ DUVERGER, a.g.e., s. 88-91.

¹¹⁵ KÜÇÜK, a.g.e., s. 120.

¹¹⁶ KIŞLALI, a.g.e., s. 228.

örgütlenme aşamasında kendilerini vazgeçilmez olarak gören partilerin oligarşi kurucuları, geniş halk kitlesini bu sürecin dışına itmişlerdir. Bu nedenle geniş halk kitlesi ise çözüm yolu olarak karizmatik liderlere yönelmişlerdir. Oluşan bu durumlarda ise parti içi demokrasiyi hayata geçirmek olanaksız hale gelmiştir. Nedeni ise lider ve oligarşik grubun parti içindeki dengesiz gücünden kaynaklanmaktadır. Ne yazık ki bu gelenek ve anlayış bugün de devam etmektedir. SPK'deki yasa gereği Türk siyasi partileri örgütleniş bakımından birbirine yakındır. Bu nedenle çoğulcu bir örgütlenmeye gitmek ve parti içi demokrasiyi sağlamak imkânsızdır. Tek tip parti örgütünü öngören SPK, çağdaş demokratik ülkelerdeki ideolojiye uygun örgütlenmeye izin vermemektedir.¹¹⁷

3.2.2.1.(1). Karizmatik Liderlik ve Oligarşik Yapı

Karizma kelimesi Yunancada Tanrı anlamına gelir. Bu durum parti liderlerinin parti içi iktidarının kişiselleşmesine yol açan sebeplerden biridir. Karizmatik liderlik ile kastedilen çoğunluğu peşinden sürükleyebilecek, yön gösterebilecek nitelikte olmasıdır. Doğuştan gelen bu yetenek toplumların ve partilerin yönetiminde etkin bir araç olduğunun anlaşılması ile parti liderlerinin karizmatik oldukları izlenimi oluşturulmaya başlanmıştır. Karizmatik kişiliğe sahip bir liderin ise parti içi karar ve seçim süreçleri üzerinde hâkimiyeti artar. Karizma ister doğuştan gelsin isterse imaj yapıcılar tarafından oluşturulsun parti liderinin, parti içerisinde iktidarını kişiselleştirmesine neden olur. Yerel örgütler kendi güçlerinin lidere dayanmasından dolayı, merkez örgütün parti içi demokrasi ilkesine aykırı kararlarını kabule daha yatkındır. Karizmatik lider geniş halk kitlelerini etkiliyorsa üyeler parti içi iktidarın kişiselleştirmesine karşı çıkmak şöyle dursun, liderin bu durumundan faydalanıp partilerini iktidarın tek sahibi veya ortağı yapmak isterler.¹¹⁸

Günümüz Türkiye'sinde parti liderleri, kongreleri kontrol altına alarak istediği kişiyi istediği konuma getirerek parti üzerinde mutlak hâkimiyet sağlamaktadır. Bu nedenle liderlerin ne kendilerine ne de parti işlerine muhalefet olunması oldukça zor gözükmektedir. Türkiye'de partilerin yapısı genelde aynıdır. Parti merkezini oluşturan bir lider ve onun çekirdek kadrosu etrafında yukarıdan aşağı doğru örgütlenmiş bu yapıda liderin egemenliği, sulta derecesinde keskinleşebilmektedir. Dolayısıyla siyaset

¹¹⁷ ÖZCAN, Hüseyin., YANIK, Murat. **Siyasi Partiler Hukuku**, Der Yayınları, Gözden Geçirilmiş 2. Basım, İstanbul. 2011, s. 248-249.

¹¹⁸ KÜÇÜK, a.g.e., s. 353-355.

yapanlar için iki seçenek vardır. Ya sorgusuz sualsiz itaat etmek ya da siyaset dışı kalmak zorundadırlar. Parti içi demokrasinin bu zayıflığı yönünden düşünen, fikir üreten, nitelikli insanlar politikadan uzak kalmaktadır. Anayasa ve SPK her ne kadar liderlik sultasına ortam hazırlasa da tek neden olarak bu durumu göstermek doğru olmaz. Genelde parti liderlerinin yanında çekirdek bir kadro vardır. Bu kadroda bulunan kişiler kendi konumlarını korumak ve daha güçlü kılabilmek için bir yandan lidere körü körüne itaat ederler bir yandan da liderin gücüne sığınarak parti içerisinde istemedikleri kişileri dışlarlar.¹¹⁹

Genel oy hakkının genişlemesi ile profesyonel siyasetçilerin hâkimiyetinde sürekli bir niteliğe sahip parti örgütleri, siyaset sahnesinde rol almaya başlamıştır. Bürokratik bir yapıya dönen parti örgütleri, siyasal önceliklerini ön plana alarak üyelere mutlak sadakat beklemektedirler. Partiler yöneten ve yönetilen çoğunluktan oluşmaktadır. Parti içi demokrasiye aykırı olan, parti içinde üyelere görüşlerini açıklama imkânı vermeden alınan kararlara uymasını beklemek ve uymayanların partiden ihraç edilmesidir.¹²⁰

Çağdaş bürokratik örgütlerin iç yapılarını inceleyen Robert Michels, parti liderliğinin oligarşik niteliğini, oligarşinin tunç yasasıyla anlatmıştır. Oligarşinin tunç yasası ile anlatılmak istenen, en demokratik örgütlerde bile iktidarın kullanımı ve iktidarı elinde tutan kişilerin genel özelliklerinin oligarşik nitelikler taşıdığı bir teoridir. Liderler ve yönetilenler karşı çıksa bile bu oligarşinin kaçınılmaz olduğunu söylemiştir. Bu teoriye göre iktidar sahipleri ve bürokratlar buldukları konumdan ayrılmak istememektedirler. Örgütlenmenin olduğu yerde aynı zamanda oligarşi de vardır. Parti içinde yönetici bir azlığın meydana gelmesinin ana sebeplerinden biri olarak psikolojik nedenler sayılmıştır:

- Parti liderinin belirli bir saygınlığa ve yaşam şekline kavuşması nedeniyle konumunu yaşam boyunca devam ettirmek istemesi

- Parti liderinin konumundan kaynaklanan gücü kullanmaya başlaması ile kişiliğinde psikolojik değişim olması

- Parti liderinin bu görevi kendine ait bir mülkiyet gibi değerlendirmesi

¹¹⁹ ÖZCAN ve YANIK, a.g.e., s. 262-263.

¹²⁰ KÜÇÜK, a.g.e., s. 340.

- Liderin hitabet gücü, şöhreti gibi nedenlerle ve toplumun parti liderine olan bağlılıkları, parti içi iktidarın tek bir kişi üzerinde kurulmasına ortam hazırlar.¹²¹

R. Michels oligarşik eğilimin bir de teknik ve idari nedenlerden dolayı parti içinde meydana geldiğini belirtmiştir. Parti örgütlerinin büyüklüğü, geniş üye kitlesinin doğrudan doğruya karar almasını olanaksızlaştırır. Alınan her kararın danışılması zaman kaybına neden olacağından parti içi işlerin yürütülmesinde uzmanlaşmış bir kadro ortaya çıkar. Yani siyasi partiler içinde yönetici azınlık ve yönetilen çoğunluk ortaya çıkmaktadır. Üye sayısının fazla olması parti içi sorunların çözümünde hızlı karar alınmasını yavaşlatacağından parti içi oligarşi karşı kaçınılmaz bir durumdur.¹²²

Türkiye’de partilerin hemen hemen hepsinde liderlik sultanı vardır. Lider kadrolarının aldığı kararlar, parlamentoda tartışılmadan yasama tasarruflarına dönüşmektedir. Bunun nedeni ise parti üye yazım sisteminin düzenli olmaması ve sabit kütük uygulamasının olmamasından kaynaklanmaktadır.¹²³

3.2.2.2. Aday Belirleme Yöntemleri

Parti içi demokrasiyi etkileyen ve halkın iradesinin parlamentoya yansımadaki en önemli etkenlerden biri de siyasi partilerin aday belirleme yöntemleridir.

22.04.1983 tarihinde 648 Sayılı SPK’nin 37. maddesi aday belirlemede siyasi partilere ön seçim yöntemini zorunlu kılmıştı. Daha sonrasında 28.03.1986 tarihinde 3270 sayılı kanunla yapılan değişiklikte siyasi partilere aday belirleme yönteminde serbestlik sağlanmıştır. Siyasi partiler; ön seçim, aday yoklaması ve merkez yoklaması yöntemlerinden biri veya birkaçını kullanmakta serbest bırakılmıştır. Bu serbestlik ise siyasi parti liderlerine mutlak güç sağlamıştır.

Günümüz Türkiye’sinde seçmenle milletvekili arasındaki diyalog eskiye nazaran azdır. Bunun nedeni ise milletvekillerini seçmenlerin değil siyasi partilerin belirlemesidir. Çünkü uygulamada partilerin geneli aday belirlemede merkez yoklaması yöntemine dayanarak adaylarını belirlemektedir. Aday gösterme yetkisi parti içi iktidar hangi organdaysa onun elindedir. Parti merkezîyetçi yapıda ise aday gösterme yetkisi merkez organda, merkezîyetçi yapıda değilse yerel organdadır. Merkez

¹²¹ ERGUN, Turgay., POLATOĞLU, A. Kamu Yönetimine Giriş, Geliştirilmiş, TODAİE Yayını, 2. Baskı, Ankara, 1984, s.60-62

¹²² KÜÇÜK, a.g.e., s. 343-344.

¹²³ ÖZCAN ve YANIK, a.g.e., s. 267.

yoklaması yöntemi adayları lidere bağımlı kılmakta ve liderin parti içindeki hâkimiyetini arttırmaktadır. Bu durum liderlik sultasına ve oligarşik eğilimlere neden olmaktadır. Aynı zamanda da parti içi demokrasiyi olumsuz etkilemektedir. Parti içi demokrasinin gerçekleşmesi açısından adayların ön seçimle belirlenmesi daha uygundur. Bu durumda liderin ve oligarşik eğilimlerin parti içindeki gücü zayıflar. Fakat kapalı liste sıralama usulü yani daha önceden belirlenen seçmen tarafından değiştirilemeyen yöntem olursa, adayların belirlenmesi üzerinde parti kontrolü en yüksek noktaya ulaşarak, oligarşi eğilimi oluşur. Adayların belirlenmesinde partilerin uygulayacağı 3 tür vardır.¹²⁴

3.2.2.2.(1). Merkez Yoklaması

Merkez yoklaması yönteminde adayların belirlenmesi, parti lideri ve parti yönetici kadrosu arasında istişare ile belirlenir. Bu uygulamada parti içindeki yönetici kadrolar kooptasyon yoluyla iş başına gelir. Bu durum ise parti oligarşisine neden olur. Partili üyelerle seçmenlerin istekleri birbirini tutmadığından demokratiklik ilkesine aykırıdır.¹²⁵

3.2.2.2.(2). Aday Yoklaması

Bu yöntemde adaylar delegeler tarafından belirlenir. Bu yöntem parti içi demokrasiyi gerçekleştirmek bakımından daha uygundur. Fakat bu usulün zararlı yanları da vardır. Çünkü parti merkez organlarının, aday adaylarının belirlenmesindeki rolleri çok büyük olabilir. Dolayısıyla parti tabanına hâkim olmaları ve istedikleri kişiyi aday seçtirme imkânına sahip olmaları açısından demokratikliğe aykırıdır.¹²⁶

3.2.2.2.(3). Ön Seçim Yoklaması

Bu sistemde adaylar partinin seçim çevresindeki bütün üyeleri ve delegeleri tarafından belirlenir. Seçimler, seçim kurullarının denetim ve gözetimi altında yapılmaktadır ve siyasi partiler ortaya çıkan sonuçlara bağlıdır.¹²⁷

¹²⁴ ILGAR, Yeliz. “Türkiye’de Siyasi Partilerdeki Merkezîyetçi Yapılanmaya Etki Eden Etmenler ve Merkezîyetçi Yapılanmanın Siyasal Demokrasi Açısından Olumsuz Sonuçları”, Süleyman Demirel Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, **Yüksek Lisans Tezi**, Isparta, 2002, s. 115-117.

¹²⁵ ILGAR, a.g.e., s. 117.

¹²⁶ ALTIPARMAK, Cüneyd. “Demokrasilerde Aday Belirleme Yöntemleri”, **TBB Dergisi**, sayı: 76, 2008, s. 366.

¹²⁷ AYDIN, Ali. Milletvekili Adaylarının Belirlenmesi Usulü ve Ön Seçim, **YASAMA Dergisi**, Sayı: 5, 2007, s. 92.

Bizim görüşümüzce parti içi demokrasinin gerçekleşmesi açısından en uygun yöntem ön seçim yoklamasıdır.

3.2.2.2.(4). Aday Belirleme Yönteminde Dünyadaki Bazı Ülkelerden Örnekler

Partilerin aday belirlemedeki yetkileri ülkeden ülkeye farklılıklar göstermektedir. Bazı ülkelerde partiler hukuki tekele sahip olaraktan adayları sadece kendileri belirlerken bazı ülkelerde ise partilerden bağımsız adaylar olabilmektedir. Yani aday belirlemede tekdüze bir uygulama yoktur.¹²⁸

Aday tespit yöntemine bazı ülkelerdeki uygulamalardan aşağıda örnek verilecektir.

ABD’de başkan kongre üyeliği ve eyalet düzeyindeki görevlerde aday belirleme işlemi ön seçim ile yapılmaktadır. Milletvekili adayları, parti üyelerinin katılarak belirlediği ön seçim sistemi ile belirlenmektedir.¹²⁹

Almanya’da adayları parti üyeleri veya bu üyelerin seçtiği delegelerden oluşan komiteler belirlemektedir.¹³⁰

Finlandiya’da ve Belçika’da adaylar tüm partili üyelerin katıldığı ön seçimler yoluyla belirlenmektedir.¹³¹

İngiltere, Kanada, İrlanda ve Yeni Zelanda partileri aday belirlemede çok aşamalı aday tespit yöntemini kullanmaktadır. Yani adaylar, birden fazla organlar tarafından belirlenmektedir. Örneğin yerel teşkilatların belirlediği adayların partilerin merkez organlarınca onaylanarak kabul edilmesidir.¹³²

3.2.2.3. Parti Disiplini

Parti disiplini, yönetici kararlarının parti üyelerine sürekli olarak kabul edilmesi ve uygulanması nedeniyle ortaya çıkan tutarlılık ve parti yönetiminin elinde parti kararlarına uymayan üyeleri itaati zorlayacak yöntem ve yaptırımların bulunmasına denir. Parti disiplini en azından parti üyelerinin partinin genel siyasi öğretilerine hareket tarzına uygun davranmalarını sağlar. Parti disiplini parti yapısı,

¹²⁸ Duverger, **a.g.e.**, s. 455.

¹²⁹ EROĞUL, Cem. **Çağdaş Devlet Düzenleri**, Kırilangıç Kitabevi, Gözden Geçirilmiş 4. Baskı, Ankara, 2005, s. 128.

¹³⁰ EROĞUL, **a.g.e.**, s. 233.

¹³¹ AYDIN, **a.g.e.**, s. 86.

¹³² KÜÇÜK, **a.g.e.**, s. 211.

siyasi sistem, siyasal kültür, ülke seçim sistemi ile parti içi göreve seçilme yöntemleri gibi unsurlar etkiler. Parti disiplini, partilerin, seçmenin oyunu kazanması açısından önemlidir. Seçmenler, parti yönetici ve üyelerinin parti disiplinine uygun hareket etmelerini beklerler. Aksi takdirde seçmenlere umut vaat etmezler. İç bünyesinde uyumlu çalışmayan partilerin, ne iktidar sorumluluğunu nede muhalefet sorumluluğunu yerine getirmesi beklenemez. Bundan dolayı güven aşılama partilerin rağbet görmesi beklenemez. Partilerin iç işleyişinin seçmen tarafından sorunsuz görünmesi oy toplama bakımından olumlu sonuç doğurur. Duruma oy olarak bakıldığında toplumların siyasal kültürü ön plana gelir. Siyasal kültürün ise demokratik yapıda olması için fikirler özgürce beyan edilmeli ve çoğunluk kararına saygı duyulmalıdır.¹³³

Parti disiplini kitle partilerinde görülürken kadro partilerinde görülmez. Çünkü kitle partilerinde bir arada tutulması gereken üye sayısı çokken, kadro partilerinde bir arada tutulması gereken insan kitlesi yoktur. Parti ideolojisi de parti disiplinini etkiler. Parti disiplini liberal ideolojili partilerde zayıfken, totaliter ideolojili partilerde güçlüdür.¹³⁴

Partileri, parti disiplini bakımından serbest ve disiplinli partiler olarak ikiye ayırabiliriz. Serbest partilerde üyeler parti kararlarına uymadıklarında herhangi bir yaptırım ile karşılaşmazlar. Serbest partilerin bu özelliği seçmen nezdinde olumsuz algı oluşturur.¹³⁵

Disiplinli partilerde ise parti üyeleri, partinin tüzük ve kararlarına sıkı sıkıya bağlıdırlar. Disiplinli partilerde, parti grup kararları milletvekillerini bağlar. Grupta alınan kararların aksi yönünde oy kullananlar için partiden ihraca kadar çeşitli yaptırımlar uygulanır. Ülkemizde partilerin disiplinli olmasının somut örnekleri parlamento faaliyetlerinde görülür. Parlamenterler, parti gruplarının belli konularda aldığı kararlar doğrultusunda hareket etmeye zorlanmaktadır. Burada ise parti disiplini ile parti içi demokrasi yönünden denge kurmada sorunlar çıkmaktadır.¹³⁶

Milletvekillerinin belirlenmesinde siyasi partilerin merkez organları etkin olmaktadır. Dolayısıyla disiplinli partilerde milletvekilleri partilere bağımlı olmaktadır. Böyle bir durumda milletvekilleri parti menfaatlerini halk menfaatleri olduğunu

¹³³ GÖKÇE, Ali Fuat. "Siyasi Partilerde Parti İçi Demokrasi ve Disiplin Algısı: Türkiye", **Akademik Araştırmalar ve Çalışmalar Dergisi**, Sayı: 9, 2013, s. 72.

¹³⁴ EKİZCELEROĞLU, a.g.e., s. 119

¹³⁵ GÖKÇE, a.g.e., s. 73.

¹³⁶ TEZİÇ, a.g.e., 2003, s. 338.

düşünerekten halkın temsilcisi değil de partilerin temsilcileri haline gelmişlerdir. Kuvvetli parti disiplini nedeniyle milletvekillerinin partilerine bağımlı olması ise milletvekillerinin özgür bir şekilde fikirlerini sunmasından çok partinin aldığı kararları olduğu gibi onaylayan temsilci haline gelmelerine neden olmaktadır.¹³⁷

Her partinin bir disiplini olmalıdır. Partiye bağlı kişiler istediği gibi davranmamalı, partinin amacına uygun hareket etmelidir.¹³⁸ Parti çalışmalarında istikrarı sağlamak için disiplin gereklidir. Fakat buradan anlaşılması gereken lider ve kadrosunun, koltuk ve çıkar kavgası olmamalıdır. Parti üyesinin fikri, partinin ideolojisine ters düşerse çoğunluğa uymak için kendi görüşünden vazgeçmesi demokrasiye aykırı bir tutum olarak değerlendirilemez. Yeter ki fikirlerini özgürce tartışma ortamı bulabilsinler. Türkiye’de merkez disiplin kurulu partide birliği sağlamaktan çok liderin kendisine rakip gördüğü kişileri partiden ihraç etmek yönünde kullanılmaktadır.¹³⁹

Katı ve gelişmiş bir parti disiplini partilerde liderlik sultasına neden olmaktadır.

3.2.2.4. Devlet Yardımı ve Mali Denetim

1982 Anayasası’nın 68. ve 69. maddesinde devlet siyasi partilere yeterli düzeyde mali yardımda bulunur. Partilere yapılacak yardım, bağış ve üye aidatlarının kanunla düzenleneceği ve gerekli denetimin Anayasa Mahkemesi tarafından yapılacağı bildirilmiştir.¹⁴⁰

Siyasi partilerin gelir kaynakları arasında önemli bir yeri olan devlet yardımlarının yapılmasında genelde 3 neden vardır.

- Siyasetin ekonomik gücün etkisi altında kalmaması
- Devamlı büyüyen maliyetler karşısında azalan kaynakları dengelemek
- Özgür ve adil bir yarışma ortamı sağlamak

Günümüzde siyasi etkinlikler emek yoğunundan sermaye yoğununa doğru bir gelişme göstermiş ve masraflı kampanya tekniklerinin kullanılması ile partilerin gelir kaynağı olan aidatların pek bir önemi kalmamıştır.¹⁴¹

¹³⁷ YANIK, a.g.e., s. 182-183.

¹³⁸ ILGAR, a.g.e., s. 148.

¹³⁹ ILGAR, a.g.e., s. 144-145.

¹⁴⁰ <http://www.mevzuat.gov.tr/MevzuatMetin/1.5.2820.pdf> 29.10.2015.

¹⁴¹ ÇELİK, Özlem. “Türk Anayasa Hukukunda Siyasi Partilerin Gelir ve Giderlerinin Mali Denetimi”, **Dokuz Eylül Üniversitesi Hukuk Fakültesi Dergisi**, Cilt: 12, 2010, s. 1308.

Devlet yardımı, seçim dönemleri dışında parti faaliyetlerini kolayca karşılarken seçim dönemlerinde yapılacak harcamalar için yetersiz kalmaktadır.¹⁴²

Siyasi partiler, artan seçim harcamalarını devlet yardımları ile karşılamaya çalışmıştır. Dolayısıyla devlet yardımıyla siyasi partilerin, sermaye gruplarının etkisine girmesi önlenmeye çalışılmıştır. Bu durum ise partilerin devlete olan bağımlılığını artırarak parti özgürlüğüne zarar vermektedir. Devlet yardımları siyasi partilerin sermaye gruplarının etkisi altına girmeyi önleyememiştir. Hatta iktidar partilerinin kuralları kendi çıkarları doğrultusunda şekillendirmesine neden olmuştur. Yasa koyucu, siyasi partileri çıkar ve sermaye gruplarına karşı özgürleştirmesinden daha çok devlet karşısında özgürlüğünü sağlamalıdır. Partilere yapılan belirli miktarı aşan bağışların saydamlığının sağlanması ve halka hesap verilmesinin uygulanması daha doğru olacaktır.¹⁴³

Modern toplumlarda çıkar grupları, oylarının yanı sıra paraları ile de siyasal sürece ve iktidar oluşumuna katılacaklardır. Seçim yarışmasında rekabet halindeki partiler bir ya da birkaç menfaat grubunun temsilciliğini yapmaktadır. İktidara gelmiş siyasal partiye en büyük mali yardımda bulunan çıkar grubu, yardımına dayanarak kendi çıkarlarına öncelik tanınmasını talep edebilir. Dolayısıyla böyle bir iktidarın demokratik değil oligarşik olduğu söylenebilir. Gizli ve açıktan bağışta bulunmaların denetimi partileri hem çıkar guruplarına bağımlı olmaktan kurtarır hem de biçimsel demokratiklikten kurtarır.¹⁴⁴

Ülkemizde siyasi partiler, seçim zamanlarında kamu kesimine ve özel kesime ait araç ve hizmetleri bedelsiz kullanmalarına rağmen partili yandaşların sağladığı kayıtsız mali ve aynı desteklerden de yararlanırlar. İktidarda olan partiye devlet imkanlarından daha çok yararlanmak için yüksek miktarda bağış yapılması hem iktidar partisini rakip partilerden ayrıcalıklı yapar hem de iktidarı yolsuzluklara tetikler.¹⁴⁵

Seçimleri kazanmak için toplum yaşamında çok farklı alanlarda faaliyet gösteren siyasi partilerin artan finansman kaynağı ve harcamalarının yerinde kullanılıp kullanılmadığının denetlenmesi için Anayasa Mahkemesi görevlendirilmiştir. Her ne kadar parti iç düzeni ile ilgili konulardan olsa da yönetimin Anayasa Mahkemesi'nce

¹⁴² YÜCE, Müge. “Siyasetin Finansmanı Sorunu ve Çözüm Önerileri”, 2008, <http://www.siyasaliletisim.org/pdf/siyasetinfinansmanisorunuvecozumonerileri.pdf>, E.T.: 02.11.2015.

¹⁴³ ÇELİK, a.g.e., s. 1315-1316.

¹⁴⁴ YÜCEKÖK, Ahmet N. (1972). “Siyasi Partilerin Masraf Denetimi”, AÜSBFD, Cilt: 27, Sayı: 2, s. 69.

¹⁴⁵ EKİZCELEROĞLU, a.g.e., s.124.

yapılması, partileri baskıdan korumak ve parti iradesinin demokratik bir biçimde oluşmasını sağlamaktır.¹⁴⁶

3.2.2.5. Anayasa Mahkemesi ve Mali Denetim ile Parti İçi Demokrasi İlkesine Aykırılık

Siyasi partilerin mali denetimi konusunda tartışılan bir durum da denetimden sorumlu otoritenin belirlenmesidir. Denetimden sorumlu otoritenin yürütme organına bağlı olmayan ve siyasetçilerden uzak bağımsız bir kuruluş olması gerekir.¹⁴⁷

Türkiye’de siyasi partilerin denetiminden Anayasa Mahkemesi sorumludur. Anayasa Mahkemesi bu görevini yerine getirirken Sayıştay’dan yardım alabilir.

Mali denetimin Anayasa Mahkemesi’nde olması hem mahkemenin iş yükünü oldukça arttırmış hem de Anayasa Mahkemesi’nde gecikmelere ve iş birikimine neden olmuştur. Gecikmeye sebep olan durumlardan biri denetimin parti merkez hesapları ile birlikte bağlı ilçeleri de kapsayan iller teşkilatlarının hesaplarını da kapsamasıdır. Diğer bir sebebi ise bütün siyasi partilerin uyguladığı tek bir muhasebe sisteminin olmamasıdır.¹⁴⁸

Anayasa Mahkemesi’nin temel işlevi yasaların anayasaya uygunluğunu denetlemektir. Siyasi partilerin mali denetimi Anayasa Mahkemesi’nin asli görevi olmadığı bu görevin mahkemedan alınmasının uygun olacağı gibi değişik görüşler ortaya atılmıştır.¹⁴⁹

Siyasi partilerin mali denetimi anayasal bir zorunluluk olmasaydı bu görevi Sayıştay’a vermek mümkün olabilirdi. Siyasi partilerin mali denetiminin Anayasa Mahkemesi tarafından yapılması Anayasa Mahkemesi’ne uzman olmadığı bir alanda görev yüklemektedir. Yüksek mahkeme çevrelerinde bu konuyla ilgili sürekli yakınma söz konusudur. “Nitekim Anayasa Mahkemesi’nin emekli başkanlarından birisi, mahkemenin böyle bir denetimi gerçekleştirebilecek nitelikte bir kuruluş olmadığını, Yüksek Mahkeme’nin başarı sağlayamadığı tek görev alanının bu olduğunu; bu itibarla siyasal partilerin mali denetiminin Sayıştay’a verilmesi gerektiğini ancak bunun için

¹⁴⁶ EKİZCELEROĞLU, a.g.e., s. 123

¹⁴⁷ ÇELİK, a.g.e., s. 105.

¹⁴⁸ ÇELİK, a.g.e., s. 210.

¹⁴⁹ MEHTER, Hamdi. “Siyasi Partilerin Mali Denetimi”, http://www.anayasa.gov.tr/files/pdf/anayasa_yargisi/anyarg8/hmehter.pdf

mali denetimin Sayıştay'a verilmesini engelleyen anayasa kuralının değiştirilmesi gerektiğini açıklıkla ifade etmişlerdir.”¹⁵⁰

Sayıştay bilindiği gibi görev alanına giren merkezi yönetim bütçesine dâhil her kuruluşu TBMM adına denetlemekte ve denetim sonuçlarını yargısal bir işlemde geçirerek yasama organına sunmaktadır. Sayıştay'la yasama organı arasında organik bir bağ bulunmamakla birlikte Sayıştay denetimi TBMM adına yapılmakta ve sonuçları TBMM'de kesin hesap yasalarına dönüşmektedir. Mali denetimin Sayıştay'a verilmesi durumunda denetimin meclis adına yapılması yanında sonuçlarının da meclise sunulması gerekecektir. TBMM'nin yapısı siyasi parti gruplarından oluşmaktadır. Siyasi partilerin mali denetimini TBMM adına denetim yapan bir organa bırakmanın ve iktidardaki veya muhalefetteki partilerin mali durumlarını yansıtan denetim sonuçlarını meclise sunmanın yapabileceği hukuki ve politik sakıncaları sayılamayacak kadar fazladır.¹⁵¹ Böyle bir durumu demokrasi kavramı ile bağdaştırmak zordur.

Siyasi partilerin denetimi konusunda Almanya, Fransa, İngiltere, ABD ve Rusya'daki uygulamaları incelediğimizde şu sonuçlara varılmıştır:

Almanya'da siyasi partiler yıl sonunda hazırladığı raporları Federal Meclis Başkanı'na sunmaktadır. Başkan raporda şüpheli husus tespit etmesi halinde, bağımsız denetçiler aracılığı ile denetim yaptırabilmektedir.

İngiltere'de siyasi partilerin denetiminde Kraliçe'nin atadığı Seçim Komisyonu yetkilidir. Seçim Komisyonu'nun üyeleri Avam Kamarası'nın önerisi ile Kraliçe tarafından atanmaktadır.

Fransa'da siyasi partiler bağımsız bir organ olan Kampanya Hesapları ve Siyasi Finansman Ulusal Komisyonu tarafından denetlenmektedir. Komisyon dokuz üyeden oluşmaktadır. Bu dokuz üye Danıştay başkan yardımcısı, Yargıtay başkanı ve Sayıştay birinci başkanının göstereceği üçer aday arasından hükümet tarafından atanmaktadır. Komisyon kararlarına karşı Danıştay ve Anayasa Mahkemesine başvuru yapılabilmektedir.

ABD'de siyasi partilerin mali denetiminde Federal Seçim Komisyonu yetkilidir. Komisyon üyelerini Senato'nun uygun gördüğü kişiler arasından atamasını başkan yapmaktadır. Tarafsızlığın sağlanması amacıyla Demokrat Parti ve Cumhuriyetçi Partinin komisyonda eşit bir şekilde temsil edilmesi sağlanmıştır.

¹⁵⁰ BAŞ, Hasan. “Siyasi Partilerin Mali Denetiminin Sayıştayca Yapılıp Yapılmayacağı”, **Sayıştay Dergisi**, <http://dergi.sayistay.gov.tr/icerik/der25m8.pdf> 31.10.2015.

¹⁵¹ MEHTER, a.g.e., s.461-462.

Rusya’da ise siyasi partilerin mali denetiminden Rusya Federasyonu Merkezi Seçim Komisyonu sorumludur. Rusya Federal Seçim Komisyonu on beş üyeden oluşmaktadır. Bunlardan beşi Federasyon Başkanı tarafından, beşi yasama organı tarafından, beşi ise Federal Konsey tarafından atanır.¹⁵²

Bizim görüşümüzce siyasi partilerin mali denetiminde siyasi etkilerden uzak, denetim alanında uzman, bağımsız bir organın yetkili olması daha uygun olacaktır.

Bir diğer sorun ise parti içi demokrasi ilkesine aykırı davranan siyasi partiler hakkında Anayasa Mahkemesi’nin yaptırım uygulamamasıdır. SPK ve diğer kanunların emredici hükümlerine aykırı davranan siyasi partiler hakkında Anayasa Mahkemesi ihtar kararı vermektedir. SPK’de açık hüküm bulunmayan durumlarda diğer kanunlarda yer alan maddeler de Anayasa Mahkemesi’nin ihtar vermesi durumunda ölçü norm olarak esas alınır. Fakat Anayasa Mahkemesi’nin ihtar kararına rağmen direnen siyasi partilere yaptırımın ne olacağı konusunda herhangi bir düzenleme bulunmamaktadır. Anayasa Mahkemesi daha öncesinde yaptırım olarak devlet yardımından kısmen ya da tamamen yoksun bırakmaktaydı. Ancak bu durum devlet yardımı almayan partiler açısından yaptırım olmayacağı nedeniyle, bu yaptırım iptal edilmiştir. Dolayısıyla parti içi demokrasiye aykırı hareket eden partilere uygulanacak bir yaptırım yoktur. Bu alanda ikinci bir sorun ise parti içi demokrasiye aykırı hareket eden partilere ihtar verilebilmesi için Yargıtay Cumhuriyet Başsavcısı’nın Anayasa Mahkemesi’ne yazılı olarak başvurması gerekmektedir. Anayasa Mahkemesi resen incelemede bulunabileceği gibi, Anayasa Mahkemesi’ne kişisel başvuru da yapılabilir. Ancak kişisel başvuruda karara itiraz yolu kapalıdır. Yani yapılan incelemede Başsavcı, tüzüğün veya işlemin hukuka uygun olduğu yönünde karar verirse, bu karara itiraz edilememektedir.¹⁵³

Anayasa Mahkemesi’ne yapılan başvurunun etkin bir yargı yolu olması için parti içi demokrasi ilkesine aykırılık somut bir yaptırıma bağlanması daha uygun olacaktır.

¹⁵² KAPLAN, Recep. “Bazı Yabancı Ülkelerde Siyasi Partilerin Mali Denetimini Yapan Kurumlar ve Türkiye Açısından Bir Değerlendirme”, **Maliye Dergisi**, Sayı: 162, 2012, s. 366-369.

¹⁵³ KÜÇÜK, a.g.e., s. 454-457.

DÖRDÜNCÜ BÖLÜM

4. SİYASİ PARTİLER KANUNU'NUN PARTİ İÇİ

DEMOKRASİYE ETKİ EDEN HÜKÜMLERİ

Bir partide parti içi demokrasinin işleyip işlemediğini göstergeleri şunlardır:

- Parti içi iradenin aşağıdan yukarı doğru oluşmasını sağlayacak bir örgüte sahip olmalı

- Halkın isteklerine aracı olan taşra organlarının talepleri partide kabul görmeli

- Partinin genel siyasi yönünü belirleyecek kararlar, somut sorunlar hakkındaki çözüm önerileri, alt kademelerden yukarı doğru demokratik bir süreç içinde oluşmalı.¹⁵⁴

Aşağıda SPK'nin parti içi demokrasiye etki eden düzenlemeler ele alınacaktır.

4.1. Parti Örgütü

SPK'de düzenlenmiş örgütlenme biçimi merkez organları ile il, ilçe ve belde teşkilatları; TBMM grubu ile il genel meclisi ve belediye meclis gruplarıdır. İlçe başkanlığına bağlı belde teşkilatları il ve ilçe merkezleri dışında belediye teşkilatı olan yerlerde kurulur.¹⁵⁵

SPK bu maddesiyle partilerin tek tip örgütlenmesini öngörmüştür. Milli Birlik Komitesi 1960'ta kabul ettiği 8 sayılı kanun yeni 2820 sayılı SPK tarafından da benimsenmiştir. 8 sayılı kanun siyasi partilerin il ve ilçe merkezleri dışında örgütlenmelerini yasaklamıştır. Dolayısıyla parti içi demokrasi açısından önemli olan ocak örgütleri kapatılmış, partilerin seçmenle bağları koparılmıştır. Bu durum demokrasinin gelişmesine de engeller koymuş, geniş halk yığınlarının siyasete katılmasını kısıtlamıştır.¹⁵⁶

4.1.1. Genel Merkez Teşkilatı

Büyük kongre, genel başkan, merkez disiplin kurulu ve merkez karar yönetim ve icra organlarından oluşur.

¹⁵⁴ PERİNÇEK, Doğu. **Anayasa ve Partiler Rejimi, Türkiye'de Siyasi Partilerin İç Düzeni ve Yasaklanması**, Kaynak Yayınları, Ankara, 1968, s. 135-136.

¹⁵⁵ <http://www.mevzuat.gov.tr/MevzuatMetin/1.5.2820.pdf>, md. 7, 06.11.2015.

¹⁵⁶ EKİZCELEROĞLU, a.g.e., s. 165.

4.1.1.1. Büyük Kongre

SPK 14. maddesine göre büyük kongre en yüksek organdır. Kongre, seçilmiş üyeler ile tabii üyelerden oluşur. Seçilmiş üye sayısı TBMM'nin üye tam sayısının iki katından fazla olamaz. Seçilmiş üyeler, il kongrelerince seçilmiş delegelerden tabiiiler ise parti genel başkanı, merkez karar ve yönetim kurulu, merkez disiplin kurulu ile partinin üyesi olan bakan ve milletvekillerinden oluşur. Büyük kongre üyesi olanlar ayrıca il kongrelerince delege olarak seçilemez. Parti genel başkanı ve parti merkez organlarının seçimi, partinin kapanması veya başka partiyle birleşmesi gibi kararlar büyük kongrede alınır. Seçilmiş delegelerin % 15'inden fazla olmamak kaydıyla parti üyelikleri devam eden parti kurucularının, ilk büyük kongre dâhil büyük kongrenin tabii üyesidirler. Aynı zamanda kurucu şartlara haiz merkez karar ve yönetim kurulu ile merkez disiplin kurulu üyeleri de tabii üyelerdir.¹⁵⁷ SPK'nin 14. maddesi tek tip örgütlenmeyi öngörmüştür. Parti içi demokrasi, tabandan tavana doğru demokratik yöntemler uygulanarak karar alması şeklinde ifade edilirse büyük kongrenin yapısı demokratiklikten uzaktır. Çünkü doğal üyeler seçim yarışına tabi tutulmaksızın üyelik hakkını elde etmektedir. Bu durum eşitlik ilkesine aykırıdır. Üyeler kendi yetenekleri, kabiliyetleri ile parti içi kararlarına katılma ve parti içinde yükselme konusunda eşit haklara sahip olmalıdır.¹⁵⁸

Köy ve mahalle parti üyelerince ilçe kongresi, ilçe kongresince seçilen delegelerden ise il kongresi oluşturulur. Görüldüğü üzere büyük kongre üç dereceli seçimden oluşmaktadır. Hâlbuki tek dereceli seçimler iki ya da daha fazla dereceli seçimlere göre demokratiklik yönünden daha uygundur.¹⁵⁹

4.1.1.2. Genel Başkan

SPK 15. maddeye göre siyasi partilerin genel başkanı en çok üç yıl için büyük kongrenin üye tam sayısının salt çoğunluğu tarafından gizli oy ile seçilir. Merkez karar ve yönetim kurulunun da tabii başkanı olan genel başkan, parti adına dava açmaya ve davada husumet yetkisi de kendisine aittir.¹⁶⁰

Partinin Genel Başkan'ının seçimle göreve gelmesi demokrasi yönünden uygundur. Fakat SPK'nin başkana azami dönem kısıtlama getirmemesi de parti içi

¹⁵⁷ <http://www.mevzuat.gov.tr/MevzuatMetin/1.5.2820.pdf>, md. 14., 06.11.2015.

¹⁵⁸ KÜÇÜK, a.g.e., s. 377.

¹⁵⁹ TEZİÇ, a.g.e., 2003, s. 168.

¹⁶⁰ <http://www.mevzuat.gov.tr/MevzuatMetin/1.5.2820.pdf>, md. 15., 06.11.2015.

demokrasi yönünden sakıncalar doğurmaktadır.¹⁶¹ Başarısız olan başkanlar bu durumu kendi lehlerine kullanmaktadır. Buldukları konumu bırakmak istemeyen başkanlar bu görevi seçilmiş olarak değil de atanmış bir memur gibi kullandıkları görülmektedir. Bu durum ise liderlik sultasına dönüşmekte parti içi demokrasiyi ise olumsuz etkilemektedir.

Ülkemizde siyasi partilerde parti içi demokrasiye aykırı düşecek ana nedenlerden biri de parti genel başkanlarına tanınan geniş yetkililerdir. Türk demokrasisinde “Milli Şef, Ebedi Şef” dönemi devam etmektedir. Siyasi partilerde bugüne kadar lideri tartışmak, değiştirmek yolu daima kapalı olmuştur. Türkiye’de lider istediği zaman parti içinde istediği kişiyi ihraç edebilmektedir. İl veya ilçe yönetimini feshedip, defterlerini sil baştan yazabilmekte ve bu üyeler ile yeni bir il kongresi kurabilmektedir.¹⁶²

Türkiye’de partilerin geneli, tüzüklerinde genel kuralları olağanüstü toplantıya çağırma yetkisini genel başkana vermiştir. Bazı partiler bu yetkiyi tüzüklerinde MKYK veya genel idare kuruluna vermesine rağmen, genel başkana bunların üzerinde de hâkimiyet kurabilecek yetkiler tanınmıştır. Disiplin kurulunun verdiği cezayı bile affetme yetkisi tanınmıştır.¹⁶³ Bizce parti genel başkanının, disiplin kurulunun verdiği cezayı affetme yetkisi demokrasi açısından uygun değildir. Aynı zamanda genel başkanın merkez karar ve yönetim kurulunun tabi başkanı olması başkanın parti içindeki gücünü artırmaktadır.

4.1.1.3. Merkez Karar Yönetim ve İcra Organları

SPK bu organların düzenleniş biçiminde herhangi bir düzenlemede bulunmamış, partileri kendi tüzüklerinde belirlemek üzere serbest bırakmıştır. Fakat büyük kongre tarafından seçilecek merkez organlarının üye sayısını en az 15 kişi olarak belirlemiştir. Bu organların görevi ise iki büyük kongre arasında partiyi ilgilendiren konularda karar alıp uygulama yetkisine sahiptir. Merkez karar organı büyük kongreden sonra en yetkili organdır. Merkez karar organı zorunlu nedenlerle büyük kongrenin toplanamadığı durumlarda iki istisna hariç tüm kararları alabilmektedir. Bunlar:

- Partinin hukuki varlığına son verilmesi

¹⁶¹ EKİZCELEROĞLU, a.g.e., s. 169.

¹⁶² EKİZCELEROĞLU, a.g.e., s. 170.

¹⁶³ KOÇ, Yavuz. (1997). **Siyasi Partiler Yasası**, Demokratik Standartların Yükseltmesi Paketi Tartışma Toplantısı Dizisi: 1, 5 Mayıs 1997- Siyasi Partiler Yasası Paneli, İstanbul: Yayın No. TÜSİAD-T/97-5/21, s. 171.

- Parti tüzük ve programının değiştirilmesi

Merkez karar yönetim organlarının üyeleri büyük kongre tarafından seçilmektedir. Diğer merkez organları parti tüzüklerinde belirlenen usullere göre oluşturulur. Merkez karar yönetim ve icra organlarının başkanı, parti genel başkanıdır.¹⁶⁴

Biraz önce de değinildiği gibi seçimin çok dereceli olması demokratik değildir. MKYK'de büyük kongre tarafından seçildiği için demokrasi yönünden bu durum uygun değildir.

Diğer merkez organlarının seçimi parti tüzüklerine bırakılmıştır. SPK'nin bu maddesi parti içi demokrasiye aykırıdır. Çünkü üyeler parti yönetimine seçilme ve parti oluşumuna katkıda bulunma konusunda eşit haklara sahip değildir. Merkez icra organlarının oluşumunda ise parti genel başkanlarına yetki vermek, MKYK'de yer alan üyelerin bu kurulda yer alması parti başkanının keyfiyatına bırakılmış olacaktır. Bu durum ise otoriter eğilimlere yol açar.¹⁶⁵

MKYK'ye ait olan karar yetkilerinin parti tüzükleri ile merkez icra kurullarına devredilmesi de parti içi demokrasi ilkesi yönünden ayrı bir tartışma konusudur. Merkez icra organlarına sınırsız karar alma yetkisi verilmesi parti içinde iktidarın tek bir organ üzerinde toplanmasına neden olur.¹⁶⁶ Parti içinde iktidarın tek bir organ üzerinde toplanması merkezi oligarşiye neden olmaktadır. Parti içi iktidarın organlar arasında paylaşılması bir nevi kuvvetler ayrılığı gibi olması parti içi demokrasi açısından daha uygun olacaktır.

4.1.1.4. Merkez Disiplin Kurulu

Merkez disiplin kurulu siyasi partilerin disiplin işlerindeki en yüksek kuruldur.

Merkez disiplin kurulu üyeleri en az iki yıl için seçilmektedir.¹⁶⁷

Disiplin kurulları üye tamsayısının en az üçte iki çoğunluğuyla toplanır ve hazır bulunanların çoğunluğuyla karar vermektedir. Ancak 101. maddenin (d-1) bendinde gösterilen haller dışında partiden kesin çıkarma cezaları için üye tam sayısının çoğunluğu gereklidir.¹⁶⁸

¹⁶⁴ <http://www.mevzuat.gov.tr/MevzuatMetin/1.5.2820.pdf>, md. 16., 07.11.2015.

¹⁶⁵ KÜÇÜK, a.g.e., s.395.

¹⁶⁶ TEZİÇ, a.g.e., 1976, s. 69-70.

¹⁶⁷ <http://www.mevzuat.gov.tr/MevzuatMetin/1.5.2820.pdf>, md. 54., 07.11.2015.

¹⁶⁸ <http://www.mevzuat.gov.tr/MevzuatMetin/1.5.2820.pdf>, md. 55., 07.11.2015.

Disiplin kurullarınca parti üyeleri hakkında verilen kararlar gerekçeleriyle birlikte en geç otuz gün içinde ilgiliye tebliğ olunur.¹⁶⁹

SPK disiplin kurulu üyelerinin en az iki yıl için seçilebileceğini ön görürken süre ile ilgili üst sınır düzenlemesi yapmamıştır. 648 sayılı SPK'de, disiplin organları üye tam sayısının salt çoğunluğu ile toplanabilmekteydi. Aynı zaman da toplantıda hazır bulunanların salt çoğunluğu ile karar alabilmekteydi. Bu madde 2820 sayılı SPK'de toplantı yeter sayısı üye tam sayısının üçte iki çoğunluğu değiştirilmiştir. Karar yeter sayısı bakımından herhangi bir değişiklik yapılmamış toplantıda bulunanların salt çoğunluğu olarak öngörülmüştür. Parti disiplini ve disiplin cezaları parti içi demokrasi açısından önemli olduğundan 2820 sayılı SPK'nin toplantı yeter sayısını yukarı çekmesi daha uygun olmuştur. Ancak merkez disiplin kurullarının çalışma şekilleri demokratik değildir. Çünkü merkez disiplin kurulları kendiliğinden harekete geçememektedir. Örneğin merkez yürütme kurulu sevk etmeden merkez disiplin kurulu resen harekete geçememektedir. Merkez yürütme kurulunun yapısına baktığımızda kurul üyelerini milletvekilleri oluşturmaktadır. Kurul üyelerini belirlemede de siyasi parti liderleri etkindir. Dolayısıyla merkez disiplin kurulunun üzerinde parti liderinin etkisi olmaktadır.¹⁷⁰ Siyasi parti liderlerinin merkez disiplin kurulu üzerinde etkin olması ise parti içi demokrasi kavramını zedelemektedir. Çünkü uygulamada parti liderleri kendilerine muhalefet olanları veya rakip gördüklerini ekarte etmektedir.

Merkez disiplin kurulunun verdiği kararların gerekçeleriyle birlikte otuz gün içinde ilgiliye tebliğ edilmesi ise ayrı bir sorun oluşturmaktadır. Çünkü genel merkez tarafından disipline sevk edilen üyeler arasında sorun çıkması durumunda kararların hızlı bir şekilde verilmemesi üyelerin parti içinde faaliyetlerini devam ettirmesine engel olmaktadır. Bu olay ise üyeler üzerinde baskı oluşturmaktadır. Hâlbuki disiplin süreci ne kadar hızlı olursa üyelerin mağdur olması önlenir. SPK'nin düzenlediği otuz günlük süre parti içi demokrasiye zarar vermektedir. Sürenin daha kısa tutulması daha uygun olacaktır.¹⁷¹

4.1.2. İl ve İlçe Teşkilatı

Partilerin il teşkilatını; il kongresi, il başkanı, il yönetim kurulu ve disiplin kurulu oluşturur. İl teşkilatı, ilçe kongrelerince seçilen delegelerden oluşur. İlin

¹⁶⁹ <http://www.mevzuat.gov.tr/MevzuatMetin/1.5.2820.pdf>, md. 53., 07.11.2015.

¹⁷⁰ EKİZCELEROĞLU, a.g.e., s. 176-177.

¹⁷¹ YANIK, a.g.e., s. 215.

milletvekilleri, yönetim ve disiplin kurul başkan ve üyeleri, il kongresinin tabii üyeleridir. İl başkanı ve il yönetim kurulu il kongresince belirlenir. İl başkanı en çok üç yıl için seçilir. Bu organların seçim şekli, merkez karar ve yönetim kurulunca hangi hallerde ve nasıl görevden el çektirileceği ve geçici yönetim kurulunun nasıl oluşturulacağı parti tüzüğünde gösterilir. El çektirme kararı, yetkili kurulların üye tam sayısının üçte iki çoğunluğu ile gizli oyla alınır.¹⁷²

Yasa genel merkezin görevden alma kararında 2/3 çoğunluğu arayarak keyfiliği, gizli oy ile yapılmasını da kişilerin baskılara maruz kalmasını önlemeye çalışmıştır. Fakat Türkiye'deki uygulamada genel idare kurulu veya MYKY gibi kurullara başkanlık divanına buradan da genel başkana yetkinin devredilmesiyle liderlik sultasası veya oligarşik eylemler baskın olmaktadır.¹⁷³

SPK il başkanının görev süresini en çok üç yıl olarak düzenlerken kaç dönem seçileceği konusunda bir sınırlama düzenlememiştir. Yasanın üst sınır koymaması parti içi demokrasi açısından sakıncalar doğurur. Aynı kişinin uzun bir müddet il başkanı olması oligarşik eğilimlere yol açar.¹⁷⁴

İlçe teşkilatının, il teşkilatından farklı belde teşkilatının olması ve ilçe disiplin kurulunun kurulmasının ihtiyarı olarak görülmesidir. Siyasi partilere mahallelerde veya köylerde bir temsilci görevlendirme hakkı öngörmüştür. Yani en küçük örgüt birimi ilçe teşkilatıdır. İlçe yönetim kurulu ve varsa ilçe disiplin kurulu başkan ve üyeleri ilçe kongresinin tabii üyeleridir. İlçe başkanı ile ilçe yönetim kurulu ilçe kongresince seçilir. İlçe başkanı ile ilçe yönetim kurulunun seçim şekli ve il yönetim kurulunca veya merkez karar ve yönetim kurulunca hangi hallerde ve nasıl işten el çektirileceği ve geçici yönetim kurulunun nasıl oluşturulacağı parti tüzüğünde gösterilir. El çektirme kararı yetkili kurulların üye tam sayısının üçte iki çoğunluğu ve gizli oyla alınır. İlçe başkanı da en çok 3 yıl için seçilir.¹⁷⁵

İl teşkilatı için yukarıda belirtilen sakıncalar ilçe teşkilatı içinde geçerlidir.

¹⁷² <http://www.mevzuat.gov.tr/MevzuatMetin/1.5.2820.pdf>, md. 19. 08.11.2015.

¹⁷³ MUTLU, **a.g.e.**, s. 135.

¹⁷⁴ EKİZCELEROĞLU, **a.g.e.**, s. 182.

¹⁷⁵ <http://www.mevzuat.gov.tr/MevzuatMetin/1.5.2820.pdf>, md. 20. 08.11.2015.

4.1.3. Siyasi Partilerin Meclis Grupları

Grup çalışmaları iç yönetmelikte düzenlenmektedir. İç yönetmelik ise grubu oluşturan milletvekilleri tarafından hazırlanır.¹⁷⁶

Parti gruplarının grup genel kurulu bulunmaktadır. Bu kurul, o partinin milletvekillerinden oluşur.¹⁷⁷

Partinin genel başkanı milletvekili ise parti grubunun da başkanıdır, milletvekili değilse iç yönetmelikte gösterilen şekilde grup başkanı ve grup üyeleri arasından seçilir.¹⁷⁸

2 durum hariç grup çalışmalarında kararlar açık oylama ile yapılır. Aşağıdaki iki durumda oylamalar gizli olur:

- Grup genel kurulunda seçimlere ait uygulamalar
- Milletvekillerini bağlayıcı nitelikteki konulara ilişkin kararların oylamaları¹⁷⁹

Grup genel kurulu, grupta veya TBMM’de bir bakana veya bakanlar kuruluna güven veya güvensizlik oyu verilmesi konusunda karar verme yetkisine sahiptir. Bu yetkiyi kullanabilen tek organdır.¹⁸⁰

SPK’nin TBMM grubunu partinin organı olarak sayması gruba bağlı milletvekillerini, partinin hiyerarşik yapısı içine sokmaktadır. Hâlbuki anayasa milletvekillerini hiçbir yerden emir almayan ve milletvekillerinin özgür iradesiyle hareket edeceğini emretmektedir. Milletvekilinin üzerindeki bu hiyerarşik baskı parti içi demokrasiyi zedeler.¹⁸¹

Milletvekilleri seçtikleri bölgenin veya herhangi bir toplumsal grubun değil, milletin bütününe temsil eder. Milletvekilleri partilerin disiplin sınırları içerisinde hareket etmek zorundadırlar. Parti disiplini, partinin birliğini sağlamak ve farklı görüşe sahip milletvekillerinin çatışmasını önlemek için vardır. Fakat milletvekillerinin partiye olan bağlı parti disiplini gibi zorlayıcı önlemlerle sağlanmış olmayıp, siyasal toplumsal bir bağlıdır. Koltuğunu kaybetmek istemeyen milletvekili, partinin yetkili organlarının kararına uygun hareket eder. Buna neden olay ise seçmenler milletvekillerine değil

¹⁷⁶ <http://www.mevzuat.gov.tr/MevzuatMetin/1.5.2820.pdf>, md. 23. 08.11.2015.

¹⁷⁷ <http://www.mevzuat.gov.tr/MevzuatMetin/1.5.2820.pdf>, md. 24. 08.11.2015.

¹⁷⁸ <http://www.mevzuat.gov.tr/MevzuatMetin/1.5.2820.pdf>, md. 26. 08.11.2015.

¹⁷⁹ <http://www.mevzuat.gov.tr/MevzuatMetin/1.5.2820.pdf>, md. 27. 08.11.2015.

¹⁸⁰ <http://www.mevzuat.gov.tr/MevzuatMetin/1.5.2820.pdf>, md. 28. 08.11.2015.

¹⁸¹ MUTLU, a.g.e., s. 146.

partilere oy vermektedir. Milletvekillerini, meclis grubu adı altında parti oligarşisinin istediği gibi kullanmasını önlemek için hukuki önlemler alınması gereklidir.¹⁸²

4.2. Parti Üyeliği

Reşit olan, medeni ve siyasi hakları kullanma ehliyetine sahip her Türk vatandaşı partilere üye olabilir.¹⁸³

Üyelik için herhangi bir engel olmayanların kabulü parti tüzüklerinde gösterilir. Fakat dil, cinsiyet, mezhep gibi ayırım yapan şartlar tüzüklere konulamaz. Herhangi bir sebep göstermeksizin partiler üyelik başvurusunu reddedebilir. Bu durumda teşkilatın bir üst kademesine itiraz hakkı vardır.¹⁸⁴

Üyeler partinin vazgeçilmez unsuru ve faaliyet malzemesidir. Üyesi olmayan parti öğrencisiz öğretmene benzer.¹⁸⁵

Temsili demokrasilerde yurttaşlar ile devlet arasında siyasal bağ kuran siyasi partiler için gönüllü üyelik sistemi örgütsel açıdan önemlidir.¹⁸⁶ Üyelerin herhangi bir güvencelerinin olmaması parti içi demokrasi açısından sakıncalıdır.¹⁸⁷ Lidere veya oligarşik yapıya sorgusuz sualsiz itaat etmeyen üyeler açısından güvencenin olmaması üyelerin keyfi bir şekilde partiden ihraç edilmelerine neden olmaktadır. Ülkemizde 1980 sonrası sonrasında lider merkezli örgütlenme daha ağır basmıştır. Lider ve kadro mücadelesinin ön plana çıkması ile partilerde pasif üyelik problemi meydana gelmiştir. Bu durum parti içi demokrasinin gelişmesini engellemiştir.¹⁸⁸

SPK'nin getirdiği ayrıntılı üyelik kısıtlaması, anayasamızda belirtilmemiştir. Bu durum ise anayasa ile verilen bir hakkın kanunla geri alınmasına neden olmuştur. Özgürlüklerin sınırlandırılmasında anayasaya aykırılık olarak gözüken bu durum hukuk devleti ilkesi ile bağdaşmaz.¹⁸⁹

Üyelerinin eşit haklara ve ödevlere sahip olmadığı, parti ideolojisine bağlı fikirlerin özgürce tartışılmadığı partide, parti içi demokrasiden söz edilemez. Yönetimin kurulmasında ve partinin yönetilmesinde üyeler arasında ayırım yapılmamalı ve parti

¹⁸² PERİNÇEK, a.g.e., s. 153-154.

¹⁸³ <http://www.mevzuat.gov.tr/MevzuatMetin/1.5.2820.pdf>, md. 11. 08.11.2015.

¹⁸⁴ <http://www.mevzuat.gov.tr/MevzuatMetin/1.5.2820.pdf>, md. 12. 08.11.2015.

¹⁸⁵ DUVERGER, a.g.e., s. 106.

¹⁸⁶ TOSUN, Gülgün Erdoğan. *Türkiye'de Siyasal Parti Üyeliği ve Katılım*, Sodev Yayınları, İstanbul, 2010, s. 45.

¹⁸⁷ KOÇ, a.g.e., s. 36.

¹⁸⁸ EKİZCELEROĞLU, a.g.e., s. 193.

¹⁸⁹ TOSUN, a.g.e., s. 63-64.

politikaları, parti üst kadrolarınca yapılmamalıdır. Düzenli ve şeffaf bir parti üyeliğinin olmaması parti içi demokrasinin yapısal sorunlarından biridir. “Uygulamada ‘üye ağaları’ denilen kişiler, ‘naylon kayıt’ diye tabir edilen, gerçek olmayan toplu üye kayıtları yaparak parti ile alakası olmayan kişileri kayıttan geçirmektedirler. Öyle ki, ‘naylon üye’ diye tabir edilen üyeler arasında o bölgede oturmayanlar, hayatta olmayanlar ve başka partiye üye olanlar bile görülmektedir.”. Bunun nedeni ise liderin veya oligarşik güçlerin mevcut durumunu korumak istemesidir.¹⁹⁰

4.3. Aday Tespit Yöntemi

2820 sayılı SPK, ilk başta partilerin aday belirleme yöntemini ön seçim olarak belirlemişken daha sonrasında yapılan değişiklikle aday belirleme yöntemi parti tüzüklerine bırakmıştır.

Ülkemizde partilerin geneli uygulamada adaylarını merkez yoklamasıyla belirlemektedir.

Seçmenler oy verirken artık partilerden çok partilerin adayları ile kurdukları ilişki sonucu eylemlerini belirlemektedir. Seçmen davranışlarının bu eğilimi sonucu partiler artık adaylarını belirlerken sadece parti örgütünün desteklemesini yeterli bulmayan, seçmeninde desteğini alabilecek adayları belirlemektedir.¹⁹¹ Bu durum her ne kadar böyle olsa da sonuçta liderin belirlediği liste üzerinde partinin aldığı oy oranına göre seçim çevresinden kontenjan belirlenmektedir. Bu durum ise parti içi demokrasiyi olumsuz etkiler. Çünkü liderin sıralı liste yapması milletvekillerinin lidere gözü kapalı itaatine neden olmakta ve liderlik sultasına sebep olmaktadır.

¹⁹⁰ YANIK, a.g.e., s. 166-167.

¹⁹¹ YAKIŞAN, Murat. **Seçmensiz Parti Seçimsiz Siyaset Olmaz**, İskenderiye Yayınları, İstanbul, 2014, s.86.

BEŞİNCİ BÖLÜM

5. TÜRKİYEDE PARTİ İÇİ DEMOKRASİ YÖNÜNDEN

AKP, CHP VE MHP TÜZÜKLERİNİN

KARŞILAŞTIRILMASI

Parti içi demokrasiyi etkileyen nedenlerden biride parti tüzüklerindeki antidemokratik uygulamalardır. Bu çalışmada AKP, CHP ve MHP'nin; parti üyeliği, organ ve delege seçimi, aday belirleme yöntemi, olağanüstü kongre toplantıları, kurultay ve büyük kongrelerin tabii üyeleri, partiden ihraç nedenlerine değinilecektir. Ayrıca Genel Başkan Adaylığı, Parti Meclisi – MKYK – MYK'nin yapısı ile ilgili tüzük maddelerinin parti içi demokrasiye uygunluğu yönünden ele alınıp incelenecektir. Aynı zamanda parti içi demokrasiyle ilgili tüzük maddesi yönünden farklılıklara değinilecektir.

5.1. Parti Üyeliği

CHP'de üst düzey yöneticiler, ülkeye önemli katkıda bulunanlar ve genel başkan tarafından önerilen kişiler Merkez Yönetim Kurulu kararıyla partiye üye olarak yazılabilir. Bu şekilde üye olanlar 3 ay geçmeden seçme hakkını kullanamazlar fakat bu kişilerin seçilme hakları vardır.¹⁹²

MHP'de partiye giren üyelere, kongre delegeliği ile yönetim ve disiplin kurulu başkan ve üyeliği gibi görevlerde seçme, seçilme hakkı için üyelik kaydından itibaren üç ay ön süre şartı getirilmiştir.¹⁹³

AKP'de ise delege seçimlerinde üyelerin tanınmasını sağlamak amacıyla, seçimlerden 15 gün önce, üyeleri tanıtacak listeler saydam bir şekilde belirtilir. Liste hazırlanırken genel merkez üye kayıtları esas alınır. Bu durum tutanakla tespit edilir.¹⁹⁴

Politik mevkiler genellikle seçimle gelen yerlerdir. Ancak CHP'de bu durumun bürokratik bir makam olarak kullanılması hem seçim hukukuna hem de

¹⁹² <https://www.chp.org.tr/Assets/dosya/chp-tuzugu-2015-01-12.pdf>, md. 12., 21.11.2015.

¹⁹³ https://www.mhp.org.tr/usr_img/_mhp2007/kitaplar/mhp_parti_tuzugu_2009_opt.pdf, md. 10., 21.11.2015.

¹⁹⁴ <https://www.akparti.org.tr/upload/documents/tuzuk-2013-1.pdf>, md. 30/2., 21.11.2015.

demokrasiye aykırıdır. CHP buna benzer durumları önlemek için 26.02.2012 tarihinde Olağanüstü Kurultay kararıyla tüzük değişikliğine gitmiştir. Yapılan değişiklikte partiye kayıt olan yeni üyeler kayıtlarından itibaren 3 ay geçmedikçe yalnızca seçme haklarından yararlanamayacaklardır.¹⁹⁵

MHP tüzüğünde de aynı önlem alınmış fakat seçilme hakkına 3 ay şartı getirilmesi demokratik geleneklere aykırıdır.

AKP'nin ise yeni üyelere delege seçimlerinde oy kullanması yönünden süre şartı öngörülmemiş fakat seçim zamanlarında listelerde üyeler açık bir şekilde belirtilerek, adayların üyelere ulaşma imkânı sağlanmıştır. Bu imkân ile adaylar seçim öncesi üyeler ile iletişim kurma ve kendini tanıtmaya imkânına sahip olacaktır. Dolayısıyla seçim güvenliği de sağlanmış olur.

Siyasi partilere yeni kayıt olan üyelere seçme hakkı için azami ön süre şartı getirilmesi uygundur ancak seçilme haklarına süre şartı getirilmesi demokratik değildir. Partiler, partiye kayıtlı üyelerin açık adresleri ve telefonlarını sadece seçim zamanlarında değil istenildiği zaman sadece parti üyelerine bildirimini açık tutmalıdır. Dolayısıyla seçimlerin daha güvenli olmasına ortam hazırlanmış olunacaktır.

5.2. Organların veya Delegelerin Seçim Şekli

CHP, il ve ilçe kongrelerinde tek ve ortak liste yani çarşaf liste yöntemi uygulanır. Fakat kongre üyelerinin onda birinin yazılı önerisi ve kongreye katılanların salt çoğunluğuyla blok liste yapılabilir.¹⁹⁶

AKP'de organ ve delege seçimlerinde liste yöntemi kullanılır. Eğer buna uygun bir öneri yapılmamış ise adaylar kesinleştikten sonra divanca soyadı esasına göre çarşaf liste sıralaması yapılır. Yapılan bu listede hangi soyaddan başlanılacağına kura ile karar verilir.¹⁹⁷

MHP'de ise aday listeleri, ayrı veya tek liste hâlinde oy pusulası olarak düzenlenir. Tek liste olması durumunda, seçmenler aday isimlerinin yanındaki kutucuğa seçilecek aday sayısı kadar işaret koyar. Birden fazla liste olması durumunda, seçmenler

¹⁹⁵ İZGİLİ, Mesut. **CHP Yeni Oldu Mu Tüzük Demokratikleşti Mi**, Karınca Yayınları, Ankara, 2013, s.98.

¹⁹⁶ <https://www.chp.org.tr/Assets/dosya/chp-tuzugu-2015-01-12.pdf>, md. 48/j., 22.11.2015.

¹⁹⁷ <https://www.akparti.org.tr/upload/documents/tuzuk-2013-1.pdf>, md. 46/7., 22.11.2015.

liste üzerinde istemediği adayın üstünü çizerekten diğer listelerden veya listede adı olmayan bir aday ismini yazarak oylama yapabilmektedir.¹⁹⁸

Çarşaf liste, adayların yazılı olduğu liste oy pusulası haline getirilir. Bu pusula üzerinden seçilecek aday sayısı kadar, isimlerin yanındaki kutucuklar işaretlenerek oylama yapılır. Seçilecek aday sayısından fazla işaretli olan pusulalar geçersizdir. Çarşaf liste yöntemi ile uygulanan bir de anahtar liste uygulaması vardır. Anahtar liste uygulaması ise genel başkan veya partinin önde gelen isimleri tarafından belirlenen adaylar listeye yazılarak seçmenlere sunulmasıdır.

Blok liste yöntemi ise adaylar gruplar halinde listelere yazılır. Örneğin A listesine bir grup, B listesine bir grup aday yazılır. Seçmenler A veya B listesinden birine grup halinde oy verir.

Blok liste uygulamasında delegeler, başkan adayları ya da gruplar tarafından hazırlanan listelere oy vermektedirler. Liste üzerinde herhangi bir değişiklik yapılamaz. Çarşaf liste oylamasında ise liste üzerinde delegeler istedikleri kişiye oy verme imkânına sahiptirler. Blok listede listeye alınmayan partili, aday olamazken çarşaf listede şartları uyan herkes, organ için bireysel olarak aday olabilir. Bu durumlar göz önüne alındığında çarşaf liste daha demokratik bir yöntemdir.¹⁹⁹

CHP'de Kılıçdaroğlu döneminde tüzükte yazılanlar gibi seçim yapılmadı. Çünkü Ankara ilçe ve il kongrelerinin seçiminde blok liste uygulamasına gidildi. İlçe başkanlarının kendi adamlarını delege yapması ve birçok üyenin seçimden haberi bile olmaması demokratik tüzük maddesini uygulamaya koyamadıktan sonra bu düzenlemeleri anlamsız kılmaktadır. Demokratik bir seçim olması için, mahalledeki kayıtlı oy verme hakkı olan üyelerin listesini, telefonlarını ve açık adreslerini herkesin göreceği şekilde delege adaylarına bildirim yapılmalıdır. Seçim işlemi bitince sandıkların açılması ve oyların sayım işlemi herkese açık bir şekilde değerlendirilmelidir. Kongrelerde delege seçimlerinde demokratik esaslara uyarak ilçelerde ilçe örgütü kurulduktan sonra il delegelerini, delegelerden de kurultayı, kurultaydan da genel başkan seçimi ve Parti Meclisi, Yüksek Disiplin Kurulu'nun oluşturulması parti içi demokrasinin işlemesi yönünden daha uygun olabilir. Bu

¹⁹⁸ https://www.mhp.org.tr/usr_img/_mhp2007/kitaplar/mhp_parti_tuzugu_2009_opt.pdf, md. 43., 22.11.2015.

¹⁹⁹ <http://www.sehirgazetesi.com.tr/yazardetay.asp?haber=33566&yazar=3>, 22.11.2015.

durumda hemşehricilik, adam kayırma, kendi ekibini kurmadan çok, seçimler emek ve liyakata dayanarak yapılmış olur.²⁰⁰

Demokrasinin işlemesi açısından çarşaf liste uygundur. Daha çok aday ve eşit fırsat imkanı tanır. Adaylar bu durumda hak ederek görev başına geliyor. Ne yazık ki delegeler çarşaf liste olarak belirledikleri tüzükleri kullanmıyor, yukarıdan gelen baskılara direnmeyip blok liste uygulamasına yöneliyorlar. Eğer gerçekten demokrasi isteniyorsa blok liste tüzükten tamamen çıkarılmalıdır. Yok, bazı durumlarda ihtiyaç duyulabilir deniliyorsa blok liste önerisini 1/10'dan 1/20'ye, karar sayısı salt çoğunluktan üçte ikiye çıkarılmalıdır. Oylama da parmak kaldırarak değil sandık başında yapılmalıdır.²⁰¹

CHP bu tüzük maddesi ile AKP ve MHP'ye göre kendini farklı kılmıştır. Parti içi demokrasinin işlemesi açısından tüzüklerde çarşaf liste usulünün uygulanması zorunlu olmalıdır.

5.3. Parti Meclisi, Merkez Karar ve Yönetim Kurulu ve Merkez Yönetim Kurulu'nun Yapısı

CHP'de Kurultay'dan sonra en yetkili organ Parti Meclisi'dir. 60 üyeli ve 15 yedek üyesi olan bu organ genel başkan ve Kurultay tarafından gizli oyla seçilmiş üyelere oluşur. Parti meclisi toplantılarına; TBMM grup başkan vekilleri, grup yönetim kurulu üyeleri, kadın kolları ve gençlik kolları genel başkanları katılabilir, görüşlerini sunabilir, fakat oy kullanma hakları yoktur.²⁰²

AKP'de Büyük Kongre'den sonra en yetkili organ Merkez Karar ve Yönetim Kurulu'dur. 50 üyeden oluşan MKYK, Büyük Kongre tarafından gizli oyla seçilir. 25 yedek üye vardır. Genel Başkan MKYK'nin başkanıdır, yokluğunda protokol sırasındaki yardımcı başkanın yerine geçer.²⁰³

MHP'de Büyük Kongre'den sonra en üst seviyedeki karar organı Merkez Yürütme Kurulu'dur. Kurul, 75 asıl 25 yedek üyeden oluşur. Kurulu üyeleri Büyük Kongre tarafından seçilir.²⁰⁴

²⁰⁰ İZGİLİ, a.g.e., s. 124-125.

²⁰¹ İZGİLİ, a.g.e., s. 125-126.

²⁰² <https://www.chp.org.tr/Assets/dosya/chp-tuzugu-2015-01-12.pdf>, md. 37., 22.11.2015.

²⁰³ <https://www.akparti.org.tr/upload/documents/tuzuk-2013-1.pdf>, md. 73., 22.11.2015.

²⁰⁴ https://www.mhp.org.tr/usr_img/_mhp2007/kitaplar/mhp_parti_tuzugu_2009_opt.pdf, md. 53., 22.11.2015.

CHP, PM’de kadınlara ve gençlere yer vererek, kendi kesimlerini temsil etme hakkı vermiştir. Fakat PM tüm partiyi temsil etme açısından yetersizdir. Kadın ve gençlere oy hakkının verilmemesi de demokratik değildir. Parti meclisine büyükşehirlerdeki belediye ve il başkanları, bölge başkanlarının kendi aralarında seçtikleri il başkanının katılması hem daha bir demokratik temsil sistemini oluşturur hem de tabandan merkeze halk ile iletişim kurulması daha gerçekçi olur.²⁰⁵

AKP ve MHP tüzüğünde görüldüğü üzere herhangi bir bildirimde bulunulmamıştır. Parti meclisi, merkez karar ve yönetim kurulu ve merkez yönetim kurulu partilerin tüzük ve programının oluşmasında ve topluma benimsetilmesinde önemli rol oynamaktadır. Parti meclisi, merkez karar ve yönetim kurulu ve merkez yönetim kurulu tabandan tavana gerekli koordinasyonu sağlar. Dolayısıyla parti örgütlerini temsil etme açısından gerekli kesimlere yer verilmelidir.

5.4. Aday Belirleme Yöntemi

CHP milletvekili adaylarını belirlerken ön seçim, aday yoklaması ve merkez yoklaması yöntemlerini kullanır. CHP, ön seçim ve aday yoklamasına öncelik vermiş, merkez yoklamasına ise % 15 sınır getirmiştir. Hangi yöntemin kullanılacağına PM karar verir.²⁰⁶

AKP’de milletvekili adayları ön seçim, teşkilat yoklaması, merkez yoklaması usullerinden birinin veya birkaçının ya da tamamına göre belirlenmesine karar verilir. Bu karar MKYK tarafından verilir. Milletvekili seçimlerinde, adayların en az % 50’sinin ön seçim veya teşkilat yoklaması ile belirlenmesine özen gösterilir.²⁰⁷

MHP’de ise milletvekili seçimlerinde aday belirleme yöntemlerinde merkez adaylığı, merkez yoklaması, teşkilat yoklaması ve ön seçim yöntemlerinden biri veya birkaçı ya da tamamının uygulanmasına karar verilir. Hangi yöntemin kullanılacağına Merkez Yönetim Kurulu karar verir.²⁰⁸ Merkez adaylığında, TBMM üye tam sayısının yüzde beşini aşmamak öngörülmüştür.²⁰⁹

²⁰⁵ İZGİLİ, **a.g.e.**, s. 113-116.

²⁰⁶ <https://www.chp.org.tr/Assets/dosya/chp-tuzugu-2015-01-12.pdf>, m. 58., 23.11.2015.

²⁰⁷ <https://www.akparti.org.tr/upload/documents/tuzuk-2013-1.pdf>, md. 124., 23.11.2015.

²⁰⁸ https://www.mhp.org.tr/usr_img/_mhp2007/kitaplar/mhp_parti_tuzugu_2009_opt.pdf, md. 89., 23.11.2015.

²⁰⁹ https://www.mhp.org.tr/usr_img/_mhp2007/kitaplar/mhp_parti_tuzugu_2009_opt.pdf, md. 90., 23.11.2015.

CHP, PM kararıyla aday belirleme yönetmeliğinde değişiklik kararı almıştır. Yapılan bu düzenlemede ön seçim ya da aday yoklaması yapılan yerlerde TBMM üye tam sayısının % 5'i aşılmamak üzere merkez adayı gösterilebilir.²¹⁰ Bu düzenlemeye göre örneğin Adana ili 14 milletvekili çıkartan bir seçim çevresidir. Bu seçim çevresinde önseçim veya aday yoklaması yöntemi uygulanmasına rağmen ilk iki sıra adayı merkezi atamayla belirlenebilecektir. Yani önseçim veya aday yoklamasında yarışan adaylar ilk ikiden sonrası için yarışacaktır. Yapılan bu düzenleme ile genel başkanın % 5 oranındaki atama yetkisi ile birlikte % 15 olan kontenjan % 20'ye çıkmıştır.²¹¹

AKP'de de ön seçim veya teşkilat yoklaması usullerinden biri uygulanırsa, genel başkan TBMM üye tamsayısının % 5'ini aşmamak üzere liste sırasını belirleyerekten merkez adayı gösterebilir. Ön seçim veya teşkilat yoklaması kısmi uygulanırsa, bu kısmi yöntem ile seçilecek milletvekili sayısının % 5'i kadar merkez adayı gösterilebilir.²¹²

AKP girdiği her seçimde temayül yoklamasına başvurmaktadır. Yani teşkilatların oylaması sonucu, genel merkezin istediği oluyor. Oylama sonucunun gizli olması ise ister istemez akıllarda soru işareti bırakıyor. Bu gizlilik demokratik değildir.²¹³

MHP'de ise her ne kadar merkez adaylığı yöntemine % 5 sınır konulsa da parti örgütünün yapısı göz önüne alındığında çok da bir şeyin değişmediği görülür. Çünkü organ ve delegeler blok liste ile belirlendiği zaman genel başkan, Büyük Kongre ve MYK arasında bir fark kalmamaktadır. Merkez yoklaması yönteminde ise aday tespit yöntemi MYK tarafından belirlenmektedir. Dolayısıyla bu durum liderlik sultasına veya oligarşik eğilimlere yol açmaktadır.

Türkiye'de siyasi partiler, tabandan tavana olsun herkes parti içi demokrasinin olmamasından yakınmaktadırlar. Fakat siyasi partiler kendi tüzüklerini düzenlerken oligarşik eğilimlere veya lider sultasının oluşmasına yönelik düzenlemelere gitmektedirler. Merkez adaylığı, parti liderlerinin çalışmak istediği veya herhangi bir görevde uzman bulma yönünden sıkıntı yaşanılması durumlarında kullanılması

²¹⁰ <https://www.chp.org.tr/Assets/dosya/chp-yonetmelikleri-2015-01-12.pdf> md11

²¹¹ <http://www.gercekgundem.com/siyaset/92745/iste-chp-pmnin-ilk-karari>, 23.11.2015.

²¹² <https://www.akparti.org.tr/upload/documents/tuzuk-2013-1.pdf>, md. 126., 23.11.2015.

²¹³ <http://www.olay.com.tr/yazarlar/ahmet-emin-yilmaz/ak-parti-den-sonra-mhp-de-temayulle-aday-belirleyecek/1340/>, 23.11.2015.

yönünden uygundur. Ülkemizde uygulamada adayların % 80'ninden fazlası merkez yoklaması yöntemi ile belirlenmektedir.

Parti içi demokratik ilkelere uygun davranılması isteniliyorsa merkezi atamaya % 5 sınır getirilmeli, geri kalan adayların ise ön seçimle belirlenmesi zorunlu olması daha uygun olacaktır.

5.5. Olağanüstü Kongre Toplantıları

CHP, MHP ve AKP'nin tüzüklerinde olağanüstü kongre toplantısıyla ilgili şu düzenlemeler yapılmıştır.

CHP'nin olağanüstü kongre toplantılarında seçim yapılamaz. Fakat olağanüstü kongreyi isteyenlerin sayısı kongre üyelerinin yarısından bir fazlası olması durumunda seçim yapılabilir.²¹⁴

MHP'de büyük kongrenin olağanüstü toplantısında seçim yapılamaz.²¹⁵

AKP'de olağanüstü toplantıda seçimle ilgili bir duruma değinilmemiştir.

Türkiye'de siyasi partilerin sorunlarından biri de görev süresi devam eden liderin başarısız olması durumunda, lider değişimine müsaade etmeyen veya değişimi zorlaştıran parti tüzükleridir. Bu duruma neden olanlardan biri de olağanüstü toplantılarda seçim yapılmasını zorlaştıran ya da seçim yapılmasına izin vermeyen siyasi parti tüzükleridir.

Eski CHP Milletvekili Umut Oran ve Eski MHP Milletvekili Koray Aydın'ın basına yaptığı açıklamada kullandığı ifadeler ilginçtir.

Umut Oran “Türk siyasetinde normal yolla genel başkan değiştirmenin zor olduğuna dikkat çekti. Parti tüzüğünün daha katılımcı ve çoğulcu olması gerektiğini vurguladı. CHP'nin 93 yılda 7 genel başkan değiştirdiğini bildirmiştir. Genel Başkan girdiği seçimden partisi oy kaybı yaşarsa kurultayı acilen toplayıp güvenoyu istemelidir.”

Koray Aydın ise “Olağanüstü kurultay çağırısında bulunan Aydın, çok partili demokratik parlamenter sistemin tam manasıyla kurumsallaştırılıp işletilebilmesi için bütün kurumların demokratikleştirilmesi gerektiğine dikkat çekti. Siyasi partilerin

²¹⁴ <https://www.chp.org.tr/Assets/dosya/chp-tuzugu-2015-01-12.pdf>, m. 49., 03.12.2015.

²¹⁵ https://www.mhp.org.tr/usr_img/_mhp2007/kitaplar/mhp_parti_tuzugu_2009_opt.pdf, md. 63., 03.12.2015.

demokratik sistemin vazgeçilmez unsurları olduğunu ancak önce kendilerini demokratikleştirmelerinin şart olduğunu söyledi.”²¹⁶

Türkiye’de CHP, MHP ve hatta diğer parti genel başkanlarının uzun süre görevde kaldığı bir siyasi yapı vardır. CHP tüzüğünde lider değişimi, MHP tüzüğüne göre daha kolaydır. Partilerin tüzüklerindeki bu kural, parti liderlerinin başarısız olduğu dönemlerde yerlerine yeni bir lider seçilmesi yolunda büyük bir engeldir. Liderlerin ağzından eksik olmadığı demokrasi sözcüğünü, gerçekten uygulama gibi samimiyetleri varsa liderlik yarışında kendilerine rakip çıkmasına müsaade edecek tüzükler hazırlamaları gereklidir.

5.6. Kurultay ve Büyük Kongrelerin Tabii Üyeleri

CHP’de Kurultay’ın doğal üyeleri genel başkan, parti meclis üyeleri, TBMM’nin partili üyeleri ve bakanları, yüksek disiplin kurulu başkanı ve üyeleri olarak belirlenmiştir.²¹⁷

AKP Büyük Kongresi’nin onur üyeleri olarak belirtilen üyeler;

- Görevde bulunan Genel Merkez Parti İçi Demokrasi Hakem Kurulu Başkan ve üyeleri

- Parti ile üyelik bağı devam etmek kaydıyla Genel Başkanlık, Başbakanlık, Bakanlık, TBMM üyeliği

- Merkez Karar ve Yönetim Kurulu üyeliği

- Merkez Disiplin Kurulu Başkan ve üyeliği

- Parti İçi Demokrasi Hakem Kurulu Başkan ve üyeliği

- Genel Merkez Kadın ve Gençlik Kolları Başkanlığı yapmış olanlardır.

Bu kişilere söz hakkı tanınmış, delege olanlara da oy hakkı verilmiştir.²¹⁸

MHP’de ise Büyük Kongre’nin tabii delegeleri partinin Genel Başkanı, MYK, merkez disiplin kurul üyeleri, partili bakan ve milletvekilleri ile üyelikleri devam eden parti kurucularından oluşur. Tabii delegeler arasında parti kurucuları sayısı büyük kongre üye sayılarının % 15’ini geçerse genel başkan % 15 sınır koymaya yetkilidir.²¹⁹

²¹⁶ <http://www.bugun.com.tr/son-dakika/mhp-ve-chpdeki-olaganustu-kurultay-1945674.html>, 03.12.2015.

²¹⁷ <https://www.chp.org.tr/Assets/dosya/chp-tuzugu-2015-01-12.pdf>, md. 53., 03.12.2015.

²¹⁸ <https://www.akparti.org.tr/upload/documents/tuzuk-2013-1.pdf>, md. 62/3., 03.12.2015 .

²¹⁹ https://www.mhp.org.tr/usr_img/_mhp2007/kitaplar/mhp_parti_tuzugu_2009_opt.pdf, md. 61., 03.12.2015.

CHP’de kurultayın doğal üyeleri arasında kadın kolları ve gençlik kolları genel başkanlarının olmaması kurultayın tüm örgütü temsil etmediğinin göstergesidir.²²⁰

CHP kurultayı, AKP ve MHP büyük kongreleri parti örgütünü temsil açısından yeterli yapıda değildir. AKP’de delege olanlara oy hakkı verilmişken, CHP ve MHP’de bu tarz bir düzenleme yapılmamıştır. MHP’de kongreye parti kurucuları açısından % 15 sınırının getirilmesi parti örgütünü temsil etme açısından önemli bir adımdır.

5.7. Genel Başkan Adaylığı

CHP’de genel başkanlığa aday olabilmek için, üye tam sayısının en az % 10 yazılı önerisi gerekir. Başkanlık divanı öneriyi ve imza sahiplerinin adlarını okur ve varsa itirazları karara bağlar. Bir delege, adaylardan sadece biri için imza verir.²²¹

AKP’de, büyük kongre’de parti genel başkanlığına aday olabilmek için kongre üye tam sayısının % 20 yazılı öneride bulunması gereklidir. Öneriler görevli üye gözetiminde imzalanır. Aynı kişi Kurucu Genel Başkanlık hariç, kesintisiz en fazla 4 olağan dönem genel başkan seçilebilir.²²²

MHP genel başkan aday olabilmek için 40 genel kurul delegesinin önerisi gerekmektedir. Aynı zamanda milletvekili şartlarına sahip olmak, başka partilerin üyesi ya da aday olmamış olmak ve en az bir önceki olağan kongre tarihi itibarıyla parti üyesi olma şartlarına sahip olunmalıdır.²²³

CHP’de genel başkan adaylığı için % 20 olan öneri % 10’a çekilmiş ve önerinin divan üyelerinin gözetiminde imzalanması yerine divan tarafından imza sahiplerinin adlarının okunması olarak tüzük değiştirilmiştir. CHP’de yapılan bu değişiklik parti içi demokrasi yönünden, partiye ilerleme sağlamıştır. CHP’de lider değişimi için uygun şartlar oluşturulmuştur. Çünkü eski Başkan Baykal’a karşı aday çıkması rakamsal orana göre daha zordu. Aynı zamanda delegeler imzalarını denetim ve gözetim altında değil özgürce kullanabilmektedir.²²⁴

AKP’de % 20 öneri CHP’ye göre yüksek bir orandır. Yeterli delege desteğini bulamayan kişiler aday aday olarak yarışa katılamamaktadır. Örneğin % 10 gibi uygun bir oran şartı getirilirse, güçlü adaylar, görevi devam eden başkana karşı rakip

²²⁰ İZGİLİ, a.g.e., s. 129.

²²¹ <https://www.chp.org.tr/Assets/dosya/chp-tuzugu-2015-01-12.pdf>, md. 55a., 05.12.2015.

²²² <https://www.akparti.org.tr/upload/documents/tuzuk-2013-1.pdf>, md. 69-75., 05.12.2015.

²²³ https://www.mhp.org.tr/usr_img/_mhp2007/kitaplar/mhp_parti_tuzugu_2009_opt.pdf, md. 69., 05.12.2015.

²²⁴ İZGİLİ, a.g.e., s. 130., 05.12.2015.

olabilecektir. Makul bir delege desteğinin ön görülmesi partiye zarar vermez yarar sağlar. Bizim görüşümüzce % 10 olarak belirlenen delege desteği ile liderlik yarışında yeni adaylara imkân sağlanmış olur ve bu oran parti içinde liderlik sultasını zorlaştırır.

AKP, genel başkana dönem sınırlaması ile kendini diğer partilerden farklı kılmıştır. Bu madde parti içi demokrasi açısından önemlidir. Çünkü liderlik sultasını önleyici bir maddedir. Bu durum tabi ki başarılı bir liderin görevini yürütmesine engel olur. Aynı zamanda seçilme hakkı da elinden alınacağı için demokratik değildir. Başarılı bir liderden nihai amaç için birleşen parti tabanı ve toplum da memnun olacağı için başarılı bir lidere dönem sınırlaması getirmek demokratik değildir. Başarısız bir lidere dönem sınırlandırılmasının getirilmesi daha uygundur.

MHP'de ise 40 genel kurul delegesinin önerisini almak dışında bu kadar detaylı şartlar aranması güçlü aday veya adayların çıkmasına engel olur. MHP tüzüğünün bu maddesi parti başkanlığını kariyer bir meslek gibi görüyor ifadesi yerinde olur.

5.8. Partiden İhraç Nedeni

CHP'de kesin çıkarma cezası olarak sayılanlar için de parti tüzük ve programına aykırı davranmanın kesin ihraç olduğu düzenlenmiştir.²²⁵

AKP'de kesin çıkarma cezası olarak sayılanlar için de parti tüzük ve programına aykırı davranmanın kesin ihraç olduğu düzenlenmiştir.²²⁶

MHP'de kesin çıkarma cezası olarak sayılanlar için de parti tüzük ve programına aykırı davranmanın kesin ihraç olduğu düzenlenmiştir.²²⁷

Bu kadar geniş düzenlemenin oluşturacağı olumsuzluğa örnek bir olay MHP'de yaşanmıştır. MHP'nin 1 Haziran 2015 seçimlerinde başarısız olduğunu ifade eden Sinan Oğan MHP lideri Devlet Bahçeli tarafından önce milletvekilliği aday listesinden çıkarılmış daha sonraki süreçte ise ihraç edilmesi istenmiştir. Iğdır İl Başkanı olarak görev yapan Sinan Oğan hakkında il disiplin kurulu herhangi bir suç işlemediği yönünde karara varmıştır. Disiplin kurulunun bu kararı ise partinin genel merkezini memnun etmemiş ve genel merkez tarafından Iğdır İl Teşkilatı'nın görevine

²²⁵ <https://www.chp.org.tr/Assets/dosya/chp-tuzugu-2015-01-12.pdf>, md. 70., 05.12.2015.

²²⁶ <https://www.akparti.org.tr/upload/documents/tuzuk-2013-1.pdf>, md. 117., 05.12.2015.

²²⁷ https://www.mhp.org.tr/usr_img/_mhp2007/kitaplar/mhp_parti_tuzugu_2009_opt.pdf, md. 78., 05.12.2015.

son verilmiştir. MHP Merkez Disiplin Kurulu Sinan Oğan'ın partiden ihracına karar vermiştir.²²⁸

Bu kadar bir geniş düzenleme parti içi demokrasiyi zedeler. Çünkü kişi parti ideolojisi ile ters düşmek korkusuyla, fikirlerini beyan etmemekte veya özgürce partiyi eleştirememektedir. Tartışmak bir yana bir dahaki dönemde tekrar aday olmak veya bakan olabilmek için oligarşik yönetimlere veya liderlere gözü kapalı itaate neden dahi olabilmektedir. Yönetimle veya liderle ters düşülen durumlarda kişiler genelde partiden ihraç edilmektedir.

5.9. Merkez Yönetim/Yürütme Kurulu

CHP'de parti meclisinden sonra en yetkili organ merkez yönetim kuruludur. CHP genel başkanı MYK'nin de başkanıdır. Genel başkan, başkan yardımcıları ve genel sekreter olmak üzere en az 17 kişiden oluşur. Kurulun genel sekreteri, genel başkan tarafından seçilir. İstifa eden, düşürülen ya da değiştirilen üyenin yerine yenisi genel başkan tarafından seçilir.²²⁹

AKP'de merkez yürütme kurulu en üst icra organıdır. Kurul, genel başkan ve yardımcıları, genel sekreter, TBMM parti grup başkanı ve grup başkan vekillerinden oluşur. Genel başkan ve TBMM grup başkan vekilleri hariç geri kalan MYK üyeleri genel başkan tarafından, MKYK üyeleri arasından belirlenir. Bu kurulun üyelerini genel başkan kısmen veya tamamen değiştirebilir. İstifa eden veya düşürülen üye yerine genel başkan, MKYK arasından yenisini seçer.²³⁰

CHP'de genel sekreterin genel başkanca seçilmesi güçlü genel sekreterlik kavramını ortadan kaldırdı. Fakat bu durum demokratik değildir. Üstelik bu durum liderinde parti içindeki gücünü artırmaktadır.²³¹

CHP kurultayında üyeler çarşaf liste ile değil de blok liste ile belirlenmesi durumunda genel başkan, kurultay, parti meclisi, merkez karar ve yürütme kurulu ve merkez yönetim kurulu arasında bir fark kalmıyor.²³² CHP genel başkanının MYK'de istifa eden, düşürülen veya değiştirilen üyenin yerine yenisini seçmesi demokratik değildir.

²²⁸ <http://www.milliyet.com.tr/sinan-ogan-partisinden-ihrac-edildi/siyaset/detay/2108003/default.htm>, 05.12.2015.

²²⁹ <https://www.chp.org.tr/Assets/dosya/chp-tuzugu-2015-01-12.pdf>, md. 39., 06.12.2015.

²³⁰ <https://www.akparti.org.tr/upload/documents/tuzuk-2013-1.pdf>, md. 79., 06.12.2015.

²³¹ İZGİLİ, a.g.e., s. 118.

²³² İZGİLİ, a.g.e., s. 119.

Aynı durum AKP’de de vardır. AKP’nin de seçim yöntemi göz önüne alındığında, genel başkan, büyük kongre, merkez karar ve yürütme kurulu ve merkez yürütme arasında bir fark kalmamaktadır. MYK yapısının genel başkan tarafından belirlenmesi demokratik değildir.

Bu organların üyelerinin ve başkanlarının seçimle belirlenmesi, üyeliği düşen kişi için yedek üye uygulamasının olması daha demokratik olacaktır. Bu durumda parti içi iktidarın tek elde toplanması önlenmiş olur. Aynı zamanda parti örgütünün yönetime katılması sağlanmış olunur.

5.10. Parti İçi Demokrasi Hakem Kurulları

AKP’nin 98. maddesinde parti içi demokrasi hakem kurulları düzenlenmiştir. AKP bu maddesiyle bir ilki getirmiştir. Bu kurul parti içindeki tartışmaları, sulh yolu ile hallederek parti içi demokrasiyi gerçekleştirmek istemiştir. Bu kurul genel merkez ve illerde görev yapmaktadır. Kurulun kararları çekişmenin tarafları için bağlayıcıyken parti tüzel kişiliği açısından tavsîye niteliğindedir.²³³

AKP’deki bu düzenleme bir ilktir. Partide birliğin sağlanması için faydalı olan bu kurulun, parti içi demokrasi açısından daha çok tehlike oluşturan lider sultası, aday tespiti, parti disiplini, üyelik, blok liste gibi konulara çözüm bulması olanaksız gözükmektedir.²³⁴

CHP ve MHP tüzüğünde ise parti içi demokrasiyi gözetecek veya koruyacak bir tüzük maddesi düzenlenmemiştir.

5.11. Parti Adayı Olarak Seçilmiş Olanların Yeniden Adaylığı

AKP’de 3 dönem üst üste milletvekili olanlar, bir dönem ara vermeden tekrardan milletvekili adaylığı olarak partiye başvuramamaktadır.

CHP ve MHP’de olmayan bu dönem sınırlaması kuralı, parti içi demokrasiyi işletmek açısından önemlidir. Çünkü bu düzenleme ile parti içinde oligarşik eğilimlerin oluşmasına müsaade edilmemiş olmaktadır.

Daha öncede ifade ettiğimiz gibi politik mevkiler seçimle gelinen yerlerdir. Fakat aday belirleme yöntemini göz önüne aldığımızda, adaylar, listenin üst sıralarına

²³³ <https://www.akparti.org.tr/upload/documents/tuzuk-2013-1.pdf>, md. 98-99-102, 06.12.2015.

²³⁴ EKİZCELEROĞLU, a.g.e., s. 205.

adlarını yazdırıp şahsını partinin üstünde tutarak tekrar adaylık başvurusunda bulunabilmektedir. Bu tarz yönetimlerde demokrasiden söz etmek imkânsızdır.

7 Haziran 2015 seçimlerinden sonra hükümet kurulamadığı için 1 Kasım 2015'te tekrardan genel seçimlere gidildi. İki seçim arasındaki sürenin kısa olmasından dolayı AKP'de 3 dönem kuralına istisna getirildi.²³⁵ Dolayısıyla 3 dönem sınırında olanlara tekrardan aday olabilme imkânı tanındı. Fakat AKP bu durumu bir defaya mahsus yapmıştır. Yani 3 dönem kuralı bundan sonraki seçimler için geçerlidir. AKP kendi içerisinde yaptığı istişare ile 3 dönem kuralını esnetse de, CHP ve MHP böyle bir kurala yer vermemiştir.

²³⁵ <http://www.haberler.com/ahmet-davutoglu-kongre-konusmasına-fatih-7684671-haberi>, 06.12.2015.

6. GENEL SONUÇ ve DEĞERLENDİRME

Siyasi partilerin gerçek anlamda ortaya çıkması köken olarak demokrasi kavramına göre daha yeni sayılır. Bu durum her ne kadar böyle olsa da siyasi partiler demokrasinin vazgeçilmez unsurları olmuştur.

Siyasi partilerin; toplumda çeşitli siyasal görüş ve çıkarların bağdaştırılması, halk ile devlet arasında aracılık etme, siyasi bir okul olma, iktidar olarak ülkeyi yönetme veya muhalefet olarak azınlık haklarını savunmak gibi önemli fonksiyonları vardır. Dolayısıyla siyasal partilerin, parti iç düzeni dediğimiz parti iç organların oluşumu, milletvekili adayların belirlenme şekli, parti içi iktidarın paylaşılması gibi konularda ne kadar demokratik olduğu çok önemlidir. Çünkü kendi iç düzeninde demokrasiden yoksun olan bir partinin yönetim konusunda da demokratik uygulamalar sergilemesi beklenilemez.

Parti içi demokrasiyi etkileyen içsel ve dışsal faktörleri açıklamıştık. Dışsal faktörlere baktığımızda partilerde ve toplumda siyasal kültür kavramının oluşmadığını söyleyebiliriz. Çünkü aynı parti içerisinde farklı görüş ve düşüncede olanlar partiden ya dışlanmaktadır ya da ihraç edilmektedir. Bu duruma Eski MHP Milletvekili Sinan Oğan'ı örnek gösterebiliriz. Daha önce de açıklandığı gibi Sinan Oğan partisinin 7 Haziran 2015 seçimlerindeki başarısızlığını eleştirince önce milletvekilliği adaylığından çıkarıldı, daha sonra da partisinden ihraç edildi. Toplumun siyasete bakış açısına baktığımızda seçmen eğilimi olarak AKP, MHP ve CHP'nin belirli bir kemik yapıda oy oranı vardır. Tabi ki herkes bir ideolojiye sahip olabilir ve buna herkesin saygı göstermesi gerekir. Fakat burada bahsedilen durum kişinin parti kökenine veya parti ismine ya da parti liderine duyduğu sempati sonucu varsa yoksa X Partisi diyerekten tutumundan vazgeçmemesidir. Siyaset, toplum ile siyasi parti ya da partiler arasında bir değiş tokuştur. Toplumun menfaatine uygun düşen vaatler veya çalışmalar hangi parti programındaysa seçmenin eğilimi de o yönde olmalıdır. Bilinçli bir seçmenin olması demek hakkını koruyan gözetebilen vatandaş demektir. Aynı zamanda bilinçli vatandaşların olması parti içi demokrasiyi de olumlu yönde etkileyecektir.

Hükümet sistemimizde ise başbakanın anayasal yetkisinden dolayı kabine üyelerini dilediği gibi atayabilmesi veya görevden alması parti içi demokrasiyi olumsuz etkilemektedir. Bu yetki liderin parti içerisindeki hâkimiyetini arttırır. Bu nedenle koltuğunu kaybetmek istemeyen ya da bakan olabilmek amacıyla kabine üyeleri,

başbakan ile ters düşmemek için fikirlerini özgürce açıklayamamaktadır. Aynı şekilde seçim sistemi ve milletvekili adaylarının belirlenmesi de lidere parti içerisinde mutlak hâkimiyet sağlamaktadır. Çünkü adayların çoğunluğu merkez yoklaması yöntemi ile belirlendiği için seçmenler adaylara değil partilere oy vermektedir. Dolayısıyla genel merkezin belirlediği listelerde, ilk sıralarda olanların seçilme şansları daha yüksektir. Listeye girmek veya bir dahaki dönemde tekrar aday olabilmek için parti veya kabine üyeleri lider ve kadrosuna daha bağımlı hale gelmektedir. Bu durumda ise parti içerisinde lider sultası veya oligarşik gruplar daha baskın olmaktadır. Böyle bir yöntemde parti içi demokrasi ilkelerine uygun hareket edilemez.

Parti içi iktidarın kişiselleşmesine neden olan olaylardan biri de karizmatik liderlik kavramıdır. Günümüzde siyaset parti liderleri üzerinden yürütüldüğü için parti liderlerinin karizmatik oldukları izlenimi oluşturulmuştur. Karizmatik lider geniş halk kitlelerini etkileyip başarı elde ettiği için bu başarıdan parti üyeleri de faydalanmaktadır. Dolayısıyla liderin parti içerisindeki baskın eğilimlerine, parti üyeleri karşı çıkmak şöyle dursun, liderin bu gücünden faydalanmaktadırlar. Bu durumda bilincinde olan liderler kendilerini vazgeçilmez biri olarak görüp partiyi kendi mülkü gibi kullanma eğiliminde olabilmektedir. Siyasette demokrasinin en önemli ölçütü seçimlerdir. Dolayısıyla liderlerin mensubu oldukları partiyi kendi malları gibi kullanmasının demokrasiyle bağdaşır yanı yoktur.

Parti başkanı seçildikten sonra liderler, seçimde nasıl başarı elde ederim düşüncesinden çok parti içerisindeki gücünü artırmaya yönelik çalışmalarda bulunmaktadır. Türkiye’de parti liderlerinin parti üzerinde mutlak hâkimiyet kurmasından dolayı liderlik sultası oluşmaktadır. Siyasette yer edinebilmek için ise parti üyeleri, liderlerine sorgusuz sualsiz itaat etmektedir. Liderle veya yakın kadrosu ile ters düşen ve partisinin kararlarını eleştiren kişiler ise disipline sevk edilerek genel başkanın isteği ile partiden ihraç edilebilmektedir. Aynı zaman da katı bir parti disiplininin olması hem parti içi demokrasiyi zedeler hem de liderlerin parti içerisindeki mutlak hâkimiyetini arttırmaktadır.

Siyasi partilerin parti içi demokrasi ilkelerine aykırılıkları nedeniyle Anayasa Mahkemesi ihtar kararı vermekteydi ve ihtara uymayan partilere yaptırım olarak devlet yardımından kısmen veya tamamen yoksun bırakma kararı veriliyordu. Devlet yardımı almayan partiler açısından adaletsiz olduğu için bu yaptırım iptal edilmiştir. Bu

yargı alanındaki boşluk ise partileri, parti içi demokrasi ilkelerini uygulama konusunda bir nevi serbest bırakmıştır.

Parti içi demokrasiyi olumsuz yönde etkileyen nedenlerden biri de SPK'dır. Parti organlarından büyük kongrenin oluşumuna baktığımızda demokratik bir yapısı yoktur. Çünkü doğal üye seçime girmeden büyük kongrede üye hakkını kazanmaktadır. Aynı zamanda köy ve mahalle parti üyelerince ilçe kongresi, ilçe kongresince seçilen delegelerden ise il kongresi, il kongresince seçilen delegelerden ise büyük kongre üyeleri belirlenmesi ile üç dereceli seçim yapısı vardır. Tek dereceli seçimler daha demokratik olduğu için bu durum demokratik esaslara aykırıdır.

SPK'de bir diğer olumsuzluk ise parti genel başkanlarına dönem sınırlaması getirmemesi ve çok geniş yetkiler tanınmasıdır. Dönem sınırlaması olmamasından ötürü genel başkanlar, başarısızlığına rağmen buldukları konumdan ayrılmamaktadırlar. Aynı zamanda kendilerine rakip gördükleri kişileri kolayca partiden ihraç edebilmektedir. Bu durum parti içerisinde liderin gücünü artıran liderlik sultasına neden olan durumlardır. Benzer bir düzenleme il ve ilçe teşkilatlarında da görülmektedir. İl ve ilçe başkanları için azami görevde kalma süresi getirilmiş fakat dönem sınırlaması ile ilgili bir düzenleme yapılmamıştır. Dönem sınırlamasının olmaması oligarşik eğilimlere yol açmaktadır.

Parti üyeliği konusunda ise üyelere herhangi bir güvence getirilmemesi, liderle veya oligarşik gruplarla fikir ayrılığına düşen kişilerin veya kişinin en doğal hakkı olan eleştiride bulunma özgürlüğünü kullanması, üyelerin partiden ihraç edilmesiyle sonuçlanmaktadır. Bu durumda genel başkan veya baskın grubun görüşleri doğrultusunda hareket etmek zorunda kalırlar yani bir nevi parti içinde tek seslilik olmaktadır. Üyelerin düşüncelerini özgürce paylaşamadığı bir ortamda ise demokrasiden bahsedilemez.

SPK'de düzenlenen aday tespit yönteminde ise partilerin ön seçim sistemini kullanması zorunluydu fakat daha sonrasında değişikliğe gidilmiş; ön seçim, merkez yoklaması ve aday yoklaması yöntemlerini belirlemede partiler serbest bırakılmıştır. Bu durum ise partilerde keyfiliğe yol açmış, adayların % 80'den fazlası merkez yoklaması yöntemi ile belirlenmiştir. Yani liderlerin belirlediği kişiler parlamentoya girebilmektedir. Dolayısıyla böyle bir düzenleme de liderlik sultasına neden olmaktadır.

AKP, CHP ve MHP'nin tüzüklerine baktığımızda parti üyeliği açısından, CHP yeni üyelerine seçme hakkını kullanması yönünden üç ay süre şartı öngörmüştür. MHP

ise hem seçme hem de seçilme hakkını kullanması yönünden üç ay süre şartı öngörmüştür. AKP’de ise herhangi bir süre şartı yoktur fakat adayların adresleri, telefonları açık bir şekilde seçmenlere, seçimlerden 15 gün öncesinden belirtilmektedir. Partiye yeni giren üyelerin seçme hakkını kullanmasına yönelik 3 ay süre şartı getirilmesi uygundur fakat seçilme hakkına süre şartı konulması anlamsızdır. Çünkü yeni üyenin oy vermesinin belli bir süreye tabi tutulması, kişinin belli bir adaya menfaat sağlamasını önlemek amacıyla ya da naylon üyeliği engellemek açısından uygundur. Fakat partiye yeni kaydolun üyenin aday olması bir başkasına menfaat sağlamayacağından, süre şartının getirilmesi seçilme hakkına engel koyulması demokratik değildir. Üyelere ulaşılabilir açık adres ve telefon gibi bilgilerin bildirilmesi ise seçimleri daha şeffaf kılmaktadır. Siyasi partilere yeni kaydolun üyelere 3 ay şartı getirilmesi normal karşılanabilir. Bunun yanında siyasi partiler, sadece seçim zamanlarında değil parti üyelerinin istediği zaman diğer üyeleri tanıması ve diğer üyelerle iletişim kurması açısından imkân sunulmasının sağlanması da uygun olacaktır.

Partilerin organ ve delege seçim şekline baktığımızda çarşaf liste uygulaması ile her ne kadar CHP demokratik gözükse de uygulamada bunu gösterememektedir. AKP’de liste yöntemi kullanılması, MHP tüzüğündeki keyfilik ise parti içi demokrasiden yoksun olduğumuzu göstermektedir. Çünkü lider veya lidere yakın kadroların istediği kişiler listeye yazılmakta üyeler ise hazır olan listeyi oylamaktadır. Yani üyelere herhangi bir seçim hakkı tanınmamaktadır. Böyle bir süreçte ise yetenekli ve donanımlı kişiler siyasetin dışında kalmaktadır.

Aday belirleme yöntemine baktığımızda ise CHP’nin önseçime öncelik vermesi, AKP’nin en az % 50’sini ön seçimle belirlemesi, MHP’de ise keyfi tutumun olması parti içi demokrasi ilkesine uygun hareket edilmesi yönünden yeterli değildir. CHP her ne kadar aday belirlemede önseçime öncelik verse de önseçim yaptığı yerlerde, TBMM üye tamsayısının % 5’ini aşmamak üzere merkez aday göstermektedir. Bu durumun etik olduğunu söyleyemeyiz. Çünkü ön seçim yapılan bölgede partinin 1., 2. ve 5. sıraları kontenjan olarak ayırabilmektedir. Dolayısıyla yapılan ön seçimde adaylar bu sıradan sonraki sıralamalar için yarışmış olacaktır. AKP, temayül yoklamasına başvurmuş MHP ise adayların çoğunluğunu merkez yoklaması yöntemi ile belirlemiştir. Aday belirleme yöntemi ile 3 partinin de tüzüğü demokrasi ve parti içi demokrasi kavramından uzaktır. Parti içi demokrasi ilkesine uyulması yönünden, ön seçim zorunlu

olmalı aynı zamanda o bölgeden merkez adayı gösterilmemeli ve merkez adaylığı % 5 sınırlı bir yöntemle uygulanmalıdır.

Olağanüstü kongre toplantısına baktığımızda CHP’de seçim, üyelerin salt çoğunluğuyla olabilmekte iken, MHP’de seçim yapılmasına müsaade edilmemiştir. AKP’de ise herhangi bir düzenleme yoktur. Günümüzdeki son gelişmelere baktığımızda parti liderlerini değiştirmek isteyen yönetimler veya adaylar bu engelleme yüzünden ne aday olabilmekte ne de liderlik yarışında katılabilmektedir.

Genel başkan adaylığında AKP hariç CHP ve MHP’de bir dönem sınırlaması getirilmediği için liderler üst üste başarısız oldukları dönemde bile görevlerini devam ettirmektedir. Bu durum ise parti içerisinde liderin gücünü artıran ve liderlik sultasının ne denli etkin olduğunu göstermektedir.

AKP, CHP ve MHP tüzüklerini ve SPK’yi incelediğimizde ülkemizde parti içi demokrasiden söz etmek çok zordur.

Geçmişten bugüne demokrasi yolunda önemli gelişmeler olsa da ülkemizde demokrasi kültürünün zayıf olduğunu söylemek çok da yanlış bir ifade olmamaktadır. Çünkü tek adam yönetimi veya lider egemenliği halen devam etmektedir.

7. KAYNAKÇA

KİTAPLAR

- Akad M., Dinçkol, VB. (2009). **Genel Kamu Hukuku**, Der Yayınları, Gözden Geçirilmiş 5. Basım, İstanbul.
- Akyol, T. (2015). **Türkiye'nin Hukuk Serüveni**, Doğan Egmont Yayıncılık ve Yapımcılık Tic. A.Ş., 2. Baskı, İstanbul
- Çam, E. (1977). **Siyaset Bilimine Giriş**, Güryay Matbaacılık, İstanbul.
- Demir, F. (1998). **Demokrasilerde Hükümet Sistemleri ve Başkanlık Hükümeti Rejimi**, Ege Genç İşadamları Derneği Yayınları, İzmir.
- Duverger, M. (1974). **Siyasi Partiler**, Çeviren Ergun Özbudun, Bilgi Yayınevi, 2. Baskı, İstanbul.
- Erdoğan, M. (2015). **Anayasal Demokrasi**, Siyasal Kitabevi, Ankara.
- Ergun, T., Polatoğlu, A. (1984). **Kamu Yönetimine Giriş**, TODAİE Yayını, Sevinç Matbaası, Geliştirilmiş 2. Baskı, Ankara
- Eroğul, C. (2005). **Çağdaş Devlet Düzenleri**, Kırilangıç Kitabevi, Gözden Geçirilmiş 4. Baskı, Ankara
- Gözler, K. (2009). **Devletin Genel Teorisi**, Ekin Basım Yayın Dağıtım, 2. Baskı, Bursa.
- İbrahimoğlu, ZH. (2010). **Seçim Sistemleri ve Siyasal Partiler**, Bilgeoğuz Yayınları, İstanbul.
- İzgili, M. (2013). **CHP Yeni Oldu Mu Tüzük Demokratikleşti Mi**, Karınca Yayınları, Ankara.
- Kalaycıoğlu, E. (2008). **Türkiye'de Demokrasi'nin Pekişmesi: Bir Siyasal Kültür Sorunu**, Sabancı Üniversitesi, Yetkin Yayınevi, Ankara.
- Kapani, M. (2014). **Politika Bilimine Giriş**, Bilgi Yayınevi, 36. Basım, Ankara.
- Kışlalı, AT. (1994). **Siyaset Bilimi**, İmge Kitabevi, 4. Baskı, Ankara.
- Koç, Y. (1997). **Siyasi Partiler Yasası**, Demokratik Standartların Yükseltilmesi Paketi Tartışma Toplantısı Dizisi: 1, 5 Mayıs 1997- Siyasal Partiler Yasası Paneli, İstanbul: Yayın No. TÜSİAD-T/97-5/213.
- Küçük, TS. (2015). **Parti İçi Demokrasi**, 12 Levha Yayınları, 1. Baskı, İstanbul.
- Özbudun, E. (2010). **Türk Siyasal Hayatı**, Anadolu Üniversitesi Yayını Açıköğretim Fakültesi, 7. Baskı, Eskişehir.

- Özcan, H., Yanık, M. (2011). **Siyasi Partiler Hukuku**, Der Yayınları, Gözden Geçirilmiş 2. Basım, İstanbul.
- Öztekin, A. (2007). **Siyaset Bilimine Giriş**, Siyasal Kitabevi, 5. Baskı, Ankara.
- Perinçek, D. (2008). **Anayasa ve Partiler Rejimi- Türkiye’de Siyasal Partilerin İç Düzeni ve Yasaklanması**, Kaynak Yayınları:48, 4. Baskı, Ankara.
- Sarıbay, AY. (1996). **Siyasal Sosyoloji**, Uludağ Üniversitesi, Gündoğan Yayınları, 3. Baskı, Bursa.
- Tanilli, S. (2001). **Devlet ve Demokrasi**, Adam Yayınları, 2. Basım, İstanbul.
- Teziç, E. (1976). **100 Soruda Siyasal Partiler**, Gerçek Yayınevi, 1. Baskı, İstanbul.
- Teziç, E. (2003). **Anayasa Hukuku**, Beta Yayınları, 8. Baskı, İstanbul.
- Tosun, GE. (2010). **Türkiye’de Siyasal Parti Üyeliği ve Katılım**, Sodev Yayınları, İstanbul.
- Tunaya, TZ. (1969). **Siyasi Müesseseler ve Anayasa Hukuku**, Siyaset İlmî Serisi, No:9, 2. Baskı, İstanbul.
- Tuncay, S. (1996). **Parti İçi Demokrasi ve Türkiye**, Gündoğan Yay., Ankara.
- Yakışan, M. (2014). **Seçmensiz Parti Seçimsiz Siyaset Olmaz**, İskenderiye Yayınları, İstanbul.
- Yanık, M. (2013). **Parti İçi Demokrasi**, Adalet Yayın Evi, 2. Baskı, Ankara.
- Yayla, A. (2014). **Siyaset Teorisine Giriş**, Kesit Yayınları, Gözden Geçirilmiş 5. Baskı, İstanbul.
- Yücel, MS. (2006). **Türkiye’nin Siyasal Partileri**, Melisa Matbaacılık, Alfa Yayınları, 1. Basım, İstanbul.

MAKALELER

- Akgün, B. (2000) Türkiye’de Seçmen Davranışı: Partizan Tutumlar, İdeoloji ve Ekonomik Faktörlerin Oy Vermeye Yetkisi, <http://dergipark.ulakbim.gov.tr/selcuksbmyd/article/viewFile/5000084348/5000078444>, 27.04.2016
- Altıparmak, C. (2008). “Demokrasilerde Aday Belirleme Yöntemleri”, **TBB Dergisi**, sayı: 76, ss.335-375.
- Aydın, AM. (2007). “Milletvekili Adaylarının Belirlenmesi Usulü ve Ön Seçim”, **YASAMA Dergisi**, Sayı: 5, ss.81-108.

- Baltacı, C. (2013). “Demokrasi ve Yargı Bağımsızlığı Bağlamında Türkiye’de Hakimler ve Savcılar Yüksek Kurulu”, **Cumhuriyet Üniversitesi, İktisadi ve İdari Bilimler Dergisi**, Cilt: 14, Sayı: 1 ss.157-167.
- Bülent, Y. (2009). “Çoğulcu Demokrasi Anlayışı ve İnsan Hakları”, **Gazi Üniversitesi Hukuk Fakültesi Dergisi**, C. XIII, Y. ss.1-22.
- Çelik, Ö. (2010). “Türk Anayasa Hukukunda Siyasi Partilerin Gelir ve Giderlerinin Mali Denetimi”, **Dokuz Eylül Üniversitesi Hukuk Fakültesi Dergisi**, Cilt: 12, ss.1303-1362.
- Demir, F. (2011). “Bürokrasi-Demokrasi İlişkisi ve Bürokratların Seçilmişlerce Kontrolü Sorunu”, **Yönetim Ekonomi Dergisi**, 2011, Cilt: 18, Sayı: 2, ss.63-84.
- Gezgin, S. (2006). “Medya ve Demokrasi”, <http://www.konrad.org.tr/Medya%20Merc ek/19gezgin.pdf>, E.T.: 27.10.2015
- Gökçe, AF. (2013). “Siyasi Partilerde Parti İçi Demokrasi ve Disiplin Algısı: Türkiye”, **Akademik Araştırmalar ve Çalışmalar Dergisi**, Sayı: 9, ss. 64-79.
- Gökçe, G., Şahin, A., Örselli, E. (2002). “Türkiye’de Siyasetin Bürokrasi Üzerindeki Etkisi: Siyasallaşma”, **S.Ü İİBF Sosyal ve Ekonomik Araştırmalar Dergisi**, Sayı: 4, ss. 45-58.
- Kaplan, R. (2012). “Bazı Yabancı Ülkelerde Siyasi Partilerin Mali Denetimini Yapan Kurumlar ve Türkiye Açısından Bir Değerlendirme”, **Maliye Dergisi**, Sayı: 162, ss. 366-368.
- Mutlu, A. (2005). “Kurumsallaşmış Demokrasilerdeki Siyasi Partiler Sistemi ile Ülkemizdeki Siyasi Partiler Sisteminin Karşılaştırmalı Değerlendirmesi ve Özgün Model Arayışları”, Uzmanlık Tezi, İçişleri Bakanlığı İl Planlama Uzman Yardımcılığı, Ankara.
- Sitembölükbaşı, Ş. (1997). “Siyasal Kültürün Kavramlaştırma Sırasında Karşılaşılan Bazı Güçlükler”, **Süleyman Demirel Üniversitesi İktisadi ve İdari Bilimler Fakültesi Dergisi**, Cilt: 2, ss.249-266.
- Teziç, E. (1997). “Siyasi Partiler Yasası”, http://www.tusiad.org.tr/_rsc/shared/file/dsy1.pdf, E.T: 06.11.2015
- Tunç, H. (2008). “Demokrasi Türleri ve Müzakereci Demokrasi Kavramı, Demokrasi Türleri ve Müzakereci Demokrasi Kavramı”, **Gazi Üniversitesi Hukuk Fakültesi Dergisi**, Cilt 12, Sayı 1-2, ss.1113-1132.

- Türk, HS. (2006). “Seçim, Seçim Sistemleri ve Anayasal Tercih”, **Anayasa Yargısı**, Cilt: 23, ss.75-112.
- Yüce, M. (2008). “Siyasetin Finansmanı Sorunu ve Çözüm Önerileri”, <http://www.siyasaliletisim.org/pdf/siyasetinfinansmanisorunuvecozumonerileri.pdf>, E.T.: 02.11.2015.
- Yüce, M. (2008). Seçim Sistemleri, Türkiye’deki Uygulamaları ve Ortaya Çıkan İktidar Yapıları, <http://www.siyasaliletisim.org/pdf/SECIMSISTEMLERIVEORTAYACIKANIKTIDARYAPILARIMUGEYUCE.pdf>, E.T.: 04.11.2015.
- Yücekök, N. (1972). “Siyasi Partilerin Masraf Denetimi”, **AÜSBFD**, Cilt: 27, Sayı: 2, ss.65-81.

TEZLER

- Aykanat, Z. (2010). “Karizmatik Liderlik Ve Örgüt Kültürü İlişkisi Üzerine Bir Uygulama”, Karamanoğlu Mehmet Bey Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Yüksek Lisans Tezi, Karaman.
- Ekizceleroğlu, R. (2008). “Türkiye’de Parti İçi Demokrasinin Hukuksal Boyutları”, Trakya Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Yüksek Lisans Tezi, Edirne.
- Ilgar, Y. (2002). “Türkiye’de Siyasi Partilerdeki Merkezîyetçi Yapılanmaya Etki Eden Etmenler ve Merkezîyetçi Yapılanmanın Siyasal Demokrasi Açısından Olumsuz Sonuçları”, Süleyman Demirel Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Yüksek Lisans Tezi, Isparta.
- Özalp, A. (2007). “Sivil Toplum Örgütlerinin Toplumsal ve Siyasal Bakımdan Önemi”, İçişleri Bakanlığı Dernekler Dairesi Başkanlığı, Yüksek Lisans Tezi, Ankara.
- Yıldırım, A. (2001). “Sosyal Bütünleşme Açısından Sivil Toplum Örgütleri: Isparta Uygulaması”, Süleyman Demirel Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Yüksek Lisans Tezi, Isparta.

İNTERNET

- <<http://m.bianet.org/bianet/siyaset/120862-danistay-bu-anayasa-degisikligi-yargi-bagimsizligini-geriye-goturur>>
- <<http://www.mevzuat.gov.tr/MevzuatMetin/1.5.2820.pdf>>
- <<http://www.anayasa.gen.tr/1982ay.htm>>
- <<http://www.e-akademi.org/makaleler/mtgulsoy-2.htm>>

<http://www.turkhukusitesi.com/makale_861.htm>
<<http://www.mesutkarakoc.com/blog/sivil-toplum-siyasi-kultur-siyasal-katilma-devlet-toplum-iliskisi-pluralizm-elitizm-korporatizm.html>>
<<http://www.siyasaliletisim.org/sie-modul/306-siyasal-kultur.html>>
<<http://www.sehirgazetesi.com.tr/yazardetay.asp?haber=33566&yazar=3>>
<<https://www.chp.org.tr/Assets/dosya/chp-yonetmelikleri-2015-01-12.pdf>>
<<http://www.gercekgundem.com/siyaset/92745/iste-chp-pmnin-ilk-karari>>
<<http://www.olay.com.tr/yazarlar/ahmet-emin-yilmaz/ak-parti-den-sonra-mhp-de-temayulle-aday-belirleyecek/1340/>>
<<http://www.bugun.com.tr/son-dakika/mhp-ve-chpdeki-olaganustu-kurultay-1945674.html>>
<<http://www.milliyet.com.tr/sinan-ogan-partisinden-ihrac-edildi/siyaset/detay/2108003/default.htm>>
<<http://www.haberler.com/ahmet-davutoglu-kongre-konusmasina-fatiha-7684671-haberi>>
<<http://www.mevzuat.gov.tr/MevzuatMetin/1.5.657.pdf>>
<<http://www.mevzuat.gov.tr/MevzuatMetin/1.5.2820.pdf>>
<<https://www.chp.org.tr/Assets/dosya/chp-tuzugu-2015-01-12.pdf>>
<<https://www.akparti.org.tr/upload/documents/tuzuk-2013-1.pdf>>
<https://www.mhp.org.tr/usr_img/_mhp2007/kitaplar/mhp_parti_tuzugu_2009_opt.pdf>
<<https://sonuc.ysk.gov.tr/module/ssps.jsf>>
<<http://www.canaktan.org/politika/demokrasi/makaleler/ozluso-z-demok.htm>>
<<http://www.genelbilgge.com/siyasal-yai-nedir.html>>